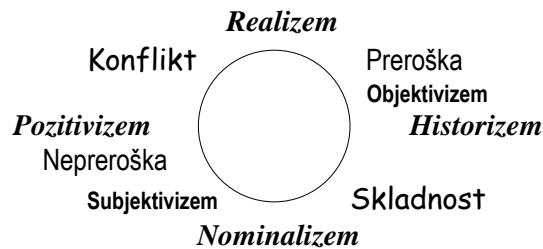

1. Paradigme v sociologiji

➤ **Paradigma je način razumevanja in pojmovanja ter določanja vsebine predmeta vsake znanosti.**

➤ Vrste paradigem:

➤ **Pojem paradigme** so uvedli zato, da bi zrelativizirali znanost, da bi nakazali da vsaka znanost izhaja iz podmen, ki so splošne. Uvedel jih je **Kuhn**, ki je trdil da se vsaka znanost razvija določen čas, po določeni poti, preden jo opustijo. Sočasno obstaja več paradigem ali teoretičnih definicij, ki poudarjajo različne stvari. Obstajajo nasprotujoča si stališča. Sociološke teorije lahko razdelimo **glede na to ali naj uvrstimo sociološke pojave med naravoslovne ali ne :**

1) **POZITIVIZEM** in **HISTORIZEM**

• **Pozitivizem** se deli na:

- biologizem** (družbeno življenje po analogiji s tistim kar velja v živi naravi) in na
- metodološki perfekcionizem** (ki je navezan na matematiko in statistiko).

• **Historizem** pove, da so družbeni pojavi drugačni od naravnih in terjajo razumevanje, čustva, vzdušje, vrednote nazore..., vse kar je specifično za družbo in nas ločuje od živali.

2) **REALIZEM** (mikrosociologija) in **NOMINALIZEM** (makrosociologija)

• **Realizem** sestavljajo teorije, kjer se trdi, da je družba neka reč ali stvar, ki je posameznikom nadrejena, da smo mi samo akterji, ki izvajajo naloge. Dejansko pa so tu države, sistemi vrednot,..., ki določajo naše ravnanje in so neka vrsta DRUŽBENI REGULATORJI. Družba je stvar (lat. res = stvar), ki je od posameznikov neodvisna in posameznikom nadrejena. Glavni zastopnik je **Durkheim**, delno tudi Marx.

• **Nominalizem** je teorija, ki pravi, da družba ni nikakršna realnost, obstajajo le posamezniki (vsako vednje je pomembno, treba ga je pojasnjevati psihološko), med njimi prihaja do medsebojnega sodelovanja. Družbene pojave ni treba pojasnjevati z družbenimi dejavniki ampak s psihološkimi (prestopništvo pojasnjujemo s pomanjkanjem samokontrole).

- Obstajajo tudi druge teorije, npr. **psihoanaliza** (posamezniki so prestopniki, ker imajo šibek ego);
  - Meškovič (znani sociolog) = raziskoval psihološke lastnosti Srbov. Srbi imajo avtoritarno osebnost, v nasprotju s Hrvati (imajo mili značaj, so ljubeči);
  - Slaven Letica, slovi kot sociolog, ki piše kolumne. Hrvaški kolegi ga ne priznajo kot sociologa.

Realizem in nominalizem se danes kažeta kot:

- Mikrosociologija** (realizem) - pri tem so pomembni stiki, družbeno življenje se oblikuje v povezavah (simbolni interakcionizem - Mead, Becker).
- Makrosociologija** (nominalizem) - govori o tem, da obstajajo pomembne družbene ustanove, ki se jim ne moremo upreti - to so institucije, ki nam vladajo.

3) **KONFLIKTNA** in **SKLADNOSTNA (teorija reda) TEORIJA**

• **Konflikt** - Nekateri poudarjajo da je družbenemu življenju lasten večni spopad. Posamezniki in družbene skupine se nujno spopadajo. Družbeno življenje se oblikuje tako, da se ljudje povezujejo. Vprašanje je, kako priti do redkih dobrin? Za dobrine (oblast, ugled, premoženje) se spopadajo. V družbi vedno obstajajo tudi neki mehanizmi za zatiranje konfliktov (država, cerkev, mediji,...). **Althusser** : v današnji družbi in času ni fizičnih načinov za zatiranje. Vladavina se uresničuje po ideološki poti (z mediji, šolo). Priznavajo da družba funkcionira, vendar so za to potrebni mehanizmi zatiranja.

- Skladnost (red) – Družba, kot nekaj **skladnega, ker en del drugega dopolnjuje**; naravno je da drug drugemu pomagamo. Skladnost izvira iz dveh virov:
  - a) enoten sistem vrednot in norm v družbi (mi smo sistem sprejeli, se strinjamo, zato funkcionira);
  - b) delitev dela pripelje do soodvisnosti udeležencev družben. življenja. Funkcionalizem - Durkheim.

4) **OBJEKTIVIZEM** in **SUBJEKTIVIZEM**

- Objektivizem: družbeni pojavi in družbena dejanja posameznikov so določeni od zunaj. Družbeno življenje določajo geografski (klima, gorski način življenja ...) in demografski dejavniki (število prebivalcev, rodnost, smrtnost ...);
- Subjektivizem: mi sami smo tvorci družbenega življenja; sami ustvarjamo zgodovino in lastno usodo (Marx - ljudje bodo povrnili kovanje svoje usode).

5) **PREROŠKA** in **NEPREROŠKA TEORIJA**

- Preroške teorije nakazujejo nastop nečesa popolnoma novega. Zagovarjajo naj sociologi prispevajo k uvajanju te nove družbe. Saint Simone - industrijski način življenja bo omogočil poenotenje družbenega življenja v Evrope. **Marx**, največji predstavnik - delavski razred bo ta, ki bo uvedel osvobodeno družbo.
- Nepreroška teorija je nasprotje preroške. Gre za nevtralno, zadržano stališče do družbenega razvoja. Ničesar ne zagovarjajo, ne prorokujejo. Samo proučujejo, raziskujejo, kako potekajo stvari v družbenem življenju.

2. Predhodniki sociologije: zagovorniki geografskih, bioloških in drugih naturalističnih razlag

- Družbene pojave so v zgodovini preučevali daleč nazaj (npr. Grki). Vendar to še ni sociologija. V srednjem veku npr. teološki misleci. Razsvetljenstvo v 18. stoletju je tisto zgodovinsko obdobje, ko so se že čutili zametki sociologije;
- V sociologiji obstajajo v samem temelju različne teorije. Npr. Dahredorf je danes znani sociolog, ki pravi, da: »Do večnega spopada v družbi prihaja zaradi omejene oblasti. Industrijska družba je našla način za reševanje spopadov zaradi oblasti.«

1) Montesquieu - Francoz (monteskje). Njegovo glavno delo: **Duh zakonov**.

- Zastavljal je vprašanja sociološkega značaja npr. Zakaj prihaja do vzpona in padca države?
- Še bolj so pomembna vprašanja:
  - a) Kakšni tipi političnih ureditev obstajajo?
  - b) Kaj je tisto, kar pogojuje in določa oblikovanje različnih tipov političnih ureditev?
- V vsaki državi obstaja neka ureditev, ki jo preveva poseben duh, čustva, kultura ureditve. Montesquieu razlikuje **TRI TIPE političnih ureditev**:
  1. **DESPOTIJA** (to je nebrzdana oblast enega posameznika, ko je prisoten značilen strah, ker so tako despot kot njegovi uradniki nepredvidljivi);
  2. **MONARHIJA** (z zakoni podložnikov (monarh jih spoštuje) omejena oblast posameznika, ko do izraza pridejo vzorci obnašanja, kot so čast in ko se pripadniki stanov ali vitezi vedejo znotraj nekih vzorcev);
  3. **REPUBLIKA** (z zakoni omejena ureditev, kjer manjšina izvaja oblast; do izraza pride krepost, vrline; vsi državljani čutijo vdanost do svoje države in so se pripravljani žrtvovati zanjo).
- Montesquieu se sprašuje kateri dejavniki določajo politično ureditev države? Opravi **sistematično analizo** in izloči naslednje **dejavnike**:
  - a) **DEMOGRAFSKI** (o številčnosti in gostoti prebivalstva, manjšim državam bolj odgovarja republika, npr. Dubrovniška republika);
  - b) **KULTURNI** (se kažejo v običajih in religiji);

- c) GOSPODARSKI (upošteva trgovanje in denar, ne upošteva pa delitve dela);
- d) GEOGRAFSKI (temu dejavniku daje največjo težo, zato ga imajo za zagovornika geografskega determinizma).

- Montesquieu: »Tam kjer je vroče, je ljudi težko prisiliti k delu. Črno so nosili 'bogovi' ker jim ni bilo treba delati zunaj, revni pa so nosili bela oblačila.«
- Montesquieu se zaveda, da so Južne in velike države nagnjene k despotiji, ko moraš uporabiti silo, da ljudi prisiliš delati na vročini; Fiaka = dalmatinski izraz, grem noter na kavo, veni mi ni za bit;
- Montesquieu NI sociolog, ker ga ni zanimala organizacija. Sodi bolj med politične filozofe, ker so ga zanimale politične ureditve in ne organizacije družbe.

2) Naturalistične teorije

- Družbene pojave je možno neposredno razlagati z vzroki, teorijami in metodami ki veljajo v fiziki, biologiji, kemiji in drugih naravnih znanostih. Naravne znanosti so razkrile mnoge splošne zakonitosti, iz tega je moč sklepati, da je naturalizem v bistvu veja pozitivizma, kot bolj splošna orientacija v proučevanju družbenega življenja.
- NATURALISTIČNE TEORIJE so: **mehanicizem**, **biologizem** (organicizem in evolucionizem, teorije o neenakosti ras-socialdarwinizem, sociobiologija), **geografski determinizem**

Mehanicizem:

- Prizadevanja da bi razložili **družbo kot skupek mehaničnih sil** (akcij in reakcij v fizikalnem pomenu).
- Mehanicizem opazuje družbeno življenje kot obliko fizikalnega gibanja, izhajajoč iz monističnega razumevanja enotnosti sveta. Tudi človek je fizikalno bitje, podrejeno zakonu gravitacije.
  - Egoizem in spopade v družbi reducira na vpliv sredobežnih sil.
  - Centralizacijo, decentralizacijo v državni organizaciji razume kot odnos med centrifugalnimi in centripetalnimi silami.
  - Sodelovanje in združevanje razume kot množitev in zbiranje energije.
  - Družbene in kulturne tvorbe pa zgolj kot oblike preobrazbe energije.
- Predstavniki mehanicizma: Descartes, Spinoza, Leibniz, američan Carey, belgijec Solvaya in rusa Voronov in Bethar. Nekateri uvrščajo tudi Pareta.
- V izvorni obliki mehanicizem danes nima večjega vpliva, pojavlja pa se v obliki mnenj, da je mogoče sociološke pojme in odnose v družbi razlagati na poenostavljen mehanični način.

Biologizem:

- Razlaga družbenega življenja s pomočjo kategorij (organizem, naravna selekcija, dednost, boj za preživetje).
- Biologizem se je uveljavil konec prejšnjega in v začetku tega stoletja, na podlagi dosežkov v biologiji.
- Biologizem se v sociologiji pojavlja predvsem kot **organicizem in evolucionizem**, **socialdarwinizem**, v novejšem času pa kot **sociobiologija**.

1. Organicizem in evolucionizem:

- Pri **organicizmu** pravzaprav za dve različni ideji:
  1. prva poudarja identiteto družbe in organizma oz. trdi, da je družba vrsta organizma;
  2. druga pa da se družba in narava razvijata na enak evolutivni način.
- Ideje organicizma se pojavijo že v Platonovi Državi. Drugi zagovorniki teh idej so še: angleški teoretik Spencer, ruski sociolog Liliefeld, belgijski sociol. Worms, nemška teoretika Schaeffleja in Bluntschlija.

a) **Spencer** - trdi da **je družba nad-organizem** (supra-organizem), ter da podobnost med družbo in organizmom omejena. Pri tem gre predvsem za isti vzorec razvoja, diferenciacije in specializacije delov, omenjena podobnost pa obstaja tudi glede strukture, sestave in funkcioniranja. Govori o **3 razlikah**:

1. organizem je simetričen v družbi pa ni simetrije;
2. organizem je trden agregat, telo, družba pa to ni;

3. v organizmu je zavest skoncentrirana v enem delu, v družbi se nahaja v vseh posameznih.

Spencer je najizrazitejši predstavnik te struje. Razlikuje **3 stopnje razvoja**:

1. vojaška,
2. revolucionarno-prehodno in
3. industrijsko-humano.

Družbeni razvoj zahteva vse večje samostojnost in svobodo posameznikov. Evolucionizem je pomemben v razlagi nekaterih razsežnosti družbenega gibanja.

Pri obeh primerih (organicizmu in evolucionizmu) naj bi šlo za ista pravila progresivne diferenciacije delov, ki pripelje do popolnejše prilagojenosti (adaptacije) posameznega dela zunanjemu okolju in s tem k bolj učinkovitemu funkcioniranju celote.

b) Lilienfeld - je zanikal obstoj kakršnihkoli razlik med živimi organizmi in družbami (večja gibljivost nam pove da gre le za bolj izpopolnjen tip organizma, hierarhija pa ustreza simetriji organizmov). Sociologija naj temelji izključno na biologiji.

c) Bluntschli - je take teze privedel do absurdnosti: država je moškega, cerkev pa ženskega spola. Iskal je družbene ustanove, ki bi ustrezale srcu, pljučem ...

- Pri drugi smeri, **evolucionizmu** pa gre za poudarjanje enotnosti in identitete razvoja živih organizmov kot celote in človeške družbe.

2. Teorije o neenakosti ras (socialdarwinizem):

- Razlikujejo se od organicizma in evolucionizma, čeprav ju nekateri združujejo pod imenom biologizem. Pogosto uporabljajo izraze na neznanstven način.
- Sem uvrščamo: francoskega plemenitaša Gaubineauja.

a) Gaubineauja - se ukvarjal z ugotavljanjem vzrokov za propadanje velikih civilizacij. Po njegovem mnenju je za propadanje velikih civilizacij bilo krivo predvsem mešanje ras. Tako meni, da obstajajo višje in nižje rase (vse velike civilizacije so ustvarili belci).

b) Lapouge in Ammon - sta razvila drugo enačico te teorije. Gre za t.i. **antropometrijsko teorijo**, po kateri bi bilo mogoče neenakost med rasami izmeriti na podlagi razsežnosti lobanje. Superiorna naj bi bila dolgovratna rasa visokih in plavookih arijcev s prirojeno hrabrostjo in velikimi hrepenenji.

Lapouge naj bi ugotovil obstoj 3 ras:

1. homo europaeus, arijec, visok, svetlolas, hraber;
2. homo alpinus, nizek, kostanjevo rjavih las, zmeren, preudaren;
3. homo contractus, med prvima dvema tipoma.

Med ljudmi in rasami bi naj prišlo do naravne selekcije (Darwin). Namesto tega pa prihaja do družbene izbire, ki ima drugačen značaj in nasprotno smer (arijci umirajo, ker so hrabri). To so spekulativne, neznanstvene teorije ki so bile pogosto zlorabljene v politiki.

3. Sociobiologija:

- Tu gre za določena stališča, ki **domnevno izhajajo iz razvoja sodobne genetike** in gre za večjo izkustveno utemeljenost tez o biološki pogojenosti človekovega družbenega življenja. Kar zadeva prispevek genetike je v žarišču ideja, da je enota v boju za preživetje → **gen**.
- **Naravna izbira poteka na ravni boja genov za preživetje** in za njihovo razširjeno reprodukcijo.
- Poglavitno vprašanje s katerim pa se ukvarjajo je, kateri so vzroki dobrohotnega vedenja do drugih posameznikov. Nesebičnost ima skrite funkcije v prispevanju k preživetju genov.
- Človeška družba je le primer iz širše skupine pojavov, kjer veljajo iste zakonitosti in determinizmi. Nista pomembni niti človekova zavest niti kultura. **Mehanizem človekovega vedenja je gensko določen**. Bistveni so vedno gensko določeni kemični sprostilci, ki določajo kako bomo v vsaki situaciji reagirali.
- **Med različne trditve sociobiologije lahko vštajemo:**

- Delitev dela po spolu (moški dominanten) izhaja iz zgodnje evolucije vrste homo, kjer so ženske bile predmet menjave.
- Moški proizvajajo veliko več spolnih celic kot ženske, zato se moški bojujejo za premoč, ko pa zmagajo postanejo dominanten partner v zakonu. To pa je politično razmerje.
- Na področju dednega prava pravila ščitijo nosilce istih genov.
- Družbeno vzpenjanje naj bi bilo povzročeno z navzočnostjo posebnega gena (t.i. Dahlbergov gen).
- Religija naj bi se zakoreninila pri človeku, ker so si pripadniki iste religije pomagali vse do trenutka, ko je ta lastnost z gensko mutacijo prešla v človekovo gensko kodo.
- **Sociologi in socialni antropologi so naslovili na sociobiologijo več ugovorov:**
- Ne upoštevajo da ima družbeno življenje nad-individualni značaj, kjer imajo družbene institucije objektivni značaj.
- Celotno dojetje življenja preko kulture se ne more zreducirati na kemijo.
- Sociobiologija naj bi najprej biotskemu življenju pripisala kapitalistični značaj (volčje tekmovanje), potem pa iz tega izvajala, da se vse to velja tudi za človeško družbo, kjer da ni nikakršnih specifičnosti.
- a) **Wilson** - njegovo delo je knjiga: *Sociobiologija - nova sinteza*.
- Zanj sociobiologija ni kakšna teorija, temveč nova znanstvena panoga, ki se ukvarja s sistematičnim proučevanjem biološke zasnove vseh oblik družbenega življenja tudi pri človeku.
- Sociologija in vse druge družbene znanosti so zadnje panoge biologije, ki čakajo na vključitev v Moderno sintezo.

Geografski determinizem:

- Med geografske dejavnike štejemo v tem kontekstu vse pogoje človekovega okolja, ki niso nastali pod vplivom človeka samega, in ki bi jih lahko (*po Sorokinu*) najsplošneje opredelili kot kozmične dejavnike, vezane na klimo, temperaturo ozračja, velikost ozemlja in konfiguracijo tal, vodne tokove, padavine... in ritme njihovih sprememb. Njihov vpliv na družbo pa lahko pojmujejo posredno ali neposredno.
- Vse so poskušali razlagati na geografski način, npr.: družino in njeno organizacijo, politično ureditev in velikost države, obseg in naseljenost prebivalstva, rasne in etične razlike ...
- Med predstavnike spadajo: Aristotel, Tomaž Akvinski, Khaldun, Macchiavelli, Bodin, Vico, Montesquieu...
- a) **Jevons, Huntington, Beveridge** - ugotovili so da se vremenski pogoji in količina padavin spreminjajo v ciklih, ki trajajo okoli 33 let. Le tem pa ustrezajo cikli v proizvodnji žita. Ta pa je osnovni gibalni dejavnik gospodarskih ciklov nasploh, s tem pa tudi celotnega družbenega življenja.
- b) **Moore** - je poskušal to razmerje kvantificirati, je prišel do rezultata o pomembni korelaciji med spremembami v pridelku žita in proizvodnje železa.
- c) **Huntington** - je mnenja, da se ciklični klimatski vplivi izražajo predvsem v narodovem zdravju in s tem mortaliteti prebivalstva. Šibka stran te teorije je, da zagovorniki niso uspeli natančno opredeliti trajanja ciklov. Razmerje med klimatskimi spremembami in gospodarsko konjunkturo le ni tako tesno, kot hočejo prikazati.
- d) **Ratzel** - je menil, da so območja, ki so ločena z gorami in vodami, so ponavadi ločena tudi politično. Prebivalstvo velikih planjav praviloma tvorijo politične skupnosti velikega obsega (ki osvajajo, imajo pa manj spopadov znotraj).
- e) **Mateuzzi** - je bil mnenja, da se je v Egiptu pojavila civilizirana despotija.
- f) **Gilfillan** - Po njegovi teoriji severnega toka civilizacije se središče upravljanja in ustvarjanja v neki družbi in v svetu v celoti vedno postopoma pomika v smeri proti severu, kjer bi naj bilo bistvo napredka človeštva, pomikanje proti jugu pa nazadovanje človeštva.
- Lahko trdimo da so geografski pogoji le pogoji družbenega življenja, niso pa del družbenega determinizma samega (medsebojne soodvisnosti družbenih pojavov).

3. Karl Marx (delitev dela, zasebna lastnina, odtujitev, ideologija, razredi)

Marxovo »materialistično« pojmovanje zgodovine:

- **Karl Marx** (1818 - 1883) je filozof, ekonomist in revolucionar, ki se sam ni imel za sociologa. Tudi njegovo delo je bilo preveč široko, da bi ga lahko zajeli s pojmom sociologija. Imel pa je v tistih zgodovinskih okoliščinah njegovega časa in tudi potem veliki vpliv na mnoge mislece in sociologe.
- **Kolawski** - poljsko / angleški filozof, loči v **Marxovi misli 3 osnovne sestavine (komponente):**
  - ROMANTIČNO (v ideji komunizma, kjer se posameznik in skupnost brez zadržkov identificirata)
  - PROMETEJSKO (ko pride do izraza prizadevanje, da bi človek s svojo aktivno dejavnostjo zopet postal subjekt pogojev svojega življenja);
  - RAZSVETLJENJSKO (izraža prizadevanja po ugotovitvi, razkrivanju družbene stvarnosti z družbenimi determinizmi oz. znanstveno osvetli funkcioniranje zgodovinskih družb, kar pa je pomembno).
- Marxov **najsplošnejši temelj je človek, ki je merilo vseh stvari**. Človek je ustvarjalno bitje.
- Optimistični pogled na naravo človeka, ki stremi k univerzalnosti, neomejenosti v svojih dejavnostih.
- **Pogoji, ki v zgodovini omejujejo človeka, so za njegovo dejavnost najpomembnejši:**
  - a) Družbena **delitev dela** skrči človeka na eno samo dejavnost vsiljeno s to delitvijo.
  - b) Družbena delitev dela in **privatna lastnina** sta nad proizvodjalnimi sredstvi bistvena pogoja za radikalno **odtujitev** (alienacijo) človeka od njegovega bistva in razvojnih možnosti, kar privede do spopadov v družbi. Vse te negativnosti je možno odpraviti.
  - c) **Odtujitev** mu pomeni, da je proces dela (najpomembnejši proces) organiziran tako, da postane delo človeku tuje, vsiljeno, prisilno.
  - d) **Opredmetenje** (refikacija) je posebna vrsta odtujitve, ko človekovi družbeni proizvodi (družbene institucije) dobijo lastno, od ustvarjalca neodvisno življenje, kot take pa se mu kažejo kot objektivizirane, vsiljene, prisilne sile.
  - e) V pogojih družbene delitve dela in zasebne lastnine se družba sama deli na dva nasprotujoča si pola, na dve veliki skupini. Najpomembnejša oblika družbene organizacije je država kot razredna in prisilna organizacija. Marx jo imenuje lažna skupnost.
- Marxov izhodiščni teoretski okvir je bil podan v t.i. Zgodnjih delih.
- Jedro svojega sociološkega domisleka (razsvetljenski moment) pa podaja v *Pregovoru k Prispevku h Kritiki politične ekonomije*.
- Stopnja razvoja proizvodjalnih sil in stopnja razvitosti delitve dela določata ali vsaj pogojujeta organizacijo družbe v celoti in družbeno zavest. Piše da potočni mlin proizvaja družbo s fevdalnim gospodarjem, mlin na paro pa družbo z industrijskim kapitalistom.
- Z razvojem proizvodjalnih sil se zgodi, da družbeni odnosi, oblikovani in kristalizirani v trden red, vse bolj prihajajo v nasprotje z novimi proizvodjalnimi silami.
- Na družbenem prizorišču se kot nosilci načinov proizvodnje pojavljajo **razredi**, ki se spopadajo v boju za družbene dobrine. V določenih obdobjih družbeni sistemi sicer funkcionirajo relativno stabilno.
- Nad načinom proizvodnje kot temeljem se tedaj oblikuje **nadstavba** (vrhnja stavba) v obliki ustreznih družbenih institucij in družbene zavesti. V takih primerih obstaja relativno soglasje med bazo in nadstavbo oz. superstrukturo družbe. Vendar je tak sistem le začasen.
- Marx **periodizira zgodovino s pomočjo zgodovinskih tipov oz. ekonomskih formacij družbe**. To so analitične konstrukcije, ne pa podobe konkretnih družb.
- **Razlikuje naslednje tipe družb:**
  1. PRASKUPNOST
  2. AZIATSKI
  3. ANTIČNI
  4. FEVDALNI in
  5. KAPITALISTIČNI ZGODOVINSKI TIP DRUŽB.
- Kot **ideolog** je postuliral tudi komunizem, ki je po njegovem mnenju družba:

- v kateri izginajo vse oblike človekove odtujenosti;
- v kateri ni več institucij kot posrednikov med posamezniki;
- v kateri je delo neprisilno, nevsiljena človekova dejavnost in
- kraj, kjer ni več nasprotij med posameznikom in družbeno skupnostjo.

➤ Iz Marxovih misli črpa tudi **frankfurtska šola**.

➤ Marxove misli nadaljuje **Wallerstein**, ameriški sociolog (predsednik Mednarodnega sociološkega združenja).

➤ **Wallerstein - uvaja pojem svetovni sistem in zlasti modernej svetovni sistem.**

SVETOVNI SISTEM je časovno oz. zgodovinsko in prostorsko omejeno področje, ki ga integrirajo določena razmerja, določeni družbeni mehanizmi (cesarstva). MODERNI SVETOVNI SISTEM - se oblikuje s 16. stoletjem in je princip organizacije, ki ni ne vojaški ne političen, ampak ekonomski (gre za eksploatacijo, izkoriščanje, za mednarodno delitev dela). Politična ureditev tu niti ni bistvena.

■ Pri modernem svetovnem sistemu je bistveno to, da so določene države in skupine znotraj njih zagotovile kopičenje gmotnega bogastva. Zato je možno spreminjanje političnih odnosov, tako da države izginjajo.

■ Moderni svetovni sistem je sposoben absorbirati razne spremembe, ostati pa mora možnost pridobivanja in kopičenja dobička.

■ Wallerstein trdi, da so gospodarski mehanizmi veliko učinkovitejši in bolj zanesljivi kot sredstva za zagotavljanje premoči, kot so to politična in vojaška sredstva.

■ Za moderni svetovni sistem je značilno, da **obstajajo države jedra, kjer se razvijajo izpopolnjene tehnologije, donosne gospodarske dejavnosti**, ki imajo tak položaj, da lahko izkoriščajo druge države (območje Zahodne Evrope, potem tudi Severne Amerike). Države tega področja si na različne načine zagotavljajo dominacijo v svetovnem gospodarstvu. Države jedra so politično stabilne, preprečujejo pa politično stabilizacijo držav periferije, ker bi jim to otežilo izkoriščanje. Tudi moderni svetovni sistem je časovno omejen in bo izginil, ko bo izčrpal sposobnosti prilagajanja.

- Geografska območja, ki so navezana na države jedra tvorijo: **periferijo (obrobje) in pol-periferijo**.

- Dežele periferije oskrbujejo jedro s surovinami in ceneno delovno silo.

- Dežele pol - periferije pa niso niti izrazito izkoriščevalske niti izrazito izkoriščane. Izmenjujejo blago z jedrom in so del modernega svetovnega sistema.

- Države jedra so polit. stabilne, preprečujejo pa polit. stabilizacijo držav perif., ker bi jim to otežilo izkoriščanje.

- Tudi moderni svetovni sistem je časovno omejen in bo izginil, ko bo izčrpal sposobnosti prilagajanja.

Karl MARX (1818 - 1883) - povzeto iz predavanja

- **Marx in Comte veljata za ustanovitelja sociologije**, čeprav Marx ni uporabljal izraz sociologija (19. stoletje).

- In vendar je Marx menil, da se mora sociologija oblikovati tako, da preučuje družbeno življenje.

- Po njunem mnenju NE smemo proučevanje družbe fragmentirati, deliti na različne panoge.

- Družbo kot celoto proučuje zgodovina (sintetična veda o družbenem življenju).

- Marx se je rodil v nemški družini judovskega izvora, ko je oče, odvetnik, iz poslovnih razlogov prestopil v luterantsko (protestantsko) vero. Kot Jud in sin odvetnika je živel v strogih razmerah. Doktoriral je iz filozofije v Berlinu. Nanj so zelo vplivali Hegel in mladohegelijanci. Delal je kot sodelavec in urednik liberalno-radikalnega časopisa. Poročil se je 1843 in zapustil Nemčijo ter šel v Pariz, ker je tam bila bolj liberalna atmosfera. Tam se sreča s svojim doživljenjskim prijateljem, dobrotnikom in sodelavcem Friedrichom Engelsom, ki je bil bogat, ima tovarno.

- Marxovo delo je pomembno za sociologe. Skupaj z Engelsom sta napisala delo: **Manifest komunistične partije**, 1848 (to delo je polno političnih parol, kot je npr. 'Proletari vseh dežel, združite se').

- Ko so ga pozneje pregnali iz Francije se je preselil v Anglijo, 1849 v London. Tam dela največji knjižnici, v **Britanskem muzeju** in proučuje delovne pogoje v kapitalizmu. Rezultat njegovega proučevanja je delo v treh zvezkih - **Kapital**, prvi zvezek je izšel 1867, druga dva pa po njegovi

smrti. Ta leta je živel v revščini, edino pomoč mu je ponujal prijatelj Engels. Kljub temu je za več let postal vse bolj znan kot vodja *Internacionala* (mednarodno delavsko gibanje) in avtor *Kapitala*. Ko je *Internacionala* razpadla, ko so razna revoluc. gibanja doživela neuspeh in zaradi bolezni, ki so se zgrnile nanj je umrl 1883, pred tem mu je žena umrla 1881 in hčerka 1882.

- Marxova zgodnja dela: ***Beda filozofije ali antiproudhon (Proudon → francoski filozof)***.
- Marx ima jasno izoblikovano mnenje o poteku družbenega razvoja in vendar se sprašuje: Kaj je tisto kar pripelje do družbenih sprememb?
- ***Za Marxa je gonilna sila družbenih vprašanj izpopolnjevanje produkcijskih sredstev.*** Gospodarstvo, ki temelji na prevladujoči tehnologiji potočnega mlina., ustreza fevdalna družba. Tam kjer je prevladujoča tehnologija parni stroj, je družba organizirana z industrijskimi kapitalisti.
- Fevdalni gospodarji in podložniki. Kapitalisti in delavci, ki so pravno svobodni. Pomembna stopnja razvoja produkcijskih sredstev.
- Obstaja **splošni vzorec družbenega razvoja** (v tem se Comteom strinjata). Človek teži k temu, da izpopolni produkcijska sredstva:
  - 1) *Prvotna skupnost ali primitivni komunizem* - kaže se Marxsov romantizem (začetna era je bila zlata era, idilična). Človek je bil dobrohoten, plemenit, nič ni bilo takega, kar bi človeka prisililo, da se vede drugače od tistega, kar pričakuje njegovo bistvo. Malo so proizvajali, toliko, da so preživel. Vse je bilo skupno, v lasti rodu. Ni bilo zasebne lastnine nad produkcijskimi sredstvi. Ljudje so izpopolnjevali produktivna sredstva, tako da je prišlo do prve stopnje v razvoju - ta je omogočila pojav presežkov. In pojavila se je prva delitev dela na: kmetijstvo, trgovina in obrt. Takrat je pojavi tudi prvi **razred** lastnikov in tistih ki nimajo lastnine nad produkcijskimi sredstvi. To pa ni identično kot bogati in revni. Tisti, ki nimajo lastnine so prisiljeni delati za tiste, ki jo imajo.
  - 2) *Sužnjelastništvo* - Pride do družbenih spopadov (po Marxu nujni, za pospeševanje družbenega razvoja), ki privede do oblikovanja države. Država pa je organ vladajočega razreda. Tako pride do prehoda v fevdalizem.
  - 3) *Fevdalizem* - Ni več sužnjev, so podložniki, fevdalna gospodstva. V mestih pričnejo delati z večjo delitvijo dela.
  - 4) *Kapitalizem* - Družbena ureditev, ki temelji na izkoriščanju najete delovne sile po kapitalistih, zasebnih lastnikih proizvodnih sredstev. Začne se oblikovati v mestih, ljudje so sicer prosti, svobodni, ampak so tudi lastniki in nelastniki. Sčasoma to postane prevladujoča družbena razdelitev (tudi na podeželju, ne samo v mestih). To se uresniči z meščansko revolucijo. .
  - 5) *Komunizem* - je takšen razvoj ugotovljen kot **ŽELEZNA ZAKONITOST**. Komunizem je brezrazredna družbena ureditev, v kateri ni izkoriščanja človeka po človeku, proizvodna sredstva pa so družbena lastnina.

Comte in Marx : razlike in podobnosti

Comte in Marx: Živel sta v 19. stoletju (Francoz - Comte, 1798-1857; Nmec - Marx, 1818-1883) in ju imamo za ustanovitelja sociologije !

Comte:

- Prvi uporabil izraz SOCIOLOGIJA. Do tega pojma je prišel tako, da je delal formalno logično klasifikacijo znanosti;
- Avtor dela : *Tečaj pozitivne filozofije, 1842;*
- Po njegovem je sociologija najožja in najbolj kompleksna;
- Meni, da se mora čimbolj opirati na biologijo. Naj ji sledi. Naj proučuje družbeno življenje (družine, moralo, gospodarstvo,...) na tak način, kot biologija proučuje svoj predmet;
- Gre za prispevek dela k funkcioniranju celote;
- S tem postopkom je nadaljeval Durkheim. In še bolj novi funkcionalizem. Družbi je torej treba pristopiti na isti način kot to počne biologizem;

Marx:

- Bil je mnenja, da preučevanje družbe ne smemo fragmentirati, deliti na različne panoge;

Comte in Marx:

- Oba sta bila je mnenja, da se naj preučevanje družbe ne fragmentira;

Comte:

- Zakaj naj psihologija ne bi bila samostojna veda? Vedenje posameznika (npr. v tolpi) je družbeno vedenje, določeno z družbenimi dejavniki in ga ni mogoče pojmovati psihološko. Spoznavne stopnje: vera, filozofija, znanost. On piše v obliki sistematizacije;

Marx:

- Je tudi bil tega mnenja. Človek je družbeno bitje. On piše bolj v slogu drznih stališč, ki so se postopno spreminjala;

Comte in Marx: Ko gre za njuno stališče do družbenega razvoja in zgodovine oz. prihodnosti družbenega razvoja, prihaja do velikega razhajanja med njima:

Comte:

- Družbeni razvoj je predvsem razvoj človekovega duha in kulture. Odločilna je stopnja razvoja človekove zavesti in družbenega duha. Ta razvoj poteka skozi stadije, ki so predvsem spoznavnega značaja (kako bomo dojemali stvarnost). Je na sledi razsvetljenstva. Razvoj poteka iz teme v svetlobo. **Obstajajo 3 stadiji:**

1. **TEOLOŠKI** : ponazori z otroštvom. Človekova zavest v zgodnji fazi je teološka zavest, ljudje verujejo. **Teološki stadij ima 3 podstadije:**

- a) fetišizem,
- b) politeizem in
- c) monoteizem.

1. **METAFIZIČNI** : mladost;

2. **POZITIVNO - ZNANSTVENI STADIJ**: zrelost človeštva.

1. Fetiš so predmeti, ki so predmet oboževanja. V tem stadiju so družbe stabilne. Kadar ljudje verujejo v bogove spoštujejo oblast. To so stabilne, integrirane družbe. Gre za razvitek duha, nekateri pridejo do spoznanja, da bogov ni. Zastavljajo si vprašanja o absolutnih bistvih in končnih vzrokih, o smislih. To so metafizična vprašanja, na katera ni mogoče dati zanesljivih odgovorov. Zastav. teh vprašanj vnaša zmedo, nered v družbi.

2. Metafizični stadij, se ponazori z mladostjo. Obdobje različnih trditev. Postavljajo se vprašanja o izviri oblasti. Prihaja do revolucij. Vendar, skozi ta stadij se mora iti. V tem stadiju filozofija postane prevladujoč nazor. To je spekulativna filozofija, nima podlage v izkustvenem raziskovanju. Izražajo se skrajna stališča, vprašanja na katera ni možno dati racionalnega odgovora. Ta stadij doživi svoj vrhunec s francosko revolucijo. Po Comtu je na vrsti naloga stabilizacije družbe. **Sociologija je kraljica znanosti!** Ona je tista, ki bo popeljala družbo v obdobje zrelosti.

3. Pozitivno-znanstveni stadij se ponazori z zrelostjo. Naloga pozitivne znanosti je, da usmerja družbeni razvoj s svojim znanstvenim raziskovanjem. Znanost ima odločilen pomen. Zasebne lastnine ni možno odpraviti in je ni potrebno poskušati odpraviti.

➤ Comte zagovarja sociologijo, ki bo naravoslovna veda: izkustvena, zanesljiva, raziskovalna. Sociologi naj ugotavljajo:

a) **Relativne povezave** - kako en pojav pogojuje drugega. Brez ugotavljanja končnih vzrokov, ker ugotavljanje vzrokov sodi v metafiziko, ki pa jo želimo odpraviti, ker vnaša nestabilnost v družbenem življenju;

b) **Pozitivne znanost naj bo praktično usmerjena.** Naj daje predloge, kako rešiti konkretna vprašanja. Naj družba funkcionira brez konfliktov, brezhibno. Konflikti so patološki družbeni pojavi. Pozitivna znanost ima poglobilni pomen.

- Sociologija je sestavljena iz 2 pojavov:

1. DRUŽBENA STATIKA, STRUKTURA in
2. DRUŽBENA DINAMIKA

- Vse odločilno, kar se dogaja, se dogaja na področju kulture. Skozi stadije je treba iti, da pridemo do znanstveno pozitivnega stadija.

Marx:

- Ima popolnoma drugačen pristop k analizi družbenega razvoja;
- Marxsova zgodnja dela: **Beda filozofije ali antiproudhon (Proudon → francoski filozof).**

- Napisal je deli: **Manifest komunistične partije** in **Kapital**, v treh zvezkih;
- Marx se je rodil v nemški družini judovskega izvora, ko je oče, odvetnik, iz poslovnih razlogov prestopil v luterantsko (protestantsko) vero. Kot Jud in sin odvetnika je živel v strogih razmerah. Doktoriral je iz filozofije v Berlinu. Nanj so zelo vplivali Hegel in mladohegelijanci. Delal je kot sodelavec in urednik liberalno-radikalnega časopisa. Poročil se je 1843 in zapustil Nemčijo ter šel v Pariz, ker je tam bila bolj liberalna atmosfera. Tam se sreča s svojim doživljenjskim prijateljem, dobrotnikom in sodelavcem Friedrichom Engelsom, ki je bil bogat, ima tovarno.
- Marxovo delo je pomembno za sociologe. Skupaj z Engelsom sta napisala delo: **Manifest komunistične partije**, 1848 (to delo je polno političnih parol, kot je npr. 'Proleterji vseh dežel, združite se').
- Ko so ga pozneje pregnali iz Francije se je preselil v Anglijo, 1849 v London. Tam dela največji knjižnici, v **Britanskem muzeju** in proučuje delovne pogoje v kapitalizmu. Rezultat njegovega preučevanja je delo v treh zvezkih - **Kapital**, prvi zvezek je izšel 1867, druga dva pa po njegovi smrti. Ta leta je živel v revščini, edino pomoč mu je ponujal prijatelj Engels. Kljub temu je za več let postal vse bolj znan kot vodja *Internacionale* (mednarodno delavsko gibanje) in avtor *Kapitala*. Ko je *Internacionala* razpadla, ko so razna revoluc. gibanja doživela neuspeh in zaradi bolezni, ki so se zgrnile nanj je umrl 1883, pred tem mu je žena umrla 1881 in hčerka 1882.
- Marx ima jasno izoblikovano mnenje o poteku družbenega razvoja in vendar se sprašuje: Kaj je tisto kar pripelje do družbenih sprememb?
- **Zanj je gonilna sila družbenih vprašanj izpopolnjevanje produkcijskih sredstev.** Gospodarstvo, ki temelji na prevladujoči tehnologiji potočnega mlina., ustreza fevdalna družba. Tam kjer je prevladujoča tehnologija parni stroj, je družba organizirana z industrijskimi kapitalisti.
- Fevdalni gospodarji in podložniki. Kapitalisti in delavci, ki so pravno svobodni. Pomembna je stopnja razvoja produkcijskih sredstev, to pa ima neke družbene posledice.
- Obstaja splošni vzorec družbenega razvoja (v tem se Comteom strinjata). In vendar, človek teži k temu, da izpopolni produkcijska sredstva:
  - 1) **Prvotna skupnost ali primitivni komunizem** - kaže se Marxsov romantizem (začetna era je bila zlata era, idilična). Človek je bil dobrohoten, plemenit, nič ni bilo takega, kar bi človeka prisililo, da se vede drugače od tistega, kar pričakuje njegovo bistvo. Malo so proizvajali, toliko, da so preživeli. Vse je bilo skupno, v lasti rodu. Ni bilo zasebne lastnine nad produkcijskimi sredstvi. Ljudje so izpopolnjevali produktivna sredstva, tako da je prišlo do prve stopnje v razvoju - ta je omogočila pojav presežkov. In pojavila se je prva delitev dela na: kmetijstvo, trgovina in obrt. Takrat je pojavi tudi prvi **razred** lastnikov in tistih ki nimajo lastnine nad produkcijskimi sredstvi. To pa ni identično kot bogati in revni. Tisti, ki nimajo lastnine so prisiljeni delati za tiste, ki jo imajo.
  - 2) **Sužnjelastništvo** - pride do družbenih spopadov (po Marxu nujni, za pospeševanje družbenega razvoja), ki privede do oblikovanja države. Država pa je organ vladajočega razreda. Tako pride do prehoda v fevdalizem.
  - 3) **Fevdalizem** - Ni več sužnjevi, so podložniki, fevdalna gosp. V mestih pričnejo delati z večjo delitvijo dela.
  - 4) **Kapitalizem** - Družbena ureditev, ki temelji na izkoriščanju najete delovne sile po kapitalistih, zasebnih lastnikih proizvodnih sredstev. Začne se oblikovati v mestih, ljudje so sicer prosti, svobodni, ampak so tudi lastniki in nelastniki. Sčasoma to postane prevladujoča družbena razdelitev (tudi na podeželju, ne samo v mestih). To se uresniči z meščansko revolucijo. .
  - 5) **Komunizem** - je takšen razvoj ugotovljen kot **ŽELEZNA ZAKONITOST**. Komunizem je brezrazredna družbena ureditev, v kateri ni izkoriščanja človeka po človeku, proizv. sredstva pa so družbena lastnina.

Comte in Marx:

- **menita, da obstaja nek splošni vzorec družbenega razvoja.**

Comte:

- Za Comtea je kultura poglavitni dejavnik v razvoju.

Marx:

- Marx trdi, da je to (točke od 1- do 5) **evropski tip - vzorec razvoja** (= dinamičen).
- Obstaja **azijski tip** (= slepa pot). Mezopotamija, Egipt. Tam ni bilo državne lastnine. Npr. v

<p>Egiptu so imeli nekakšen razvoj v katerega so financirali (jezovi, namakalni sistemi), ki pa se je ustavil, dokler ne pridejo evropski kolonizatorji. Da bi se odpravila prisila, je bila romantična utopija, nekaj neuresničljivega. Oblikovala se je birokracija. Bila je nekakšna nadgradnja države, ki je bila despotska (= <i>vladal je despot, ki je bilsamovladar, samodržec, nasilnik, nasilnež, trinog</i>) Oblastni tip - za ta tip je značilno, da se ni veliko sprem. v vaseh, v religiji, ampak je bila neka nadgr. države, ki je bila despotska.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Celotno družbo lahko razdelimo na: <ol style="list-style-type: none"> 1. TEMELJ (BAZO) in 2. VRHNJO GRADNJO ali NADGRADNJO <ul style="list-style-type: none"> ➢ Temelj je ta, ki določa nadgradnjo. Obstaja jasen determinizem. Lastninska razmerja določajo razredno delitev, to pa pripelje do organizacije družbe. ➢ Izpopolnjevanje in sploh produkcijska sredstva imajo glavno vlogo. ➢ Kultura pa ni tako mehansko determinirana.
<p>Comte in Marx:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ se razlikujeta glede stališč do konfliktov. <p>Comte:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ima glede konfliktov negativno stališče in meni, da so konflikti odklonska dejanja. <p>Marx:</p> <ul style="list-style-type: none"> • po Marxu je spopad univerzalen (glede nazorov, moralnih, političnih,..., glede interesov, kdo naj v družbi vlada); • Vsi naj imajo enake možnosti, spopad vsaj začasno uniči zatiranje (z državo in drugimi družbenimi institucijami).
<p>Comte in Marx:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ <i>Oba je zanimalo, kakšen je človek in kako naj znanost obravnava človeka?</i> <p>Comte:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Po Comteu naj sociologija obravnava ljudi kot akterje, ne kot neodvisne osebe, subjekte, katerim bi bile lastne neke značilnosti. • Posameznik ni sam po sebi nič, dokler ne prevzame kulture. Človek brez kulture ni nič. Že v družini se oblikuje razmerje hierarhije (podrejenost, nadrejenost), pozneje pa še v drugih družbenih odnosih. <p>Marx:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Po Marxu ima človek lasten značaj, ki je dobrohoten, vsestranski, ustvarjalen. Izhaja iz optimistične vizije človekovega značaja. To se je uresničevalo v prvotni skupnosti. • Danes ljudje niso taki. Niso ustvarjalni, delo doživljajo kot nekaj, kar jim je tuje (lat. alineacija = <i>odtujitev</i>) → odtujitev ali alineacija. Človeku je vsiljeno, da opravlja vloge v nekih razmerah, ki so mu tuje. Odtujen je od svojega resničnega bistva. Družbena delitev dela je ta, ki povzroča to. Tako notar kot snažilka sta odtujena. Lastnina pripelje do odtujitve. Če je nekdo lastnik produkc. sredstev drugi pa ne (mina jih), je prisiljen delati v podre. položaju.

Drugi o Karlu MARX - u

1) Dahrendorf - nemški sociolog, ki se je trudil vgraditi konfliktno teorijo v marksistično tradicijo;

- Rektor LSE (najbolj slavite družbenoslovne univerze na svetu, v Londonu; danes je to univerza o ekonomskih in političnih vedah);
- Napisal je članek o Marksovem razumevanju lastnineoz. kaj je pod pojmom lastnina Marx razumel (dejanska oblast, oblast - sociološko pojmovanje lastnine, kar predpisi določajo - v pravem pomenu pa so to delničarji).
- Kakor meni Dahrendorf je Marx je meril na to lastnino (se pravi, delničarje), če tudi ne misli, da Marx mislil da obstaja le ena vrsta lastnine;
- Lastnina pripelje človeka v fetišizem blaga, ko ne gledamo na blago iz njegove uporabne vrednosti;
- Torej ! Gre za **dve obliki odtujitve človeka (po Marxu), ki bi ju bilo treba odpraviti**:
  1. BLAGOVNI FETIŠIZEM, ko predmeti simbolizirajo ugled. Na blago gledamo kot samostojen cilj, blago postane predmet oboževanja neodvisno od njegovih uporabnih možnosti.

2. REIFIKACIJA = popremititev, opredmetitev - se zgodi, kadar nekaj ustvarimo, vendar to kar ustvarimo postane od nas neodvisno, mi pa postanemo temu podrejeni - to začnemo doživljati kot oblast, prisilo.
- Razmere nas prisilijo k temu, da pride v ospredje naša animalna plat;
  - Marxov romantizem - pa je Marxovo optimistično stališče do človeka (ki ne sodi v sociologijo).

2) Comte in Marx:

➤ **STRUKTURA DRUŽBE** (osnovni sloji, ki v družbi obstajajo)

Comte:

- Pri Comteu tega ni, da bi se v družbi kazale osnovne skupine v svoji strukturi. Struktura družbe je torej neopazna;

Marx:

- Po Marxu pa je struktura družbe v ospredju (razsvetljenjski del - lastniki in nelastniki produkcijskih sredstev). ;
- Lastniki in nelastniki oblikujeta dva zoperstavljenata sistema v vsaki družbi (npr. v fevdalizmu), kar privede do spopada, konflikta za dobiček (presežno sredstvo). Delavci so tisti, ki proizvedejo več (presežek, dobiček), lastniki pa proizvedejo lastijo. Na prizorišču pa ni vedno konflikt;
- Poleg teh dveh razredov obstajajo tudi srednji, prehodni sloj, ki je lahko večinski, npr. kmetje.
- Gospodarstvo se razvija v smislu POLARIZACIJE (= *delitev na dve nasprotni strani*), revni vse bolj revni, bogati vse bolj bogati. Pojavlja se **povperizacija** - progresivno osiromašenje.
- Marx torej govori o **predhodnih** (srednji sloj) in **spopadnih** skupin / razredov. Po Marxu se bo končalo v svetovni revoluciji, ker so delavci zmožni sami upravljati družbo (tukaj se je Marx motil). Kadar se ozavejo svojega položaja lahko opravljajo svoje poslanstvo. Ni pa nujno, da se razredi svojega položaja zavedajo.
- Država je mehanizem za zatiranje razrednega konflikta oz. za zatiranje razreda.

3) **Althusser** (altise) - je **zagovornik strukturalističnega marksizma**, po katerem v današnjem času ne more priti do zavedanja razreda zaradi moči množičnih medijev, ki so ideološki aparati države, ki manipulirajo z nami.

4) **Wright** (rajd) - **menedžerji** (višji menedžerji) imajo v lasti organizacijo podjetja tako, **da so oni tudi del dejanskih lastnikov**. Wright je raziskoval, koliko se delavci in vladajoči razred razlikujejo v nazorih.

5) **Wallerstein** - **osredotočil na oblikovanje modernega gospodarstva**. Od 16. st. poteka proces oblikovanja modernega svetovnega procesa (proces neenakovredne mednarodne menjave) → to je tisto, kar zagotavlja vzdrževanje nerazvitih krajev sveta. Pojavijo se države, ki uspejo drugim uveljaviti neenako menjavo. Celotno predmet menjave. Neenakomerna menjava združuje razmerje neenake razvitosti. V svetu se oblikuje **1. cena jedra** in **2. cena periferije**. Uresničuje neenakovredna menjava gmotnih dobrin. Ene države so neodvisne, druge so kolonije. V tej menjavi so nerazviti izkoriščani deli pošiljali poceni surovine, razviti pa so končni izdelek drago prodali naprej. Del nerazvitih držav so industrializirali in so uresničili da so kmetje prestopili v mesta (poceni delo). Delajo odrasli, ženske, otroci. Svetovni sistem se širi geografsko postopoma in zajema celo zemljo in celotno prebivalstvo, uničuje naravo in to pomeni da je širjenje svetovnega sistema doseglo svoje meje. V naslednjih letih lahko pričakujemo krizo svetovnega sistema. V 20. stoletju središče svetovnega sistema ZDA, del jedra EU in Japonske. Če se nasilje preseli v jedro to kaže na krizo in bodoči razkroj sistema v katerem prevladuje svetovni nered, ki se lahko konča z reformo sistema (v nasprotju sistema). Države jedra morajo imeti moč, da drugim vsilijo menjalne pogoje polperiferiji oz. periferiji. Marx zagovarja obstoj svetovne menjave, razredi nimajo nekega zgodovinskega pomena. Do razkroja pride zaradi nekaterih objektivnih dejavnikov. Menjava se uresničuje preko patentnih (kdor obvladuje tehnologije, finance, vojaške potenciale). Marx hoče menjati svet.

4. Avguste Comte (pojmem statike in pojmem dinamike)

Avguste Comte (1798 - 1857) in nastanek sociologije:

- Velja za formalnega začetnika sociologije. Sociologiji je dal pomemben zagon in izviren prispevek.

- V 4. knjigi *Tečaj pozitivne filozofije* je kot **prvi imenoval to znanost sociologija**. Deloval v času ko so dozoreli pogoji za oblikovanje sociologije. Potrebno je upoštevati razmere, ki so takrat vladale.
- Comte je vpeljal splošen, globalen pogled v funkcioniranje in razvoj družbe kot celote.
- Začel s klasifikacijo znanosti (od splošnih k specializiranim, od enostavnih k bolj zapletenim). ***Sociologija je po njegovem najožja in najkompleksnejša znanost.***
- Sociologija mora zavreči spekulativni način mišljenja in se zavzemati za strogost pri sklepanju. Naj bi prehajala k vse bolj zanesljivi vednosti o družbi, naj bi utrjevala obstoječi družbeni red v njegovi kohezivnosti (=vezljivosti). Predvidevala naj bi manjše spremembe. Naj nudi rešitve za konkretne družbene probleme.
- ***Sociologija naj se deli na:***
  - **SOCIALNO STATIKO**
Statika naj bi se ukvarjala s proučevanjem sestave družbe, opazovane kot presek. Normalno je da v družbi velja soglasje (konsenz) med elementi. Naj bo naravnana na ugotavljanje solidarnosti, kohezije in ravnotežja, ki jih zagotavlja duhovna enotnost družbe. Preučuje se naj družina, ki je pojmovana na patriarhalni način (v njej se kažejo vsa razmerja značilna za celotno družbo, npr. hierarhija). Statika se naj opira na biologijo (za to je značilno da raziskuje prispevek dela za delovanje celote), ni pa trdil da je družba neke vrste organizem!!!
  - **SOCIALNO DINAMIKO**
Dinamika pa proučuje razvoj človeštva (ne posameznih družb), ki prehaja skozi **3 zakonite razvojne stopnje**. Osnovni dejavnik tega razvoja je duhovne narave, gre za razvoj duhovne kulture, ki določa razvoj vseh ostalih sestavin družbe.
- ***Tri razvojne stopnje so:***
  1. **TEOLOŠKA STOPNJA** (ustreza otroštvu) - označuje jo trdna vera v obstoj bogov / Boga, z vero v božansko poreklo družbenih institucij, ki podeljuje družbenemu redu trdnost in stabilnost. Možne vojne med različnimi družbami, znotraj vsake od njih pa ni spopadov. Ko se ugotovi da bogov ni, ta red propade;
  2. **METAFIZIČNA STOPNJA** (ustreza mladosti) - duhovno označuje iskanje bistva in končnih vzrokov pojavov. Človeštvo obremenjeno s spekulativnimi filozofijami, kar vodi v spopade, vojne, revolucije, pretrese (najvišji izraz tega stadij francoska revolucija);
  3. **ZNANSTVENA STOPNJA** (ustreza zrelosti) - pomeni dokončno zrelost človeštva, ko se osvobodi zanosa in izmišljotin in se s tem spopadov. Pozitivna znanost je pomemben instrument varovanja družbenega miru in ohranjanja temeljev družbene ureditve. Znanstveniki postanejo koristni, ker predlagajo izboljšanje obstoječega reda. Znanost skrbi za stabilnost in kohezijo družbe. Na stara leta je Comte ugotovil da znanost družbi ne more nuditi vrednostnega jedra, zato jo je dopolnil s pozitivno religijo (s tem pride v protislovje z lastnim mišljenjem).
- Znanost lahko ugotavlja **zakonitosti sobivanja** (= *koeksistence*) **in zaporedja** (= *sukcesije*), kar naj bi prispevalo k stabilizaciji družbe kot celote, pa tudi k napredku (izpopolnjevanje trdnosti in reda).
- John Stuart **Mill**, pa meni, da je treba družbene pojave razlagati vzročno, in da najdemo vzroke na individualno-psihološki ravni.

5. Emile Durkheim

(delitev dela, družbena dejstva, pojem normalnega, anomija, kolektivna zavest)

Emile Durkheim (1858 - 1917) - francoski teoretik, profesor filozofije;

- Trdil je, da je družba trdno integrirana skupnost, sistem, podoben živemu bitju (ni organizem), enotnost družbe in njena sposobnost da deluje kot celota izhajata iz **kolektivne (družbene) zavesti** oz. kolektivnih predstav. Te obstajajo objektivno, nahajajo se v zavestih posameznikov in so vendarle samostojne. Ni preciziral tega pojma (menijo pa da je podoben sociološkemu pojmu kulture).

- Kolektivna zavest je interiorizirana v otroštvu, njen vpliv pa je predvsem v tem, da ga sili k brzdanju in podrejanju potrebam in zahtevam družbe. Mogoče je objektivno ugotoviti obstoj družbene zavesti in jo empirično opazovati.
- Durkheim največji pomen med kolektivnimi predstavami pripisuje religiji (skrita vsebina oboževanje družbe), ki je tudi najstarejša. Religija ima funkcijo kot mehanizem, ki zagotavlja podrejanje posameznika družbeni skupnosti.
- Družbene institucije in pojavi ne morejo biti tvorba posameznikov, ampak vedno in edino družbe kot celote. To je mogoče tudi statistično dokazati (na primer: pri samomorih obstajajo pravila, ki jih lahko razlagamo edino s splošno družbeno pogojenostjo).
- Ohranjanje kolektivne zavesti v aktivnem stanju predpostavlja, da bo v družbi prišlo do nizke stopnje kršitev norm in standardov, kar družbeni skupnosti omogoča reagiranje. Z obsojanjem kršilcev se skupnost potrjuje kot celota, sposobna za delovanje. Manjša količina kršitev bo omogočila večjo aktivnost in prožnost družbe. Dejavniki družbene kohezije so lahko celo vojne in naravne katastrofe ter so zato normalni pojavi (t.i. Durkheimov paradoks).
- Durkheim spregleda dejstvo da so tudi kolektivne predstave in družbene institucije predvsem objektivizirani produkti povezane dejavnosti posameznikov.
- Durkheim je znan tudi po stališčih, ki so vezana na pozitivizem. Med take sodi njegovo pojmovanje metodologije in razlage v sociologiji. Sociolog naj pristopa k predmetu z zunanje strani, kot k predmetu, saj ga je le tako možno znanstveno spoznati. Treba je najti zunanje kazalce, ki neposredno ustrezajo notranjemu bistvu pojava. Znanstvena razlaga je popolna šele kot povezava vzročne in funkcionalne razlage.
- ***Družbo deli na dva tipa v odvisnosti od stopnje razvoja delitve dela:***
  - 1) **Družbe z nerazvito delitvijo dela**, v kateri morajo vsi posamezniki ravnati in se vesti na isti način imenuje družba z mehanično solidarnostjo. Uniformnost take družbe se nanaša na tip osebnosti, še posebej na uradno vero. V kaznovanju prevladuje retribucija (kaznovani prizadet s trpljenjem in oškodovanjem).
  - 2) **Družbe z razvito delitvijo dela (poklic)** in z organsko solidarnostjo pa so možni različni tipi osebnosti, različne vere in svetovni nazori, v pravu prevladuje retributivno pravo (temelji na povračilu škode). Taka družba prihaja do kohezije na temelju medsebojne odvisnosti članov družbe, ki proizvajajo različne izdelke in storitve, uniformnost ni več potrebna.
- **Anomija** - je pojem, ki ga je vpeljal Durkheim in pomeni razkroj prava in spoštovanja družbenih pravil nasploh. Do njega prihaja zaradi individualizma, pretirane konkurenčnosti, neuspešne integriranosti posameznika v družbo ter patološke in vsiljene delitve dela v družbi. Njegovo razlikovanje pojmov mehanične in organske solidarnosti vodi do pojmov modernizacije in moderne družbe.

Emile DURKHEIM (1858 - 1916 / 17) - povzeto iz predavanja

Bil je profesor filozofije, sociolog, ki je v Franciji legitimiral sociologijo nasploh (menil je, da družba ni organizem, je pa potrebno k njej na tak način pristopati).

- Durkheim (Durkem) je rojen v Franciji, bil je Jud, oče in ded sta bila rabina, in je tudi on bil namenjen za tako službo, vendar on sam ni bil veren.
  - Tokrat je bilo potrebno zaumevanje posameznika, on pa je šel po nasprotni poti. Je že imel funkcionalistične ideje. Najprej katedra v Parizu, na Sorboni, edina katedra sociologije na kateri je predaval **Thard**, ki se je ukvarjal z delikvenco, ki jo je tolmačil psihološko (s posnemanjem).
  - Durkhemu je katedra bila nedosegljiva, zato se je opredelil proti. Po njegovem mnenju je posameznikovo vedenje odvisno od družbe, vpliva nanj. Družba ima premoč v odnosu do posameznika, posameznik je samo akter, ki izvaja tisto, kar od njega močnejši zahteva.
- I. Durkheimovo prvo delo**, je hkrati njegova doktorska disertacija ***Delitev družbenega dela***, 1893, kjer nakaže osnovno smer razvoja človeške družbe. Človeška družba se razvija delitvijo dela. Po Durkhemu naj bi obstajala ***dva razvojna tipa delitve družbenega dela:***
- 1) **TIP DRUŽBE Z NERAZVITO DELITVIJO DELA** in

2) TIP DRUŽBE Z RAZVITO DELITVIJO DELA

- Durkhem predlaga, da jemljemo pravni sistem neke družbe, kot kazalec njenega razvoja. **Loči:**
  1. **RETRIBUTIVNO PRAVO** - Po Durkheimu je prvotno pravo, retributivno pravo. To je pravo kjer se kaznujejo prekrški na zelo brutalen način. Gre za neke vrste kazensko pravo, kjer so kazni hude. Družba mora posamezniku pokazati, da ona ima premoč. Zato prekrške hudo kaznujejo, da ljudi ustrahujejo z hudimi (strogimi) kaznimi. Ni drugih mehanizmov, kako bi dosegali, da se posamezniki vedo skladno s pravili družbe. Če je v družbi takšno pravo, je takšna druž. nerazvita.
  2. **RESTITUTIVNO PRAVO** - To je pogodbeno pravo, kjer so kazni restitutivnega značaja. Restitucija = *vrnitev v prejšnje stanje, nadomestilo škode*. Več ne režejo rok, in vendar te prisilijo, da povrneš škodo. To pravo je pravo mederne družbe. Ko se gospodinjstvo loči od gospodarstva, se pojavijo gospodarski subjekti, ki sklenjajo pogodbe. Restitutivno pravo je pogodbeno pravo.
- Po vrsti prava, takoj vemo, za kakšno družbo gre. Retributivno in restitutivno pravo se razlikujeta tudi glede organizacije:
  - a) **SEGMENTARNA ORGANIZACIJA** je značilna za nerazvite družbe. Pri segmentarni organizaciji je vsaka enota družbe organizirana enako (vsi v organizaciji se ukvarja z enakim poslom npr. živinoreja, gozdarstvo, poljedelstvo), obstaja enak patriarhalen red (oče je glavni), enaka vera, enaki nazori,... Odstopanja niso dovoljena;
  - b) **SISTEMATIZIRANA ORGANIZACIJA** je značilna za razvite družbe. Pri sistematizirani organizaciji je razvita delitev dela, enote so specializirane in različne. Pojavijo se podjetja z različnim delom, specializirana za različno dejavnost (storitvena dejavnost, d.d., d.o.o, ...). V takšni družbi najdemo različne tipe družin (so različno organizirane, različno prostočasne, nevladne organizacije,...). Posameznik postane bolj svoboden v razviti družbi. Nek drugi mehanizem ga veže na družbo. On je odvisen. Vsi smo soodvisni. Odtod še vedno družbena premoč nad človekom.
- S takšnim premišljevanjem je Durkheim začel svoje delo. Bil je profesor pedagogike in pisal je o vzgoji. Meni, da družba vcepi posamezniku vzorce obnašanja, tako da še vedno ohrani svojo vsemogočnost;

II. Durkheimovo **drugo** delo je **Pravila sociološke metode** - v njem nakaže, kao naj sociolog raziskuje, in pravi: »Družbena dejstva je treba preičevati kot reči!«. To je njegov znameniti stavek, družbena dejstva se danes tolmačijo kot družbeni pojavi;

- Družbena dejstva imajo moč prisile, so nam vrinjena, potekajo v skladu s pravili, ki so od posameznika neodvisni. Že tu se kaže premoč družbe: vzgoja, družina, država, šola,... to mi srečujemo kot nekaj objektivnega, kar ne moremo spremeniti. Lahko družbena dejstva preučimo kot reči - stvari, na **NARAVOSLOVEN** način in ne s pogrezanjem v notranjost, ampak z iskanjem zunanjih indikatorjev (pokazateljcev), tako kot preučujemo naravne pojave:
  1. Družbeno dejstvo je popolnoma pojasnjeno, ko ugotovimo njegov **VZROK in FUNKCIJO**. Odločilna je primerjalna metoda, ki mora biti zastopana povsod, ker po Durkheimu eksperiment v družbi ni mogoč. **Tri ravni primerjave:**
    - a) Primerjamo lahko pojave **znotraj ene družbe** (npr. tipi družin v slovenski družbi);
    - b) Primerjamo pojave **med različnimi družbami istega tipa** (npr. družina v SLO in CRO)
    - c) Primerjamo pojave **v različnih tipih družbe** (npr. slovenska in albanska družina)

2. Uveljavljati **OPERACIONALIZACIJO**

III. Durkheimovo **tretje** delo je **Samomor**, 1897. Durkheim je zagovarjal **STATISTIKO**. To je **POZITIVISTIČNI** metodoloki program.. Temu sledi njegovo preučevanje **SAMOMOROV**. Preučeval je podatke o samomorilnosti. Družba ureja vedenja posameznikov. Od tega, kako je posameznik umeščen v družbi je odvisno ali bo storil samomor. To ni prepuščeno psihi posameznika, ker potem ne bi bilo značilnih vzorcev. Gledal je statistične podatke za različne kraje Francije, Švice in Nemških dežel, omenja tudi Kranjsko. Stopnja samomorilnosti je v 19. stoletju iz leta v leto enaka. V zadnjem desetletju pa se dvigne. V začetku velja funkcionalistična teza (razlaga) da je samomor delikventno dejanje posameznika, ki ga družba ožigosa, ustrahuje. To je družbeno funkcionalno, ker družbi omogoča prevlado. Družbeno dejstvo je, da pride do dviga samomoriln.

Durkheim je naredil **tipologijo samomorov:**

1) **EGOISTIČNI SAMOMOR** - Posameznik stori samomor, ker je šibko integriran, ni dovolj povezan, misli da remalo dobi in preveč da;

2) **ALTRUISTIČNI SAMOMOR** - Nasprotje tega je, da stori samomor, ker se tako žrtvuje za družbo. Zato stori tisto, kar se od njega pričakuje.

- Ta 2 tipa se kažeta v statistični pravilnosti, ki kaže na **normalnost** tega pojava.
- Konec 19. stoletje pride do modernizacije (mestni način življenja, preseljevanje v mesto, tradicije, običaji nimajo več moči prisiljevanja, ljudje niso več vdani svoji rodbini, vsak posameznik teži k egoističnim ciljem). Pojavi se nov tip samomora:
  - ❖ **ANOMIČEN SAMOMOR** - Družbena pravila, morala, običaji,... družba in pravo so izgubili moč prisiljevanja. Posamezniki so egoistični in nebrzdani. Pride do ANOMIJE, ki je hitro posodabljanje, ki mu ne sledijo družbene norme. Posamezniki niso dovolj integrirani. Nujno je, da ponotranjijo norme, ker je to proces nepopoln, pride do stanja anomije (t.j. stanje brez norm - patološka delitev dela, privede do anomije, ker je z njo nekaj narobe), ki sestoji v razrednem konfliktu (revni - bogati), pojavijo se razredi v spopadu (njegovih tolmači).

Merton 1910 - 1989 (ameriški sociolog): Za razliko od Durkheima je Merton, ki se je ukvarjal pretežno z ameriško družbo menil, da se anomija kaže v stresu. Danes se od vseh pričakuje, da uspejo v življenju. Vendar se že v šoli kaže, da nekateri ne bodo uspeli. Ti so pod velikim pritiskom zato se vdajo kraji, prostituciji, nasilju, ... kaznivim dejanjem. Ni trdnih pravil, kako delati, USPEH pa je preprosto zaželen.

IV. Durkheimovo zadnje delo je *Osnovne oblike verskega življenja, 1912* - Po Durkheimovem mnenju je treba pojave najprej definirati oz. treba je pokazati razliko med religijo in nereligijo.

1. **AVSTRALSKI TOTEMIZEM** - Knjiga obravnava najbolj enostavno, izvirno obliko RELIGIJE, za katero je zvedel od Angleških antropologov, ki so delali v Avstraliji (on sam ni potoval).
  2. **BUDIZEM** - Pri budizmu ni Boga. Gre za to, kako odpraviti trpljenje.
- Durkheim je rekel, da religije ne smemo definirati na podlagi nadnaravnih bitij. Definirati je treba preko SVETIH in NESVETIH (profanih) pojavov. Pri tem je sveto tisto, kar versko loči od neverskega.
  - **Bistvo verskega** je v oboževanju in čaščenju družbe. TOTEM simbolizira pleme oz. družbo kot celoto. Totemi se torej vedno nanašajo na družbo kot celoto (v tej trditvi se je najbrž motil). V Avstraliji so obstajali tudi osebni totemi. Tudi trditev, da je totemizem univerz. vzorec religije je najbrž napačen.
  - Durkheim trdi, da je religija odločilna povezovalka širše družbe. Ta ideja je najbrž napačna. Predvsem gre za **mehansko in organsko solidarnost**:
    - a) sila v okviru enega vzorca zagotavlja enostnost družbe;
    - b) delitev dela zagotavlja povezovanje v družbi (gre za medsebojno odvisnost- izvira iz delitve dela)
  - Ni več potrebe po enotnosti nazorov, ko pride do delitve dela. Družba pa mora vedno imeti ENOTNO VREDNOTNO JEDRO (z idejami, ki so jim vdani vsi člani družbe), je kasneje prišel do zaključka. To dalje pomeni, da MULTUKULTURNA DRUŽBA ni možna;
  - Po Durkheimu **se najvišja enotnost kaže v religiji**, ki je najvišja povezovalna sila v družbi.
  - Nakazal stališče, ki ga kasneje prevzame Parsons (religija pri vrhu kulture). **Religija je del kolektivne zavesti** (Durkheim).
  - KOLEKTIVNO ZAVEST danes imenujemo KULTURA. Tvorijo jo družbene tvorbe: morala, religija, jezik, pravo, logika, ki jih mi ponotranjimo. Durkheim je menil, da do oblikovanja teh tvorbo pride ob svečanostih, kjer pride do vrenja oz. do efervescence- družba vre (čustva so močna, povezanost je visoka, oblikuje se neka nova stvarnost). Potem to postane objektivna stvarnost, ki jo ponotranjimo. Moralne, verske in druge kulturne tvorbe, ki so ločene od individualne zavesti - kolektivna zavest (so običaji, ki se nahajajo v nas, to je tisto kar nas povezuje).
  - Pri Durkheimu **ni razredov**, prisotni so edino kot patološki pojav. Ni teorije slojevitosti (neke širše skupine), samo delitev dela povzroča oblikovanje poklicev.
  - Durkheim je bil zmožen pritegniti znanstvenike, privrženca. Bil je ustanovitelj sociološkega časopisa: **Sociološki letnik**, 1898, za vse tiste, ki niso verjeli v kolektivno zavest, so pa preučevali družbene pojave kot dejstva. Preko časopisa je vplival na antropologijo, zgodovino, lingvistiko, psihologijo...

6. Psihološke razlage družbenih pojavov (G. Tarde, W. Mc Dougall, S. Freud...), PSIHOANALIZA, BIHEVIORIZEM

Individualno-psihološke (psihologistične) teorije:

- Ta pristop razlaga družbene pojave s pojmi kot so: nagon (instinkt), motiv, nagib, psihološkimi pojmi.
  - V družbi ni ničesar razen posameznikov in njihovih dejanj. Psihološka razlaga družbenih pojavov ne upošteva da gre pri družbi za nekaj več kot le za seštevke posameznikov in njihovih posameznih zvez.
- 1) **Tarde** (1843 - 1904) - francoski mislec, je **družbene pojave razlagal predvsem z zakoni posnemanja** (imitacije). Le malo posameznikov je takih, ki razširjajo kaj novega (inovacije), kar je izraz njihove nadarjenosti, večina le posnema njihov notranji vzorec.
  - 2) **Mc Dougall** (1871 - 1938) - velja za začetnika socialne psihologije (moderna panoga med sociologijo in psihologijo). **Instinkti so podedovane biološke lastnosti posameznika**, da na ločene zunanje dražljaje vedno reagira na isti način. Vsak družbeni pojav razlaga z enim ali večjimi instinkti. Instinkt je vedno povezan z določenim občutjem. Različne pojave je razlagal z istimi instinkti. Ti so nespremenljivi. Družbeno življenje pa je polno sprememb in jih zato ni možno razlagati z instinkti.
  - 3) **Weber** (1864 -1920) - zastopa antipozitivistično stališče, **naloga sociologije je da razkrije smisel, pomen, ki ga posameznik pripisuje svojemu vedenju**, ravnanju in da razloži, kako to dojemajo drugi. Naloga sociologije je razodevanje notranjega pomena človeške dejavnosti.
    - **Sociologija naj razlaga smisel družbenih pojavov**, to pa naj ne temelji na enostavnem vživljanju in razumevanju občutij posameznika, ampak na intelektualnem umevanju, ki bi sledilo določenim metodološkim pravilom.
    - **Weber** je postavil tudi zahtevo po oblikovanju IDEALNIH TIPOV kot teoretičnih konstrukcij.
    - **Idealni tipi so teoretični modeli, ki jih ustvarjamo za primerjavo z izkustveno stvarnostjo in za razvoj teoretične analize.**
    - **Idealni tipi so skupki zvez med obnašanji posameznikov**, pri čemer se hipostazira njihovo namensko-racionalno obnašanje. S pomočjo idealnih tipov pride najpopolneje in brez zunanjih vplivov do izraza smisel in pomen neke družbene oblike ali obnašanja.
    - V svojih najpomembnejših delih je **proučeval odnos med religijo in gospodarstvom**. Ukvarjal se je z konfucionizmom, taoizmom, hinduizmom, budizmom, judaizmom in krščanstvom. Preko tega je raziskoval vpliv idej na organizacijo gospodarstva in družbe. **Protestantizem bi naj odločilno vplival na nastanek kapitalizma v Evropi**. Vnaprej je znano, kdo je zveličan in kdo preklet. Življenje moramo posvetiti izpopolnjevanju verskih dolžnosti. **Smotrno racionalno delovanje** (čimbolj ekonomično) je torej s protestantizmom dobilo odločilno vzpodbudo kot model družbenega ravnanja in organizacije. V razlagi razvoja družbe daje prednost kulturnim (Marx pa materialno-ekonomskim) dejavnikom. Kulturnim dejavnikom pripisuje prevelik pomen.
  - 4) **Dilthey** - **tolmačenje je zreduciral na emocionalno dimenzijo**.
  - 5) **Freud** (1856 1939) - študiral je medicino, psihiater. V središču Freudovega razmišljanja je struktura in dinamika osebnosti (najpomembnejši del je biološke narave) to je **nagon življenja ali ljubezni**.
    - Energija, ki žene k zadovoljitvi teh nagonov (nagona življenja in ljubezni) je **libido oz. destrudo**.
    - Ta dva nagona tvorita najglobljo plast človekove osebnosti - **id**. Za tip in razvoj osebnosti je najpom., kako in v kakšni meri pride do njune zadovoljitve (če ne pride pojavijo patološke motnje).
    - Ostali dve plasti osebnosti predstavljata nekakšno nadstavbo prve.
    - Drugo plast, **ego** lahko približno opredelimo kot razum (do njega pride zaradi tega ker ni možno zadovoljevati nagonov neomejeno).

- Tretjo plast **super-ego** bi lahko opredelili kot vest. Gre za sprejemanje družbenih vrednot in norm, ki so med posameznikovo socializacijo postale integralen del njegove osebnosti. Do interiorizacije družbenih vrednot prihaja skoraj izključno v družini (oče kot nosilec imperativne in represivne oblasti). V takšnih okoliščinah se otrokove potrebe skorajda ne morejo uresničiti zato pride do **Ojdipovega kompleksa (moški)** in do **Elektrin (ženska)**. Torej naklonjenost do staršev nasprotnega spola in sovražen odnos do staršev istega spola. To bi naj bilo univerzalno.
- **Naloga vzgoje, socializacije in kulture** je da omejijo uresničevanje izvorne instinktivne energije in opravijo interiorizacijo dovoljenih modalitet uresničevanja, kar delno privede do deseksualizacije te energije in njene preobrazbe v družbeno koristne oblike.
- **Najglobljo plast osebnosti tvorijo instinkti** (socializacija jih ne more spremeniti) sta v nenehnem nasprotju, sta naravnani proti uresničevanju človekovih nagonov, zato je človek v družbi nujno nesrečen. Ker je družina osnovna predstavnica družbe ima človek željo, da zbeži iz nje.
- **Sublimacija instinktivne energije** naj bi bila hkrati vir vseh tvorb civilizacije in psihopatologije (raziskave tega ne potrjujejo) njegovo delo pomembno ker je prvi pokazal na pomen nezavedne plasti človekove osebnosti.
- **Individualno-psihološki pristop** pride do izraza tudi na metodološki ravni, v raziskavah družbenih pojavov. V sodobnih anketnih raziskavah je pogosta interpretacija družbenega življenja z osebnostnimi potezami. Vendar ne upoštevajo dovolj specifičnosti človeške družbe, ampak jih reducirajo na delovanje posameznikov, determinirano s psihičnimi lastnostmi osebnosti (domnevajo, da je s zaznavanjem lastnosti posameznikov mogoče spoznati objektivne družbene pojave). Pozabljajo, da družba ni samo skupek posameznikov, ampak tudi nekaj več. Prizadevajo si, da bi družbene pojave razlagali z družbenimi dejavniki. Izpostavljenost šolanju širi racionalen odnos, ki poskrbi za to, da je religioznost manj privlačna.
- **Avtoritarnost- psihološki pojem**. Osnovne v sociologiji prisotne teorije psihološkega značaja.

Psihološke teorije in razlage v sociologiji

V sociologiji težijo k temu, da bi pojave razlagali z družboslovnimi znanostmi. Dviguje se stopnja izobrazbe, s tem pa se dviguje število manj religioznih. Vključenost v šolanje je dejavnik povezan z nereligioznostjo. To pa je povezano s tem, da je religioznost vedno bolj šibka. To dalje ne pomeni, da med najbolj izobraženimi ni religioznih. Potrebno je vključiti psihološke dejavnike. Religioznost je namreč bolj prepričljiva in manj privlačna. Težko je izvesti sociološko razlago brez spuščanja v psihologijo. Teorije psihološkega značaja so: psihoanaliza, biheviorizem...

I. PSIHOANALIZA → *povzeto iz predavanja*

1) Sigmund Freud (1856 1939) - bil je zdravnik, psihiater. Po njegovi teoriji sestoji osebnost posameznika iz treh komponent, vsak ima **TROPLASTNO STRUKTURO OSEBNOSTI** :
ID - EGO - SUPEREGO:

1. **ID (= ono)** → tvoja nagonška, biološka plast osebnosti. Gre za najglobljo, temeljno plast osebnosti, to je tisto, ki jo tvorita dva instinkta (po svojem značaju so nebrzdani):
  - a) **Instinkt življenja ali spolni instinkt - eros.**
  - b) **Instinkt smrti in uničevanja - tanatos.**
- Delovanje IDA doživljamo kot neobvladljive vzgibe, ki se jim ne moremo upreti. Vlada mu načelo ugodja in teži k zadovoljevanju nagonov, neglede na zahteve okolja.
- Energija, ki žene posameznika k zadovoljitvi teh nagonov je:
  - a) **libido** (= to je energija seksualnega nagona ali erosa) *ali*
  - b) **destrudo** (= smrtni nagon, ki se kaže kot agresija).

Nad ID-om se nadgradita:

2. **EGO (= jaz)** - nakazuje kako uresničevati te instinkte oz. naše želje, intelektualnega značaja;

3. **SUPEREGO** (= *nadjaz*) - brzdajoči element naše osebnosti oz. plast osebnosti ki sestoji od morale, ki jo ponotranjimo s socializacijo in se kaže kot vest;

- Ti trije elementi ID, EGO in SUPEREGO ne morejo biti v popolnem skladju.
  - a) **Genitalni tip** (znati deliti, ljubiti in spoštovati moralo). Obstaja univerzalen socialistični vzorec (oče-tiran, mati-razumevajoča, očetu podrejena) - le v takšnem okolju se lahko oblikuje normalna osebnost;
  - b) V zgodni socializaciji gre otrok skozi več stadijev na katerih se lahko otrokov razvoj zaustavi in pride do **analnega tipa** (nezaupljiv, tvrdoglav, maščevalen, perfekcionista pri delu,...) in
  - c) **oralnega tipa** (lahkoveren, pasiven, pretirano odvisen od mnenj drugih, nagnjen k debelosti...).

- Na podlagi tega so kasnejši misleci rekli, da mora vsak priti skozi določene faze razvoja. Kar pa je zelo pomembno morata biti prisotna oba starša, da se lahko otrok identificira s starši oz. s staršem svojega spola.

2) **From in Adorno** – sta oblikovala pojem **avtoritarne** osebnosti, ki je polna predsodkov. Gre za zaplankano osebnost, ki se hitro podredi oblasti, sodeluje pri dinamičnih gibanjih...). Ponavadi so pripadniki skrajno desničarskih strank zelo avtoritarni. Pri fašistih so avtoritarne osebnosti. Nekateri menijo da to velja tudi za levičarje - še vedno drži.

3) **Lasch** - izvedel pojem **narcistične** osebnosti, ki ima videz prijznosti , dejansko pa je stalno nezadovoljna, je ničemrna s težnjo k večni mladosti,... Takšne osebnosti naj bi bile značilne za današnji čas.

- Kakšna je osebnost kriminalcev? Imajo šibek superego in imajo defekten ego. Niso našli povezave z družabnim življenjem. Vendar v večjem delu ta psihoanaliza **ni** empirično dokazana.

4) **Eysenck** - se je lotil tega, da je analiziral psihoanalizo (nekatero točko potrdi, nekatere ne). Menil je, da posamezniki predrugačijo (Freudovci) svojo instinktivno energijo (v vsem iščejo neko instinktivno energijo in to preoblikujejo v nekaj drugega) - to je imenoval **SUBLIMACIJA**.

- Napisal je delo: *The rise and fall the Freuden Emperiar oz. Vzpon in padec Freudovega imperija.*
- Freud je pisal o vplivu socializacije na posameznika (ata taki, mati taka). Eysenck je raziskoval ameriške prostitutke in ugotovil, da v njihovem življenju ni bilo razumevajoče in tople matere. On in še nekateri so menili, da se s politiko pečajo tisti, ki so prikrajšani v ljubezni (politika je nek nadomestek za ljubezen). V družbenih pojavih se vedno iščejo neke posebnosti, osebnostne poteze, napake, popačenja.
- Ameriški sociolog **Meštrovič** je k temu napisal svoje ugotovitve povezane z vojno v bivši YU in menil, da je do spopadov v Bosni prišlo zaradi avtoritarnosti Srbov, preveč ljubečih Hrvatov ter muslimanov z analno osebnostjo;
- Nasproten način razmišljanja lahko povezujemo s tistim, ki ga je dal Eysenck in izhaja iz 2 **Pavlovih predpostavk** (Pavlov, ruski znanstvenik, ki je delal eksperimente s psi) - **PSI in LUČ** :
  - **Pavlova predpostavka** - Pavlov je ugotovil refleksno vedenje pri psih. Osnovni način s katerim se učimo vedenja je nagrajevanje in kaznovanje. Tudi pri ljudeh je osnovni mehanizem za učenje vedenja, **nagrajevanje in kaznovanje**. Primanjkuje nam sistematičnega in doslednega kaznovanja pri vzgoji.
  - Na **POGOJNI REFLEKS** se odzovemo, kadarkoli je pogoj podan.
- V analizi osebnosti je treba upoštevati **4 dimenzije**:
  1. **inteligentnost** (je razumnost, bistroumnost, ali tudi izobraženost),
  2. **ekstravertnost in intravertnost** (je odprtost in zadržanost osebe do družbene zunanosti),

3. **nevroticizem** (je stopnja čustvene labilnosti osebe, živčnost) in
  4. **psihoticizem** (je povezan z neobčutljivostjo na kaznovanje, zato jih povezujejo s kriminalom, kriminalci);
- Eysenck je šel po Freudovi poti. Z vprašalniki je dobil podatke ter analiziral različne osebnosti in jih primerjal. Npr. zapornike je primerjal z njihovimi vrstniki zunaj zapora. Psihoticizem je lahko podlaga za kriminalno dejanje. Odsotnost psihoticizma je podlaga za religioznost oz. katoliško nagnjenost.
  - Razširjen Eysenckov test za ocenjevanje osebnosti je pokazal, da so psihološki pojavi lahko podlaga za razlago, pojasnjevanje družbenih pojavov.

II. BIHAVIORIZEM (bistveno je nagrajevanje in odziv na to) → *povzeto iz predavanja*

- 1) **Mc Dougall** - velja za ustanovitelja socialne psihologije. Razvil je sistem instinktov, ki naj bi bili v ozadju vseh družbenih pojavov. Vsak instinkt naj bi bil povezan z nekim občutjem:
  - a) INSTINKT STRAHU oz. instinkt bežanja je povezan z občutjem strahu, ki omogoči, da se izogibamo nevarnosti;
  - b) INSTINKT RADOVEDNOSTI je povezan z občutjem čudenja;
  - c) INSTINKT BOJEVITOSTI je povezan z občutjem jeze;
  - d) STARŠEVSKI INSTINKT je povezan z občutjem ljubezni. Ljudje živimo v družbah, kar je Marx razlagal z enim samim instinktom, črednim. Imamo instinktivno nagnjenost, ki nas žene v črede – **instinkt črede** (ljudi žene, da živimo skupaj). Družbene pojave (družino, vojno,...) je pojasnjeval z posameznimi instinkti. Religije pa ni povezal z enim samim instinktom.
  - e) INSTINKT PRIROJENE NAGNjenosti naj bi bil tak, da se ne nekaj odzovemo samo na nek poseben način.
  - Težava je ta, da je Mc Dougall z enim instinktom razlagal več različnih stvari. Sploh pa, ker se na instinkte ne moreš popolnoma zanesti.
  - Psihologija pa operira z instinkti, refleksi, motivi, nagibi in z drugimi individualno psihološkimi pojavi. Psihološka razlaga zreducira družbene pojave na individualne. Zreducira družbeno na individualno.
- 2) **Weber** - meni, da je sociologije najpomembnejši zagovornik psiholoških teorij.
  - Webrovo najpomembnejše delo je: **Gospodarstvo in družba**, ki ga piše do konca življenja in je skup njegovih spisov, ki so jih objavili po njegovi smrti.
  - Weber meni, da sociologija pojasnjuje družbene pojave s tolmačenjem smisla, ki je vsebovan v nagibih posameznikov.
  - Weber je izdelal tipološko analizo, potem pa zagovarjal, **oblikoval tipologijo vedenj / delovanj**:
    1. TRADICIONALNO DELOVANJE → izvajamo, ker spoštujemo običaje (ker tako zapovedujejo, se ne upiramo)
    2. AFEKTIVNO DELOVANJE → izvajamo, ko nas premeajo močna čustva (strah, sovraštvo,...);
    3. VREDNOTNO - RACIONALNO DELOVANJE → vedemo se na nek način, ker spoštujemo nek vrednotni kodeks in upoštevamo, kar narekuje čast neglede na posledice (kapitan zadnji odide z ladje, ki tone);
    4. SMOTRNO - RACIONALNO DELOVANJE → gre za razmislek (ker naši zastavljeni cilji, sami po sebi niso racionalni, določeni so z našo sebičnostjo, mi začnemo tehtati sredstva in ceno, ki jo moramo plačati za doseg te ciljev: tehtamo stroške in dobičke, učinkovitost sredstev,...).

- Smotrno - racionalni tip vednje se najbolj uveljavlja v moderni družbi. Zagnal ga je protestantizem, ki je v nasprotju z orientalskimi religijami, ki zagovarjajo fanatizem (= *strastnost, prenapetost, sanjarstvo, vnema*);
- Po Webrovem mnenju opuščamo tradicijo, čustvenost in tudi vrednostno-racionalnost.
- Zaradi te klasifikaciji, tipologije delovanj Webra prištevamo k INDIVIDUALNO PSIHOLOŠKI SOCIOLOGIJI.

7. Vilfredo Pareto (razlaga človekovega vedenja: reziduum, interesi in derivacije)

Vilfredo PARETO (1848 - 1923) - italijanski sociolog, zgodnji teoretik elit, pisal v francoščini, predaval v Švici;

PARETOVA CIRKULACIJA ELIT

- Vprašanje je, kako udejanjiti družbo, kjer nenehnega shranjevanja *elit* ne bi bilo. Odgovor najde v potrebi o odprtosti elit, kar je v nasprotju s samo elito, ki je zaprta in se reproducira iz istih družin in ker pripadniki nimajo istih sposobnosti. Zlasti sposobnosti zatiranja s silo, se odpre možnost, da se elita strmoglaviti.
- Oblikuje se *kontra-elita* zunaj elite, drugi sloj, ki nima tega položaja, ima pa te lastnosti - pripravljenost na uporabo sile, nasilja in sposobnost lisičenja, preslepitve, goljufije. Prvi element je pomembnejši (sila in pripravljenost).
- Elite nenehno krožijo. Ne gre za kroženje družbe kot celote, temveč za kroženje enega pomembnega dejavnika v družbi. Nič se ne spremeni. Zgodovina je pokopališče elit (komunizem, fašizem,...).
- *Pareto zahteva, da se sociologija oblikuje kot logična eksperimentalna, matematična znanost.* Uporablja logiko eksperimenta, matematiko pa je povezoval s statiko.
- *Za funkcioniranje družbe je znanost samo tehničnega pomena.* Izkrivljene popačene predstave so nujne za obstoj in funkcioniranje družbe, s tem slepimo druge in sebe.
- Pareto se je tudi zavedal, da je *propaganda zelo učinkovita* in ta mora predstavljati ideološke pojme in izraze, ki so nabiti s čustvi. Čustva so učinkovita v propagandi, zlasti če jih ponavljamo.
- *Pareto je bil zagovornik logično eksperimentalne znanosti*, v nasprotju z iluzornim humanizmom. Humanizem, demokracija so samo zaslepitve, zlasti med intelektualci.
- *Znanstveni pristop terja razlikovanje med reziduumi in derivacijami ljudi.*
  - *REZIDUUMI* so dejanski nagoni in čustva, ki povzročajo delovanje;
  - *DERIVACIJE* (= *izpeljava*, npr. besede, *izvajanje*) pa so družbeno ugodna opravičila, ki lepo zvenijo. To je intelektualna tvorba, ustvarjajo jo posamezniki.
- Naše vedenje je povzročeno najpogosteje z dvema vzrokoma:
  1. z reziduumi (residuum = *ostanek, preostanek*) in
  2. z interesi (= *korist, zanimanje, povpraševanje*);
  3. tretja kategorija vzrokov pa so raziskovalni vzroki, ki ne pridejo do izraza, ker so reziduumi in interesi močnejši.
- Iz te teorije bo izhajala teorija o eliti in množici. *Razlikuje ŠEST reziduumov (instinktov):*
  - 1) *nagon kombiniranja* - s tem se uresničujejo spremembe, manipulira se z ljudmi, špekulacija, prihaja do izumov, tudi znanost je izraz tega nagona;
  - 2) *nagon zagotavljanja trdnosti agregatov* (sprejeti so znotraj družbene skupine) - to je nagon, ki zagotavlja stabilnost družbe, konzervativnost. Pri večini se kaže, kot nagon podrejanja in

spoštovanja predpisov. Ponekod se kaže, kot prizadevanja nadrejenega položaja (se zagotovi s silo);

- 3) **reziduum po razkrivanju čustev z vidnimi postopki** - kaže se z goreči ideološko pravovernostjo. Naj bolj se kaže pri raznih obredih;
- 4) **reziduum družabnosti**;
- 5) **reziduum zagotavljanja celovitosti osebnosti** - preprečimo pritiske, ki jih drugi izvajajo nad nami;
- 6) **seksualni reziduum** - kaže se skozi celibat, gorečo moralno zaplankanost.

- Reziduumi so razširjeni v družbi in nujno je, da v **eliti dominirata prva dva reziduuma**. Reziduum trdnosti agregatov, razne oblike goljufije in preslepitve množice.
- Reziduumi so torej stalna, nespremenljiva nagnjenja v posamezniku. Ljudje se ne zavedajo resničnih nagonov svojih dejanj. Ljudje sami sebe slepijo in slepijo druge z derivacijami (to so logično - racionalna opravičila, s strani družbe sprejemljiva in ugodno zveličana).
- **Pareto pozna ŠEST VRST DERIVACIJ:**
  1. **vdanost v združenje** - nekaj bomo storili, ker smo lojalni do šole, podjetja;
  2. **poudarjanje potrebe po enotnosti in enovitosti** - mi se sklicujemo po potrebi enotnosti;
  3. **derivacije po sočutju, spoštovanju do soljudi** - Pareto poudarja, da tem poudarjanju sledijo okrutni dogodki;
  4. **derivacija po izražanju v samožrtvovanju** - trpljenje v dobrobit drugih. Trdimo, da smo to storili za druge, a v bistvu smo storili zase;
  5. **spoštovanje do hierarhične avtoritete**;
  6. **derivacija askeze** - odpovedujemo se življenjskim uživanjem. Ampak mi to samo trdimo, da se odpovedujemo (npr. trošenju denarja), dejansko pa nas je prevladala neka druga derivacija.
- Družbeno življenje je ena nenehna dinamika reziduumov in derivacij, vendar problem, ki je najbolj obremenjeval Pareta, je bil problem družbenega ravnotežja.

8. Max Weber (pojém idealnega tipa, tipi delovanja posameznika, pojém racionalizacije, pojém religije v družbi, nauk o stratifikaciji)

Max WEBER (1864-1920) - pravnik, odvetnik, dr. znanosti, sociolog, rojen v Erfurtu v Nemčiji;

- Nekateri menijo, da je sociologija znanstvena šele v Webrovem in Durkheimovem času.
- **Kako je Weber definiral sociologijo ? → povzeto iz predavanja**
  - »SOCIOLOGIJA naj pomeni znanost, ki so prizadeva razumeti in tolmačiti družbena dejanja in s tem pojasniti, kar je vzročnega v njihovem teku in posledicah!« ;
  - Gre za spoj RAZUMEVANJA in POJASNJEVANJA. Razumevanje, ki je namenjeno posamezniku prištevamo k psihološkim teorijam, ki jih Weber presega.
  - Ko Weber definira sociologijo jo zagovarja tudi s teorijo individualno psiholoških stališč. Tako pravi: »**Naloga sociologije je z razumevanjem tolmačiti smiselna vedenja posameznikov**«. Zavedal se je, da to ne zadostuje.
- Stališče, da naj se družboslovje konstituira kot razumevajoča veda so zagovarjali že v 19. stoletju - npr. Dilthey. Weber je od tega stališča izhajal, a ga je želel preseči.
  - **Dilthey** je zahteval, da se družboslovje temeljno razlikuje od naravoslovja po čustvenem razumevanju. To lahko pripelje družboslovje v nepreverljive sklepe.
  - **Weber** je zagovarjal, da naj razumevajoča sociologija in širše družboslovje oblikuje idealne tipe.

IDEALNI TIP - model - miselna predstavitev določenih razmerij, kjer odmislimo manj pomembne dejavnike in oblikujemo sliko z omenjenimi dejavniki. Idealni tip je sredstvo, ki ga znanstvenik uporabi, da bi zoperstavil sliko empirične znanosti s tem modelom in ugotovil, zakaj prihaja do odstopanja.

- a) idealni tip ni splošen pojem,
- b) idealni tip ni statistično povprečje,
- c) idealni tip je znanstvena hipoteza,
- d) idealni tip ni odsev stvarnosti v znanstvenikovi zavesti,
- e) **idealni tip je stvaritev znanstvenikov**, matematična konstrukcija pri kateri se določene vrednote poudarjajo določene pa abstrahirajo, zato je družba brez protislovij, ki ni več normativno temveč teoretično realna;
- f) takšnega idealnega tipa ne najdemo v stvarnosti, on služi za analizo te stvarnosti.

Webrov idealni tip je nekaj, kar je zaželeno, nekaj k čemur mi vsi tendiramo. Idealni tip je Webrova misel.

TIPI VEDENJA / DELOVANJA

- Weber je menil, da je za analizo družbenega življenja potrebno določiti vedenje / delovanje posameznika:
  - a) **tradicionalni tip** - gre za običaje;
  - b) **efektivni tip** - deluje, ker so nas premagala čustva;
  - c) **smotrno - racionalni tip** - smotrno-racionalno vedenje je tisto, kjer si prizadevamo čimbolj enostavno uresničiti določene cilje;
  - d) **vrednostno - racionalni tip**

RACIONALIZACIJA - Osnovni proces modernizacije je voden z njegovim notranjim jedrom, ki mu Weber pravi racionalizacija. Racionalizacija je pojem, ki pomeni učinkovito delovanje, ker nas stranski učinki ne zanimajo. Po njegovem je racionalizacija jedro modernizacije. Racionalizacija je dvig učinkovitosti.

- **V gospodarstvu** se racionalizacija kaže z uveljavitvijo trga in gospodarskih organizacij.
- **V religiji** se racionalizacija kaže s pojmovanjem Boga, ki je vse bolj odmaknjen, oddaljuje se od našega sveta. To pa lahko pripelje do tega, da Bog izgine in ostanejo samo vrednote, pride do sekularizacije.
- **Na področju politike** se racionalizacija kaže s birokracijo. Strokovnjaki, ki uporabljajo pravo bodo odločali, ne pa politiki. Politiki bodo izgubili svoj vpliv.
- **Na področju prava** se racionalizacija kaže v možnosti govorjenja o :

a) RACIONALNEM PRAVU in

b) IRACIONALNEM PRAVU na področju postopka in na področju vsebin.

- Iracionalno pravo je tisto, kjer se uporabljajo neintelektualna sredstva. Za Webra še danes obstajajo iracionalni postopki.
- Pri racionalnih postopkih pa vlada logika, inteligenca in ne čustva.
- Kar pa zadeva vsebino je pravo racionalno, kadar je urejeno le s splošnimi brezosebnimi normami. Na takšno pravo se lahko zanesemo.
- *Racionalizacija je duhovno jedro modernizacije oz. kapitalistične družbe. Kaže se s smotrnim vedenjem, birokratizacijo v politiki ter trgov in birokratizacijo v gospodarstvu.*

➤ Weber si je prizadeval, naj bi sociologija postala resna teoretična znanost z metodološkimi instrumenti. Ne enaka naravoslovnim znanostim, ampak resna teoretična znanost z metodološkimi instrumenti, ki zagotavljajo zanesljivo znanstveno analizo. Vsebina smisla so vrednote.

RELIGIJA V DRUŽBI - Weber je v delu *Protestantska etika in duh kapitalizma* ostal zelo zvest določitvi nalog sociologije:

- a) Opravil je primerjalno analizo med religijo in gospodarstvom.

- b) Hotel je izpodbiti Marxa v tezi, da je nadgradnja določena z bazo.
- c) Ugotovil je, da so bile številne tehnološke predpostavke prej navzoče na Kitajskem kot v Evropi.
- d) Po Weberu se je kapitalizem v Evropi razvil zaradi različice »asketstva«. Tukaj misli na protestantizem, ki zahteva aktivnost. Potrebno je biti ekonomsko dejaven. Poklic je odgovor na božji klic. Asketski protestantizem terja več, naj se odpovedujemo materialnim dobrinam. Naša dolžnost je, da iščemo znamenja, da smo odrešeni. Ta znamenja so ekonomska, kar pripelje do notranje napetosti v posamezniku. Zaradi tega on še bolj pridno dela, kar je pogoj za razcvet kapitalizma.
- e) Po njegovem je racionalizacija jedro modernizacije. **Racionalizacija je dvig učinkovitosti:**

1. **Racionalizacija se kaže pri religiji, kot odčaranje sveta.** Izginjajo mistične komponente religije, ona se kaže skozi moralne koncepte, tudi skozi *teodicijo* (= nauk o smiselnosti trpljenja). Odčaranje sveta se kaže:

- v srednjem veku je bilo veliko praznikov, danes jih ni;
- v nedeljah trgovine delajo - dvig učinkovitosti;
- učinkovitost se kaže v transcendentnih stvareh, kar se kaže v sekulariziranih vrednotah.

2. **Racionalizacija se kaže skozi trg,** vendar obstaja skupni faktor s politiko, **to je birokratizacija.** Birokracija je idealni tip. Racionalizacija se kaže preko birokracije, tam vlada:

- hierarhija strokovnosti,
- pisno komuniciranje,
- delovanje na podlagi splošnih predpisov,
- denarna nagrada,
- brezosebno delovanje.

○ Če bi se držali samo hierarhije in predpisov ne bi razrešili veliko problemov. V političnem življenju ima parlament vse manjšo vrednost, ker se vse birokratizira.

❖ **George RITZER:** je eden od najbolj znanih sociologov za sociološke teorije, ki je razmišljal, kje se še kaže racionalizacija. Z bratom sta skupaj šla v McDonald's in sta ugotovila, da je McDonald's odlična oblika birokracije. Prava mekdonalizacija družbe - standardizacija npr. krompirčka, hitrost. Vedno dobimo enak hamburger, pito, juice,... enako v MB ali v Hong Kongu. Gre za hitro hrano, poceni, predvidljivo, učinkovito in kalkulativno. Ritzer pravi, da vso to birokracijo pri McDonald'su povzroča maksimalizacija dobička. Ni nobenih osebnih odnosov v McDonald'su. Ta princip mekdonalizacije se družijo tudi z drugimi dejavnostmi, kot so: pravne, zdravstvene - klinike, cerkveni ceremoniali, izobraževalne storitve... Vse je racionalizacija. Vse je brezosebno, hitro.

❖ Nekoč družinski obred prehranjevanja, danes mekdonalizacija, nekoč osebni odnos z odvetnikom, danes kolektivne odvetniške pisarne, ker so tam odvetniki specializirani... Racionalizacija Webrove metode se lahko kaže kot mekdonalizacija. To je razširitev Webrove metode.

❖ Racionalizacijo v Webrovem pomenu lahko jemljemo kot duhovno jedro modernizacije.

3. **Birokratizacija se kaže na področju politike (egiptifikacija).** Prihodnost prinaša samo še več birokracije, zato ker je učinkovita. Edina nevarnost za birokracijo prihaja iz ene strani; če ljudje izgubijo zaupanje vanjo, če birokracijsko organizacijo, ljudje več ne štejejo za legitimno. Tako se lahko birokracija sesuje. Nevarnost prihaja od govornikov, demagogov. Ti lahko spodbudijo množico na nezaupanje in temu sledi sesutje režima. **Egiptifikacija je tendenca,** da ena edina birokracijska organizacija obvlada celotno državo.

Webrova hipoteza o nastanku kapitalizma → *delno povzeto iz predavanja*

- Moderna družba izvira iz protestantske etike. Moderni kapitalizem je plod sistematičnega dela in investiranja in NE plod kakršnega koli dobivanja bogastva, npr. z vojaškimi pohodi. O tem so še vedno spori v znanosti.
- Kako je res kapitalizem nastal ?

- Po Webrovem mnenju si je možno kapitalizem razlagati po obratni smeri, kot ga razlaga Marx.
- Weber je analiziral, najprej evropsko, kasneje pa tudi povezavo z drugimi svetovnimi religijami.
- Po Webrovem mnenju naj bi, najprej osnovne poteze luteranstva (odgovor na božji klic), kasneje pa asketski kapitalizem, ustvaril tisto gospodarsko delovanje, ki pripelje do modernega kapitalizma.
- Metodična gospodarska dejavnost, zlasti pa poklicna dejavnost se pojavlja kot dolžnost.
- Pri nekaterih variantah kalvinizma pa je že v naprej določeno, kdo bo zveličan in kdo ne. Vendar se more vsakdo ravnati kot, da je med temi zveličanimi (nauk o predestinaciji).
- Bogastvo kopičimo za slavo Boga, ne pa za individualne potrebe. Do sledne misli je prišlo šele s potrošniško družbo.
- Ameriški sociolog *Levski* je potrdil Webrovo hipotezo. V ZDA je raziskoval, v Detroitu (katolike, žide, bele in črne protestante). Pripadnost protestantski skupnosti odločno vpliva na šolanost in politično uspešnost.
- Obstajajo številni dvomi na Webrove hipoteze. Eni menijo, da v času Kalvina ni prišlo do gospodarskega vzpona, ampak do vzpona je prišlo pozneje v katoliški Italiji.
- **SMOTRNO - RACIONALNI TIP** → *delno povzeto iz predavanja*
  - Smotrni tip je povezan z moderno družbo. Sestoji iz nenehnega tehtanja: Kako so naša dejanja učinkovita? Posameznik nenehno tuhta, je preračunljiv. To pa ni omejeno samo na medosebno interakcijo.
  - Webra zanimajo splošne družbene interakcije in od kod izvira ta tip vedenja?
  - V zgodovini so spoštovali šege in običaje, danes tradicionalno vedenje nima več nobenega pomena. Včasih nas močno prevzame afektivno vedenje.
  - In vendar! Smotrno - racionalnega tipa najdemo domala povsod. Kot prevladujoči tip se pojavi v **PROTESTANTIZMU**, kot neka nepričakovana posledica protestantizma.
  - Protestanti so v nauki imeli, da je treba biti preračunljiv v prizadevanju, da bi dosegli ZVELIČANJE.
  - Med protestante uvrščamo: evangeličane, kalviniste...
  - Nauk protestantov pravi, da je Bog vse vnaprej določil. Mi smo ti, ki moramo ISKATI ZNAMENJA, da smo med zveličanimi. Znamenja so naslednja: obogatitev, uspeh pri delu, metodično delo, redno vračanje dolgov,...
  - Nauk tudi izredno poudarja pomen POKLICA, ki po Webrovem mnenju pelje v SISTEMATIČNO METODIČNO DELO - delo za nadaljnje investicije!
  - V sistematičnem delu se uveljavlja tehtanje: KAKO SISTEMATIČNO DOSEČI CILJ ?

NAUK O STRATIFIKACIJI

- Protenstatizem je pripeljal do demonopolizacije na religioznem področju, to pa je pripeljalo do možnosti oblikovanja modernega kapitalizma in znanosti. Hkrati je to pripeljalo do nacionalnih držav. Nacionalne države pa so pripeljale do večjih trgov in do modernizacije. V širšem smislu etika dela, kakršno najdemo pri protestantizmu, naj bi bila danes razlog, da sta Singapur in Tajvan uspela, v Afriki pa ni uspela nobena država. Gre za določen sistem vrednot, ki v enem delu povzdiguje metodično gospodarsko dejavnost (npr.: pri delu ne bomo upoštevali družinskih problemov, zaposlili bomo najboljše in ne nečake, svake). Npr. V Južni Ameriki družinska mentaliteta ovira gospodarski razvoj.
- Kulturni dejavniki so zelo pomembni za vzpodbujanje gospodarstva. Pri tej hipotezi ostaja Weber pri svoji metodološki metodi: **Zahteval je vrednotno nevtralnno sociologijo, ki naj bo razumevajoča veda**, če tudi je deloval v času hude politizacije univerze.
- Weber pravi, da se naj sociolog, znanstvenik ne vtika v vrednote, ker jih ni mogoče znanstveno utemeljiti, so popolnoma ločena področja družbenega življenja. Znanstvenik lahko samo pove, kako bomo uresničili vrednote, kakšno ceno bomo plačali, naj pa ne zagovarja določenega sistema vrednot, ker so te iracionalne in škodujejo znanosti;
- *Webra so imenovali meščanski Marx*. On polemizira z Marxom. Marx je zagovarjal ideologijo, Weber pa prav nasprotno. Rekel je, "Marx ima prav, razredi obstajajo, to so skupine bogatih in revnih na trgu, vendar je družbena struktura večdimenzionalna. Razen gmotnega bogastva so **tudi druge razsežnosti, ki jih moramo upoštevati**:"

- a) PRVA razsežnost je **gmotno bogastvo**, ki pripelje do oblikovanja razredov.
- b) DRUGA razsežnost je ločena od prve, to je **vpliv, moč, politika**. V družbi kot celoti poteka proces razdelitve družbenega vpliva, tako da so nekateri bolj vplivni (imajo večjo količino družbene moči) kot drugi. Družbena moč je razmerje v katerem je verjetno, da bo ena stran vsilila svoje interese, kljub nasprotovanju druge strani. Legitimna družbena moč ali avtoriteta ali oblast, prilastitev družbene moči se kaže prek oblikovanja strank.
- c) TRETJA razsežnost se nanaša na **ugled**. Večjo ali manjšo količino ugleda, ki jo ima posameznik. Ugled se kaže skozi stan.

- Razredi, stranke in stanovi, so oblike diferenciacije družbe. Weber je izrazil zahtevo po več dimenzioniranem raziskovanju družbene strukture. Obstaja neskladje med temi strukturami.
- Samo z razumevanjem se ne pride, do neke teoretične znanosti. Lahko, po Webru, razvijemo znanost s pomočjo idealnih tipov. To so danes modeli (izhajamo iz predpostavk). Tak model je birokracija. Znani so tudi Webrovi modeli politične ureditve. Na kaj se politična ureditev sklicuje? Zakaj jo štejejo za upravičeno? **Trije tipi politične ureditve:**

1. TRADICIONALNI TIP politične ureditve je vladanje z običaji (starodavnost);
2. RACIONALNO - LEGALNI TIP politične ureditve se oblikuje v moderni družbeni ureditvi in je odvratanje od tradicionalnosti. Sklicuje se na brezosebne zakone. Politična oblast je oblikovana z zakoni, ustavo, poslovnikom. Če je torej oblikovana z Ustavo, Zakonodajo in Pravilniki je vlada legitimna in mi jo moramo spoštovati.
3. KARIZMATSKI TIP politične ureditve je ta pri katerem se smatra, da ima voditelj domnevno nadnaravne sposobnosti. Oblikuje se ureditev, ki sloni na velikem zaupanju. Za karizmatika je značilno, da se pojavlja v kriznih situacijah in je zanj značilna rutinizacija (= privajenost, izurjenost). Nekdo ima karizmo (bojevniško, vojaško, politično,...). Tako je zmožen delati in ponavljati čudeže (Tito, Hitler,...)

Weber (povzetek)

- Zastopa antipozitivistično stališče;
- Naloga sociologije je da razkrije smisel, pomen, ki ga posameznik pripisuje svojemu vedenju, ravnanju in da razloži, kako to dojemajo drugi;
- naloga sociologije je razodevanje notranjega pomena človeške dejavnosti.
- Sociologija naj razlaga smisel družbenih pojavov, to pa naj ne temelji na enostavnem vživljanju in razumevanju občutij posameznika, ampak na intelektualnem umevanju, ki bi sledilo določenim metodološkim pravilom.
- **Weber** je postavil tudi zahtevo po oblikovanju **idealnih tipov** kot teoretičnih konstrukcij.
- Idealni tipi so teoretični modeli, ki jih ustvarjamo za primerjavo z izkustveno stvarnostjo in za razvoj teoretične analize. Idealni tipi so skupki zvez med obnašanji posameznikov, pri čemer se hipostazira njihovo **namensko-racionalno obnašanje**. S pomočjo idealnih tipov pride najpopolneje in brez zunanjih vplivov do izraza smisel in pomen neke družbene oblike ali obnašanja.
- Weber je v svojih najpomembnejših delih proučeval odnos med **religijo** in **gospodarstvom**.
- Pri tem se je ukvarjal se je z konfucionizmom, taoizmom, hinduizmom, budizmom, judaizmom in krščanstvom.
- Preko tega je raziskoval vpliv idej na organizacijo gospodarstva in družbe.
- Protestantizem bi naj, po njegovem mnenju, odločilno vplival na nastanek kapitalizma v Evropi. Po nauku protestantizma je vnaprej znano, kdo je zveličan in kdo preklet. Življenje moramo posvetiti izpopolnjevanju verskih dolžnosti. **Smotrno racionalno delovanje** (čimbolj ekonomično) je torej s protestantizmom dobilo odločilno vzpodbudo, kot model družbenega ravnanja in organizacije.
- Weber v razlagi razvoja družbe daje prednost kulturnim dejavnikom (Marx pa materialno-ekonomskim, kulturnim dejavnikom pripisuje prevelik pomen).
- In vendar, Weber dodaja, da v družbi prihaja nenehno do spopadov, ker imajo skupine različne interese. Družba ni neka dana skladnost. Podlaga za monopoliziranje privilegij lahko postane katerakoli družbena ureditev.

- Čutiti je naval na IZOBRAŽEVANJE, zaradi rente (renta kot oblika stratifikacije)
- Monopoliziranje pa je, če zapremo trg (npr. licenca).

OČITKI WEBRU → povzeto iz predavanja

- V Ženevi je deloval Kalvin, ki je ljudi prepričeval v svoj nauk, po katerem ni bilo videti takojšnjega ekonomskega napredka. Obstajale so torej razne herezije (= krive vere), ki pa niso bila uveljav. gibanja.
- Zakaj se je protestantizem uveljavil? Vse je kazalo na to, da je obdobje bilo zrelo za produkcijski način proizvodnje. Mesta so bila odcepljena (npr. v Italiji pa so bila bogata mesta, v katerih je že takrat bilo videti mnoge muslimane). Weber v svojem raziskovanju ni upošteval razvoja produkcijskih sredstev.
- MEDNARODNA ENCIKLOPEDIJA DRUŽBENIH VED, navaja trditev, da je Webrova hipoteza potrjena v empiričnih raziskavah;
- **Lensky** meni, da so ob ostalih enakih pogojih protestanti poklicno in šolsko bolj uspešni! S tem je potrdil Webrovo hipotezo;
- ORIENTALSKE RELIGIJE pa so bolj fatalistično usmerjene, ker je usoda ta, ki določa, kaj bo s tabo. Zato ni aktivizma, kot pri protestantizmu.
- Pri protestantih vsak posameznik teži k ekonomskemu uspehu, pri katolikih pa ne. Pri katolikih naj bi imeli prednost v nekaterih drugih vidikih.
- Npr. Durkheimovo delo **Samomor**, navaja, da so katoliki emocionalno bolj trdna skupnost in je zato pri njih manj samomorov. Zato je ta skupnost lahko tudi pogoj za uspešno ekonomsko sodelovanje.
- NEKATERI SOCIOLOGI sledijo Webru in iščejo povezavo s protestantizmom v uspešnih modernih državah. Sledijo WEBROVI HIPOTEZI: delovna etika → kopičenje bogastva → investiranje.
- Weber meni, da je za delovanje moderne družbe potrebno smotrno racionalno vedenje. oblikovanje moderne družbe ima svojo kulturo, pri tem pa je racionalizacija prizadevanje po uveljavitvi učinkovitosti v vsem in vsepovsod (odvržejo se prazniki, odvrže se objemanje sveta kot začaranega);
- V gospodarstvu se racionalnost kaže kot TRG (denarna menjava);
- Na področju politike se ta racionalizira z uveljavitvijo birokracije. Birokracija nadomešča upravno poslovanje kot častno poslovanje, nadomešča kot družinsko delovanje. Brezosebna, hierarhična urejena birokracija. Birokrati so bolj usposobljeni, strokovni.
- V področju prava, je težnja od iracionalnega k racionalnemu (glede postopka in glede vsebine): FORMALNO iracionalno in racionalno in MATERIALNO iracionalno in racionalno.
- Iracionalno formalno = na podlagi čustev, preroštev; Racionalno formalno = sodnik preuči dejstva in potem odloči. Pri nas naj bi bilo formalno racionalno pravo. V ZDA pa je porota ta, ki odloča na podlagi čustev;
- Ko gre za materialno racionalo veljajo splošne brezosebne norme (kriv je tisti, ki je storil neko dejan.).
- RACIONALIZACIJA:
  1. **gospodarstvo** : trg
  2. **politika** : birokracija
  3. **pravo**: postopek in vsebina
  4. **religija** : »odčaranje sveta«

Pri religiji ne gre za to, da bi izginil Bog, da bi izginila religija. Izginejo iracionalni obredi, ki izražajo magične elemente (kmet ne bo zaupal žegnjanju za dobro letino, uporabil bo gnojila).

- **MODERNIZACIJA ima neko kulturno jedro. Gre za način mišljenja in vrednote, ki prevladujejo.** Naša prihodnost bo egiptovska: višji brezosebni birokratski sloj (brezosebne norme, ki so lahko

nečloveške). Temu se pa ne moremo upreti, ker je najbolj učinkovito. Če pa pride do izginotja zaupanja v vse to, lahko pride do odmikanja od te razvojne preme, po Webbru.

9. Pitirim Sorokin (senzativizem, ideacionizem in idealizem)

Pitirim A. Sorokin (1899 - 1968)

KOLEKTIVNO - PSIHOLOŠKA TEORIJA → *delno povzeto iz predavanja*

- Med kolektivno-psihološke teorije lahko štejemo tudi pojmovanje **Sorokina**, zelo pomembnega ameriškega sociologa ruskega porekla, rojenega pred več kot 100 leti, ki je v času revolucije zbežal iz Rusije v ZDA. Veliko Rusov je zbežalo, predvsem izobraženi. Rusom je nakazal indikatorje. S sodelavci je izvajal raziskave, da bi ugotovil ali v miselnosti prevladujejo čutila ali vera v Boga.
- V ZDA je delal (med leti 1920-30) kot profesor. Amerika je verjela v modernizacijo, on pa je trdil obratno: na eni razvojni premi, obstaja neko nihanje. Pisal je v angleščini, bil izjemno izobražen, govoril je veliko jezikov. Je avtor prvega pregleda socioloških teorij.
- Sorokin ne govori o krogotokih, kakor so dotlej govorili drugi, ampak kot največji empirični raziskovalec družboslovnih pojavov, v svojem času, govori *o nihalu* in *nihanju* med dvema skrajnostma. Nihanja se nanašajo na to, kako dojemamo pot do resnice. Govori o tem, da v zgodovini poteka, obstaja nihanje med dojetjem, kako se na koncu pride do resnice. Celotna družba (družina, pravo, politika), vse temelji na tem, kako dojemamo resnico: preko čutil, z versko izkušnjo (razodetje) ali z kombinacijo obeh načinov. Po Sorokinu so:
  - na eni strani nihala ČUTILA (znanost) in
  - na drugi strani nihala RAZODETJE oz. z verska izkušnja (religija).
- To sta dve podlagi za: oblikovanje tipa vedenja, ki dominira. Tista, ki prežema vse ostale sestavine kulture, je dominantna.
- Sorokin je raziskoval življenjepise vladarjev, umetnost, vzorce družinskega življenja, pravne ureditve, prevladujoče osebnostne tipe,... Imel je mrežo sodelavcev . Prišel je celo do podatkov, kakšna umetnost je prevladovala v nekem okolju ali je ta umetnost težila k temu, da priključuje Boga, nadnaravno, ali pa je težila k temu, da šokira naše čute (npr. naredijo velike spomenike). Umetnost ga je namreč zelo zanimala.
- Vsekakor, po Sorokinu obstajata *dve vrsti spoznavanja resnice*:
  1. **SENZATSKA** (čutna) - resnica, do katere pridemo s čutili in še posebej z znanostjo in
  2. **IDEATSKA** (nadčutna) - resnica, do katere pridemo predvsem z religijo (razodetjem oz. versko izkušnjo).
    - Ker nihče in nič ni popolno, sta tudi ta dva tipa družbe, kulture samo začasna.
  3. Pozna tudi tretji **IDEALISTIČNI** tip kulture in družbe, ki pa je skladen spoj obeh tipov dojetanja resnice v družbi.
- Nobeden od odgovorov ni večer (ne v znanosti ne v religiji) in zato prihaja do izmenjave obeh sistemov. To je zelo vprašljivo ampak je kljub temu Sorokin sistematično podal poteze raznih področij družbenega življenja.

	SENZITIZEM	IDEATIZEM
<i>tip osebnosti</i>	HEDONIZEM - kopiči gmotne dobrine, teži k telesnemu užitku (»jedača, pijača in ženske«, Sorokin);	ASKEZA - odpoveduje se materialnemu svetu;
<i>umetnost</i>	ŠOKIRA ČUTILA: <ul style="list-style-type: none"> • umetnine se hitro spreminjajo in večajo obseg; • kolosalizem (= <i>nenavadno velik, sijajen, vzvišen</i>) 	NE ŠOKIRA ČUTILA <ul style="list-style-type: none"> • nadčutna narava stvarnosti; • je nestilizirana in enostavna, brezkončna;

<i>politika</i>	ORGANIZACIJA - prevlada organizatorjev in manipulatorjev, ki nas slepijo na vodljiv način;	TEOKRACIJA - vlada se v božjem imenu (duhovniki);
<i>družbena razmerja</i>	1. FAZA: kontraktualizem - bistvo je v pogodbah (malo dati in veliko dobiti); 2. FAZA: politična prisila - diktatura pogodb izginijo - za kohezijo je nujno nasilje;	FAMILIZEM - bistvo v družini (dobro kot lastnost, intimnost, dobrohotnost...);
<i>spoznanje</i>	ZNANOST	RELIGIJA
<i>pravo</i>	BESTIALNOST (= divjaško, surovo, nečloveško)	NI bistvenih razlik, je le bolj HUMANO

- **senzatskemu** (dinamična umetnost, nenasitnost glede čutnih potreb, pogodba, ne mora brzdati egoizma in se sprevrže v despotski),
- **ideatskemu** (umetniki prizadevali za transcendenco, v glasbi evforija nezaželena, vlada asketizem, družba trdno integrirana z duhovnimi vrednotami, močna solidarnost, vendar to pripelje do degeneracije in preobrazbe v nasprotni senzatski sistem) in
- **idealističnemu tipu družbe in kulture** ustrezajo tipi mentalitete, osebnosti, umetnosti, prava ... vse to je on razlagal v 4 zvezkih svoje knjige Družbena in kulturna dinamika.
  - V senzativizmu je Sorokin neupravičeno izenačil princip čutnega preverjanja v znanosti s hedonizmom kot življenjskim stilom. Naklonjen je bil idealizmu.
  - Menil da je 20. stoletje predstavlja konec dolge senzatske dobe, zato je vse dogodke v tem stoletju razlagal kot znamenja definitivne krize senzativizma, vzrok zanjo naj bi bila ekspanzija znanosti, hedonizma in človekove neobrzanosti.

Napisal je prvo knjigo o družbeni gibljivosti (to smer je sam ustanovil). Njegova zelo **pomembna dela**, so:

- **Družbena gibljivost,**
- **Sodobne sociološke teorije,**
- **Ruralno življenje (sociologija podeželja),**
- **Mode in napake ameriške sociologije** (ameriški sociologiji očita kvantofrenijo= *burno viharost* ?!),
- **Kriza naše dobe,**
- **Družbena in kulturna dinamika.**

V "Družbeni gibljivosti" (1927) zagovarja idejo, da se nič ni spremenilo. Sociologi in moderni idealisti trdijo, da se moderne družbe razlikujejo od tradicionalnih glede na gibljivost. Za primer jemlje izvor ameriških predsednikov in rimskih cesarjev - **spremenilo se ni nič**. Razmerje med ljudmi iz nižjih in ljudmi iz višjih slojev je zelo podobno. Že tukaj se kaže osnovna ideja, da družbenega napredka ni.

To idejo je dosti bolj razdelal v knjigi "Družbena in kulturna dinamika" (najpomembnejša knjiga 1937-1941) v štirih zvezkih. Tukaj na podlagi določene tipologije proučuje zgodovino na vseh možnih področjih (umetnost, pravo,...). To si je lahko privoščil glede na svoje enciklopedično znanje (na tem področju mu nihče ni bil kos), čeprav je njegovo znanje omejeno le na Evropo in S. Ameriko. Delno pa je raziskoval tudi Azijo in ostale dele sveta. To si je lahko privoščil zaradi ruskih aristokratov, ki so bili pregnani po celem svetu, ki pa so se zbrali na Sorokinovo pobudo in zanj zbirali podatke.

10. Teorija racionalne izbire

- Teorija racionalne izbire je znova vedno bolj prisotna v sociologiji, nekoč pa je bila znana kot klasičen ekonomski model. Danes se, v primerjavi s tisto teorijo racionalne izbire iz 18. stoletja, upošteva tudi delovanje institucij in vpliv kulture
- Vedno in povsod v družbenem življenju naj bi šlo le za eno:
  - **posamezniki si prizadevajo maksimirati dobiček, koristi, ugodnosti ob maksimiranju tveganja in stroškov**, potem pa še za:

- *preučevanje družbenih sistemov (skupin, organizacij), vendar vedno s stališča akterjev.*
- Akterji si vedno prizadevajo uresničiti nek smoter, so racionalni in kalkulativni (nagnjeni k izračunavanju).
- *Pri akterjih obstajata le dve težnji:*
  - težnja pri pridobivanju dobička in
  - izogibanje stroškom in tveganjem;
- *Ko si akterji enkrat postavijo cilje, je možno sklepati, kako se bodo v neki skupini, v nekem procesu, vedli.* Stanje privedejo do optimuma, ki ga ni več možno za neke akterje izboljšati, poslabšajo ga pa za druge akterje, na primer:
  - prijateljstva in tovarištva dobijo značaj »družbenega kapitala« v katerega posamezniki »investirajo«, ker nekaj pridobijo;
  - posameznik se odpove svoji prostosti in svobodi, ustvarjajoč družbene ustanove, ker na tak način pridobi neko korist (npr. varnost);
  - celo kriminaliteto pojasnjujejo na tak način, npr. bile so mu zaprte druge poti, pa je ubral to na nek »racionalen«, »kalkulativen« način;
  - posamezniki vstopajo v zakonsko zvezo, ker dvigajo svojo raven, na kateri bi bili, če se ne bi poročili. Ob tem ne gre samo za ekonomske dobrine, temveč tudi za sprostitev, zadostovanje čustvenim potrebam, ljubezen itd. to pripelje do oblikovanja ženitvenega trga in do gospodinjstva, ki je v bistvu »podjetje«, v katerem zakonca »najameta« drug drugega zaradi določenega »dobička« (G. Becker);
  - Kaj pa religija? Pri obravnavi religije naletijo številne teorije na hude težave. Tudi teorija racionalne izbire. R. Stark, sodobni ameriški sociolog piše, da je v Evropi religioznost nizka (v primerjavi z ZDA), ker trg ni »popoln«, obstajajo »verski monopoli« in državna podpora, ki onemogoča delovanje trga na katerem bi vsak v ponudbi našel tisto, kar si želi, tisti »verski izdelek«, kompenzator, ki ustreza njegovim potrebam.

11. Feministična teorija: liberalistična, marksistična in psihoanalitična femin. teorija v sociologiji

FEMINISTIČNA TEORIJA

- Najpomembnejše predstavnice feministične teorije so: *Jessie Bernard, Ann Oakley, Dorothy Smith.* Pri teoriji gre za to, da se izpostavi vprašanje ženske in družbenega položaja spolov v db življenju.
- Vsi v ospredju postavljajo razmerje med spoloma, ker je mnenje, da sta le-ta neenakopravna, se tvorijo gibanja za krepitev enakopravnosti med spoloma.
- a) *Human Development Report* - Njegovo pomembno delo je *Statistika ZDA*, je njegovo gledanje na vprašanje, kakšen je družbeni položaj žensk in kakšna je kakovost njihovega življenja, kako so obravnavane v razvitih in nerazvitih, industrializiranih in neindustrializiranih državah. Pozoren je na družbeni položaj žensk: šolanje, zaposlenost, politika, vodilna mesta (v politiki malo poslank v Sloveniji). Indikator se ujema s kvaliteto življenja (predvsem zaradi visoke stopnje sekularizacije šolanja). Že Aristotel imel *predsodke* v zvezi z ženskami in to se obdržalo do danes.
- b) *Parsons* - meni, da se v družini, odvijata 2 temeljni vlogi:
  1. INSTRUMENTALNA, ko jo opravlja oče, kadar je potrebno pridobiti ekonomska sredstva in
  2. SOCIALIZACIJSKA / AFEKTIVNA (= *čustveno, strastno*) VLOGA vzgoje otrok, ki jo opravlja ženska kot čustvena mati in stabilizacije psihe moža (ki pride iz dela frustriran), ki jo opravlja ženska, kot žena.
  - Ti dve vlogi sta nujni, brez njiju ne funkcionira družina in tudi ne družba.
  - Parsons je bil deležen hudih kritik (ti dve vlogi morata biti opravljeni, vendar porazdelitev vlog ne bi smela biti takšna, kot je menil on).

LIBERALNA FEMINISTIČNA SOCIOLOGIJA

- **Liberalna feministična sociologija** se posveti vprašanju v zvezi z vzroki za nižji družbeni položaj žensk (vertikalne razlike, neenakosti v družbenem položaju,...).
- Nekateri države (npr. ZDA) poskušajo to odpraviti z nekaterimi ukrepi, kot so: pozitivna diskriminacija, določitev kvot,... Npr. če bi bilo premalo študentk bi lahko rekli, da njim pripada eno (drugačno in višje) število točk, za fante pa drugo število točk, tako, da bi se mesta zapolnila na 50% študentk. To vsekakor ni pravilno, ker diskriminira moške in le delno rešuje problem. Potrebno je ustvariti takšne pogoje, da se bodo ženske lahko uveljavile brez vsiljenih ukrepov.
- Liberalna feministična sociologija poudarja pomen udeležbe žensk v javnem življenju, saj zasebna družinska sfera nima velike vrednosti.
- Optimistično gledanje pravi, da se bodo ženske postopoma le uveljavile. Neenakopravnost žensk v družbi je stvar, ki se lahko postopoma reši v okviru raznih reform, gre za razlike v stopnji razvitosti družbe. Izboljšal se bo položaj žensk, njihov vpliv se bo povečal (ta vpliv sedaj ni izenačen).
- Bolj radikalna stališča pravijo, da moški zatirajo ženske (kar naj bi bilo bistvo družbene ureditve) in ji patriarhat ureditev v kateri se uresničuje vladavina moških nad ženskami, kar se bo težko spreminjalo.
- **Obstajata dve različici feministične sociologije:**
  1. LIBERALISTIČNE TEORIJE, ki izvirajo iz reform, s katerimi bi se izboljšal položaj žensk. Neenakopravnost žensk v družbi je stvar, ki se lahko postopoma reši v okviru raznih reform. Gre za razlike v stopnji družbenega vpliva;
  2. Stališča, ki zagovarjajo, da moški ZATIRAJO ženske in da je to bistvo družbene ureditve. Gre za PATRIARHALNO ureditev, ki uresničuje vladavino moških nad ženskami.
- **Znotraj tega obstajajo 3 različne feministične teorije v sociologiji:**
  - 1) NEOPSIHOANALITIČNA TEORIJA (nova psihoanalitična teorija) : je takšna, da na glavo obrne Freudovo stališče, da imajo ženske nek primanjkljaj in je zato patriarhalna ureditev nujna (avtoritarni, strogi, disciplinirajoči oče ter čustvena, mila, razumevajoča mati).
    - Feministična teorija odgovarja, da so moški tisti, ki imajo primanjkljaj, ker ne rojevajo in zato nočejo ustvariti tvorbe, ki jih bodo nadživele. V tem ustvarjajo patriarhalno ureditev, ki je posledica moških nevroloških motenj (izhajajo iz biološke narave moškega). Moški so spremenjeni (meni predstavnica *Alhibri*, Arabka, ki živi na Zahodu). To, da moški zatirajo ženske, se lahko utemeljuje psihoanalitično (ker je celotna psihoanaliza nedokazana), kar je lahko sporno.
  - 2) MARKSISTIČNA TEORIJA :
    - **Marksistično feministična sociologija in Psihoanalitično feministična sociologija** raziskujeta: Zakaj in od kod zatiranje v obliki patriarhata (zatiralna oblast moških nad žensko,...)
      - **Friedrich Engels** - knjiga : *Izvor zasebne lastnine družine in države* (prevedena tudi v slovenščino), pojasnjuje, kako bi naj nastala razredna družba v kateri imajo ženske položaj skupaj z izkoriščenim razredom. Engels je bil Marxov sodelavec, knjigo pa je napisal po njegovi smrti. Engels je nekako znal stvari predsej poenostaviti. V organizirani družbi je gotovo nekaj narobe, kar privede do radikalne neenakosti in zatiranja žensk. Zato je Engels nakazal, kako je do te neenakosti prišlo, in sicer, z zasebno lastnino. Dokler je bila plemenska organizacija, ko še niso obstajala produkcijska sredstva, je bil položaj vseh v družbi relativno enak. Zasebna lastnina nad zemljo, živino in orodji, so si prilastili moški in si s tem podvrgli ženske v podrejeni položaj (ženska postane objekt v odnosih, vedno bolj je ponižana...);
      - REŠITEV: Po Engelsu je to SOCIALIZEM, kjer ni zasebne lastnine.
      - Če to teorijo še razširimo in pogledamo : delitev dela, opravil,... ugotovimo naslednje: ženske imajo drugačna opravila (npr. doma so gospodinje, vendar niso lastnice), v podjetjih pa opravljajo delo za slabše plačilo, medtem, ko so moški za ista dela bolje plačani.

- Tudi če pogledamo na institut zakonske zveze, se lahko prepričamo, da se ženske obravnava kot blago.
- Gre torej za celotno družbeno ureditev, z družinsko in politično ureditvijo vred. Patriarhat porajajo DRUŽBENE RAZMERE in ne biološke lastnosti moškega in ženske.

3) Obstajajo tudi DRUGAČNA MNENJA - npr. **SOCIOBIOLOGIJA**

1. Človeška družba ni bistveno drugačna od živali;
2. V ozadju našega vedenja so strategije preživetja za naše GENE (ženske težijo k moškimi, ker jim on zagotavlja varnost; moški pa težijo k čim večjemu številu žensk, ker jim omogočajo potomce)

➤ Postavi se vprašanje: *Ali feministična sociologija zagovarja, da so moški in ženske isti, ali ne?*

- Obstaja razhajanje glede tega vprašanja:
  - a) moški in ženske ne dojemajo sveta enako;
  - b) moški in ženske ne delujejo z isto strategijo, ker ženske imajo bolj celostno razumevanje razmer, medtem ko so moški bolj analitični;
  - c) obstaja tudi niz psiholoških lastnosti, kjer je razlike med moškimi in ženskami očitna, kar pa je v različnih kulturah različno;
- **Sandra Ben** (ameriška psihologinja) je opravila znano razvrstitev, po kateri **NE TRDI**, da so moški in ženske absolutno različni *in vendar med njim obstaja sistematična razlika v MOŽATOSTI in ŽENSTVENOSTI*:
  1. **LASTNOSTI MOŽATOSTI**: agresivnost, nasilnost, neodvisnost, obramba lastnih stališč, nagnjenost k tveganju,... itd., sicer pa je tudi pri moških moč opaziti razumevanje (ki naj bi bila pretežno ženska lastnost), vendar se posebej ločijo dve komponenti možatosti: nasilnost in neodvisnost;
  2. **LASTNOSTI ŽENSKO**: razumevač pristop, čustven, želja in sposobnost potolažiti tiste, ki trpijo, topel značaj,... Poteze ženstvenosti tvorijo en sam faktor.

➤ Ne moremo skleniti, da je družba organizirana tako, da moški morajo imeti prevlado. Včasih bi bilo dobro ravno nasprotno!. Če bi npr. ženske bile bolj zastopane v politiki, mogoče ne bi bilo toliko spopadov in vojn. *Razlike med moškim in žensko SO* (če tudi se zmanjšujejo). Vprašanje je, ali to mora imeti tudi družbene posledice?!

12. STRUKTURALIZEM

STRUKTURALIZEM → *delno povzeto iz predavanja*

To je teorija, ki si prizadeva družbeno življenje in kulturo dojeti v obliki nekih vzorcev, ki so relativno enostavni in nam pomagajo razumeti raznolikost družbe. Raznolikost povzamejo v nek vzorec. V ozadju vsega so naše mentalne sposobnosti, da razmišljamo na podlagi vzorcev. Je pa vse to povezano z govorjenjem jezika. Družbene spremembe niso pomembne. V ozadju obstaja neko vzorčenje, kjer lahko najdemo nasprotovanje in ujemanja. Po mnenju strukturalistov zgodovine ni, če se nanaša na nekaj nepomembnega.

Pod pojmom strukture lahko razumemo zelo različna stališča in načine opazovanja sestave družbe.

Najpomembnejši predstavnik strukturalizma je Levi-Strauss (Francoz), potem so tu tudi marksistična strukturalista Althusserja in Poulantzasa, Foucaulta...

a) Levi-Strauss :

- Meni, da sta *dva osnovna vzorca*, ki jih moramo oblikovati, da bi pojasnili raznolikost družbe:
  1. UJEMANJE / korelacija;
  2. NASPROTOVANJE / opozicija.
- **PRIMER**: Opazoval je AVSTRALSKO in INDIJSKO tradicionalno družbo. On pravi, da v ozadju raznolikosti obstaja vzorec, obstaja nasprotje do katerih pridemo s primerjavo in tako bolje dojel eno in drugo družbo. Glede razvojne stopnje NI razlik.

AVSTRALIJA	INDIJA
------------	--------

<ul style="list-style-type: none"> • horde • ki so <i>eksogamna</i> (eksogamija = norma jemanja zakonskega partnerja izven sorodstva); • horde se razlikuje. glede na TOTEMSKE enote; • dejavnosti skupin so urejene z MITI; • horde so medsebojno enake; 	<ul style="list-style-type: none"> • podkaste, • ki so <i>endogamne</i> (= zakonski partner je znotraj skupine oz. kaste); • kaste se razlikujejo glede POKLICEV; • dejavnosti se odvijajo na osnovi resničn. znanja; • kaste so hierarhično urejene;
--	--

- Levi-Staussa je raziskoval predvsem primitivne arhaične družbe. Za njegovo pojmovanje družbe in kulture je bistveno, da **obstajajo 3 vede, ki slonijo na menjavi**:
  - 1) *Lingvistika* (menjava besed);
  - 2) *Ekonomija* (menjava dobrin);
  - 3) *Antropologija* (menjava žensk);
- Vednost Levi-Staussa je andocentrična (gleda iz moškega stališča), v družbah, ki jih je opazoval ni matriarhalnosti (mogoče le matrilinarnost).
- LINGVISTIKA (znanost o jeziku): veda, ki je na področju vzorčenja dosegla največ. Družboslovje bo doseglo znanstveno raven, če bo prevzelo strukturalizem jezikoslovja. Lingvistika lahko služi kot izvor oz. model družbenim znanostim. Le-ta odkriva kode, strukturalna razmerja med besedami neoziranj se na njihov pomen. Vsi pomembni družbeni pojavi so modelirani v skladu s strukturo jezika oz. so analogni strukturi jezika. Vsiljuje se vtis, da teži k strogi družbeni znanosti po vzorcu pozitivizma.
- Iz lingvistike izhaja teza, da gre pri znanstveni raziskavi družbenih pojavov za razodevanje odnosov in zvez med ljudmi oz. vedenj, ki se jih ljudje ne zavedajo in ki so neodvisna od njihove volje. V tem je bistvo t.i. **globinske strukture pojavov**, ki se nahaja za oz. pod njihovo vidno in zavedno ravniho.
- Pojmovanje nezavednega Levi-Staussa ni isto kot pri Freudu (v strukturalizmu se nanaša na družbo in kulturo kot celoto, na družbo nasploh, pri Freudu pa mu gre za posameznikovo potlačitev določenih čustev, ki si prizadevajo vrtniti v njegovo zavest). Strukturalistično nezavedno oblikuje sestavine z določenimi oblikami, ki obstajajo neodvisno od akterjev in ki se jih akterji tudi ne zavedajo.
- Levi-Staussa se ne ukvarja s proučevanjem družbenega gibanja, saj pojmuje vse družbe in kulture na enak način, saj po njegovem temeljijo na istih pravilih in zakonitostih, ki izhajajo predvsem iz enotnosti in omejenosti mentalnih sposobnosti ljudi in njihovih dejavnosti v družbi.
- Družbene spremembe so samo aplikacije, gre le za spremembe v **razporeditvi elementov, kot v kaleidoskopu**. Ostro nasprotoval kolonialistično inspiriranim pojmovanjem o koreniti razliki med primitivno in civilizirano mentaliteto. Imel je slabo mnenje o modernih civiliziranih družbah. Najbolj bistveno je iskanje geometrično-intelektualne ureditve družbeno-kulturne stvarnosti, sestavljene iz le nekoliko elementov v binarni razporeditvi.
- **Glavna sestavina pa je pojem strukture**. Bistvene lastnosti tega koncepta so:
  1. strukture se nanašajo na **sinhronične pojave** (opazovanje presekov pojavov);
  2. bistveno je ugotavljanje odnosov, **razmerij med pojavi**, vsebina pojavov pa ni pomembna;
  3. glede lastnosti navezav gre za dvoje:
    - po eni strani za vrste menjave oz. komunikacije (ekonomskih dobrin, besed, žensk);
    - po drugi strani pa najdemo znotraj strukture zelo enostavne odnose nasprotovanja (opozicije) in strinjanja (korelacije) med pojavi. Gre za skrite vzorce potekanja pojavov. Včasih pripiše posameznim elementom naravo funkcije a ponavadi meni, da so elementi neinteraktivni, da nasprotja ne privedejo do kvalitativnega gibanja;
  4. **do pojma strukture lahko pridemo le z analizo večjega števila različnih družb in kultur**. Gre za intelektualni postopek izločitve določenih elementov iz amorfnе brezoblične stvarnosti ob tem pa se ustvari abstrakten model, ki je nato predmet analize;
  5. **za strukturo je pomembna celota**, le-ta pa obvladuje svoje dele. Celota temelji na nezavedni enotnosti intelektualnih, mentalnih sposobnosti ljudi;

6. *ni jasno ali je struktura izraz stvarnosti ali objektivne stvarnosti neodvisna tvorba človeškega uma.* Vladajo iste zakonitosti nad človeškim mišljenjem. Struktura je skupna vsem tem ravnem stvarnosti;
7. med naravo, družbo in kulturo ni pravih razlik, v tem je podoben pozitivizmu;

- b) **Althusser** (alitis) - francoski marksistični mislec, poskušal navezati marksizem in strukturalizem. Menil je, da živimo v kapitalizmu, vendar ta struktura ni spremenljiva, zlasti s človekovimi nameni. Nekateri marksisti so menili, da je s skupnimi močmi mogoče narediti novo družbo. To on zanika. Sodobne strukture dobro funkcionirajo, zagotavljajo trdno strukturo. Poudarjal je, da so med temi sredstvi, ki zagotavljajo obstoječi sistem tudi mediji in šole, ki so instrumenti duhovne prisile značilni za današnji čas. Napisal je članek: *Ideološki državni aparati*: ljudje ne morejo sami spremeniti ureditve. To ni odvisno od volje posameznikov, mora priti do hkratnega, skupnega zloma.
- c) **Foucault** (fuko) - Napisal je zbirko člankov : Vednost, oblast, subjekt in knjigo. Trdi, da se z moderno družbo vzpostavlja nek red, neka struktura, drugačna od prejšnje. Bistvena je kontrola. Psihatrija neupravičeno zatira ljudi. Nekoč ni bilo norišnic, čudaki niso bili priklenjeni. Sodobna medicina, znanost in pravo nas neupravičeno kontrolirajo, omejujejo in usmerjajo. Razvrščajo nas, nam urejajo življenje non-stop in to od 18 stoletja naprej. Znanost ima takšen diskurz (= način izražanja), da z nami opravi kot z objekti nas opazuje po delcih, in sicer povsem neupravičeno. Za Foucaulta pravijo, da je poststrukturalist, ki na nov način zaznava svet. Temu načinu zaznave sveta on pravi **episteme** (= znanstvene zaznava, ki popolnoma različna od prejšnjih).
- **EPISTEME** (= znanstvene zaznava, ki popolnoma različna od prejšnjih). To je v funkciji zagotavljanja oblasti oblastnikom.

OČITKI STRUKTURALIZMU:

Strukturalizmu lahko očitamo preveč pozitivistično naravnost in neustreznost za analizo družbene dinamike, ter določen abstraktni formalizem.

13. Formalna sociologija (sociološki formalizem): Simmel, Toennies, von Wiese, Lukić

Sorokin - meni, da formalno-sociološki pristop ni noviteta moderne sociologije. Pojavi se predvsem v Nemčiji ob koncu prejšnjega stoletja, pa tudi v ZDA (Ross, Small). Pomemben dejavnik je okoliščina, da sociologija ni bila povsem konstituirana, niti nista bili opredeljena njena metoda in predmet.

Formalna sociologija je prispevala k oblikovanju sociologije kot družbene znanosti, k natančnejši uporabi izrazov. Ni pa bila na pravi poti k razlagi družbenega življenja.

Zastopniki formalne sociologije so: *Simmel, Toennies, Wiese.*

Simmel - je izhajal iz vprašanja o predmetu sociologije, ki ga je razumel kot dvom:

- ali naj bo enciklopedična znanost (ekonomija) kot nekakšna skupna posoda;
- ali pa naj za svoj predmet vzame oblike neodvisno od njihove konkretne pravne, ekonomske...vsebine.

Sociologijo je pojmoval kot nekakšno geometrijo družbenih oblik, kot znanost, ki naj ustreza geometriji. Predmet sociologija mu ne pomeni družbe kot celote. Naj bi šlo za univerzalne, nečasovne in nadprostorske oblike družbenega življenja, ki jih je mogoče reducirati na medsebojna dejanja (interakcije), te oblike so recimo: združitvev in razdružitvev... Simmel raziskuje :

- pogoje trajanja posameznih skupin v času in
- prostorske navezave, kar naj bi veljalo za vse oblike.

Bistvo njegovega pojmovanja je, da se lahko iste oblike pojavijo na vseh področjih družbenega življenja. Prišel je od spoznanja o obstoju razdalj v družbenih odnosih, do ideje o nekakšnem družbenem prostoru.

Toennies - proučuje delitev na družbo in skupnost. To je tipologija družbenih skupin.

- Skupnosti so odkritosrčne, trdne, obstoječe pred posameznikom (ki je podrejen).

- Primeri skupnosti so družina, vas, etnična skupnost.
- Skupnosti izvirajo iz elementarne težnje človeka po skupnem življenju, njegove instinktivne plati.
- Družba pa je tista oblika združevanja, skupnega življenja in dela, ki raste iz razlik v interesih in v katero se ljudje združujejo zaradi uresničenja svojih interesov. Solidarnost je dokaj omejena, posameznik se v družbi pojavlja samo z delom svoje osebnosti ali na depersonaliziran način, se obnaša sebično.
- V duhu formalizma, pravi Toennies, menil, da gre za univerzalni obliki. Po njegovem mnenju, lahko trdimo da je družba novejši način združevanja, tipičen primer sodobne družbe pa je podjetje.

Von Wiese - Formalna sociologija je doživela svoj vrhunec z **Wiesejem**. Le-ta ni priznaval družbe kot posebne realitete. Stal je na nominalističnih pozicijah (pojma tvorba in proces).

- Družbeni procesi so sestavljeni iz dejanj posameznikov, te pri tem vodijo nameni in cilji, ki predstavljajo osnovne deterministične dejavnike.
- Von Wiese skrči pojem situacije in samo družbo na prostor v katerem se posamezniki približujejo (pomeni združevanje oz. poenotenje) in oddaljujejo (pomeni razdruževanje - tekmovanje, spopad).
- Relativno stabilne družbene oblike se pojavijo kot tvorbe, ki so rezultat ponavljanja, kopičenja in zgoščanja procesov. Vse tvorbe mu pomenijo neke vrste družbene skupine.
- Državo opredeli kot najbolj obsežno in tudi kot najbolj prazno obliko družbenega življenja. Pogoji njenega obstoja je razlika njenih članov ter odnos nadrejeni - podrejeni.

Lukić - Pravi, da glede trdnosti, trajnosti in strukturiranosti lahko razlikujemo tudi med skupki (agregati) in skupnostmi.

- Skupki so skupine, v katerih so posamezniki povezani začasno in ohlapno (npr, gledalci na nogometni tekmi).
- Poseben tip agregata (skupka) predstavlja **drhal**, t.j. skupina, ki jo obvladujejo kolektivni afekti, emocije, agresivnost,... Posameznik v njej izgubi čut odgovornosti in se združuje s skupino.
- Skupnosti so ponavadi večfunkcijske, saj v njih poleg temeljnega potekajo tudi stranski procesi ter procesi uveljavljanja, upravljanja in vodenja skupnosti. Ko skupnost opravlja veliko število procesov gre že za družbo. Skupnosti so lahko organizirane, in običajno tudi so (imajo organe za opravljanje določenih funkcij, nalog - včasih gre za posameznike, včasih za kako formalno skupino). Stabilnost skupnosti izhaja iz njene dolgotrajnosti in določenih elementov kulture (norm, vrednot, celo jezika).

14. FUNKCIONALIZEM (pojem družbenega sistema)

FUNKCIONALIZEM → *povzeto iz predavanja*

- V primitivnih družbah je npr. žena pri porodu, v drugi sobi pa možki joka, vpije, ... ker bi rad na sebe pritegnil zle duhove, da bi obvaroval ženo in otroka. To je **MANIFESTNA FUNKCIJA**, katere se zavedajo člani družbe. Primitivna družba nima matičnih knjig, je organizirana sorodstveno. **KUVADA** = bistvo je v tem, da se prizna očetovstvo. Oče je jokal, stokal... s tem je dal vedeti, da je otrok njegov. Večina družb je patriarhalnih, torej imajo sorodniki po očetu večjo težo, sorodstvo šteje več.
- Funkcionalizem je najbolj razširjen teoretični fenomen. **Bistveno kar si prizadevamo ugotoviti:**
  - a) Pojavi v družbi in vzorci vedenja na nek nam neznan način prispevajo k trdnosti družbe;
  - b) Prav ta funkcija pojavov je vzrok obstoja teh pojavov (vsak pojav v družbi, če funkcionira, potem ima pozitiven prispevek k obstoju te družbe);
  - c) Skrite funkcije družbenih pojavov (odklonska vedenja)
- Sociologi si prizadevajo, da bi odkrili **LATENTNE FUNKCIJE** (= *dejanski, prikrite, nezaznavne*). Če torej nek dogodek obstaja, potem mora biti zunaj neki razlog za to.
- Za vsak pojav lahko rečemo da obstaja zato, ker ima neko **FUNKCIJO** (vlogo, prispevek) v okviru družbe kot celote → to je **FUNKCIONALIZEM**. In nič ne obstaja, ker nima kakšne funkcije.

- Funkcionalizem je **najbolj razširjen v sociologiji**. Vsak pojav povezujemo z neko funkcijo. **Funkcija je povezovalna in utrjevalna**, če tudi se je praviloma ne zavedamo.
- Funkcionalistom se marsikaj očita, ker menijo, da tudi KONFLIKT ima neko funkcijo. Če bi vsak organ v družbi delal svoji funkcijo, bi prispeval k utrditvi družbe, potem konflikta sploh ne bi bilo.
- V vsaki družbi obstaja tudi VREDNOTNI KONSENZ (enotnost kulture). To je soglasje v družbenih pravilih. Naša eksistenca je odvisna od tega, kako kaj funkcionira. Krepi se soodvisnost v družbi.
- Družba ima sposobnost povrnitve ravnotežja (kot organizem). To se imenuje HOMEOSTAZA. **Družba je homeostatična tvorba.**
- Posameznik je AKTER, ki izvaja neke naloge. Nima svojih izvirnih lastnosti, pridobi jih s socializacijo. Z njo pridobimo družbene lastnosti, ki so potrebne za funkcioniranje družbe. Po funkcioniranju je družba nekonfliktna tvorba. Konflikti so nek patološki pojav.
- STATIČNOST se odvija, ko vsi prispevajo k funkcioniranju obstoječega, potem ni sprememb. To pa nikoli ne drži, kajti spremembe v družbi so vedno. **Napake, ki jih lahko naredimo so naslednje:**
  - ne upoštevamo posameznikove subjektivnosti, inovativnosti,
  - ne upoštevamo konfliktnosti,
  - ne upoštevamo družbenih sprememb.
- Družbeni pojavi imajo vedno neki pozitiven prispevek (funkcijo). Posamezniki so akterji, ki pridobijo svojo vlogo s socializacijo. Niso samostojni. Delitev dela in kultura zagotavljata soodvisnost.

RAZLAGE FUNKCIONALIZMA - BISTVO

1. Pojavi v družbi in vzorci vedenja na nam neznan način prispevajo k trdnosti družbe;
  2. Funkcija (povezovalna in utrjevalna) je vzrok obstoja teh pojavov.
- a) **Durkheim** - je prvi sociolog, ki se je na sociološki način ukvarjal z odklonskimi vedenji. Npr. SAMOMORI, ki jih je preučeval v Franciji in Nemčiji. Počenjanje kaznivih dejanj omogoči družbi, da doseže svojo premoč. V nekaterih deželah je počenjanje kaznivih dejanj NORMALNO.
- b) **Parsons** - pravi, da v družini obstaja funkcija stabilizacije osebnosti. To funkcijo opravlja mati. Danes je zaradi te izjave kritiziran. On trdi, da nas morajo zanimati skrite (latentne) funkcije pojavov. Parsonsu so očitali statičnost njegove koncepcije. Proti koncu življenja je napisal dve kratki knjigi o razvoju človeštva. Po njegovem v družbi potekaj organska členitev in specializacija.

Obstajajo štirje stadiji v razvoju človeštva:

1. PRVOTNA DRUŽBA - se loči od živalske družbe, ko simbol nadomesti GEN kot vzvod, kar je spodbudo za naše delovanje. Več se ne odzivamo na mehanski način, ampak ustvarjamo simbole. Gre za jezik, kot možnost komuniciranja, kar privede do možnosti izražanja sorodstvenih razmer. Ta imajo v takšni družbi odločilni pomen in vlogo. Družba se razdeli na podlagi sorodstva. Organizirani niso samo družinski odnosi, ampak tudi produkcija. To je nabiralniška družba. Oblikujejo se pravila v družbi.
2. ARHAIČNA DRUŽBA (= *starinska, pradavna družba*) - nastane s pismenostjo, ko se oblikujejo pisma. Nastane tudi s kozmološko religijo, kjer je podana razlaga o nastanku vesolja in tudi tega določenega ljudstva. Nalogo opravita specializirani duhovniki in upravni aparat (zametki birokracije).
3. PREHODNE DRUŽBE - se začnejo ločevati na dve skupini. To še niso moderne družbe. kulturno sicer razlikujejo razrede, npr. na Kitajskem navadni in učeni ljudje, v Indiji so tu nedotakljivi in pripadniki kast, v Iranu, neverniki in muslimani. To je dvostopenjska stratifikacija. Božanstvo se je popolnoma ločilo. Bog je ločen od nas. Noben posameznik ne more upravljati z bogom. Ni več kraljev, ki bi veljali za božanstva.
4. MODERNE DRUŽBE - odlikuje se s specializacijo posamezne vrste dejavnosti in se ločijo od drugih, npr. ločita se gospodarstvo in gospodinjstvo (pred 200 leti na Pohorju).
  - Parsons misli, da so Američani v modernizaciji nekaj korakov pred nami, ker so prej vedeli za neodvisna sodišča, ki upravljajo funkcijo reševanja sporov v družbi na nepristen način. V Evropi

ni bilo takšne nepristranosti. Amerika prej uveljavlja *neaskriptivno stratifikacijo* (askriptivni = pripisan), če družbeni položaj ni pripisan z dedovanjem - je to neskrriptivno. Nisi formalno dedoval.

- Uveljavlja se MERITOKRATSKA stratifikacija (na podlagi dosežkov). Temu mora slediti vrednotna posplošitev (vrednote morajo biti bolj splošnega značaja). Uveljavlja se *UČINKOVITOST* kot vrednota. Brezosebni kriterij, meri se samo učinkovitost. Na ta način se kaže modernizacija, ki je najbolj uveljavljena v Ameriki, mi ji pa sledimo. Brezosebna pravila pomenijo tudi brezosebne odnose v družbi. Parsons pa je veliki zagovornik modernizacije.
- Parsonsova glavna dela so: *Evolucijske in primerjalne perspektiv* in *Sistem modernih družb*.

- a) **Lombrozo** - ATAVISTIČNI STIGMATI (= podedovano znamenja) : Opazoval je igralce in iskal znamenja, če nekdo ima kakšno posebno znamenje, gre najbrž za rojenega hudodelca. Takšne so poslali v določeno kolonijo. Kako lahko ima počenjanje hudobnih dejanj utrjevalno vlogo v družbi? - kazniva dejanja so družbeno zaznamovana.
- b) **Merton** - je raziskoval pristanišče v New Yorku, ki je bilo v tistem času največje. Oblikovala se je mafija, podkupovanje, kriminaliteta. Delavstvo je že dolgo bilo v rokah mafije. Zdi se nam, da je to v vseh časih vredno moralne obsodbe, ampak je funkcionalno.
- c) **Ianni** (jani) - ameriški sociolog, je raziskoval etnične skupine, ki se vzpenjajo preko kriminala.

RAZLAGE FUNKCIONALIZMA - RELIGIJA

- a) **Durkheim** - je nakazal, da ni možno religije vsebinsko definirati, ker so tako različne. Religija v poslednji instanci determinira družbo.
- b) **Parsons** - ki ga imajo za največjega funkcionalista pravi, da religija deluje tudi, kadar odpovedo vsi drugi mehanizmi. Država razpade, tudi družina, gospodarstvo,... religija pa ostane. Religija vsebuje najsplošnejše vrednote. Poudarja njeno povezovalnost. Zanj je religija zelo pomembna. V njegovem času se pojavi tudi sekularizacija. Religija se omeji na duhovne zadeve- tako je on razumel sekularizacijo. Religija se več ne ukvarja s šolstvom, ekonomijo, ampak samo z duhovnimi zadevami. To je po njegovem mnenju pozitivno za religijo. Odvrгла je vse tisto, kar je bilo odveč.

RAZLAGE FUNKCIONALIZMA - STRATIFIKACIJA

- a) **Davis in Moore** - sta pisala o stratifikaciji, v okviru funkcionalizma. Objavila sta članek o tem. Izhajala sta iz dejstva, da je stratifikacija univerzalna, prisotna v vseh družbah. **HIERARHIJA**. Ima nenadomestljivo funkcijo: zagotavlja pravilno razporeditev posameznikov po družbenih nalogah. Potrebna pa je tudi motivacija. Družba nagrajuje diferencirano.

Nagrade za motivacijo so naslednje:

- moč, vpliv
- ekonomske nagrade
- ugled.
- Diferencirano nagrajevanje vnaša v družbo zdravo tekmovalnost, tako da se posamezniki ustrezno dosejajo, to se imenuje MERITOKRACIJA (Michael Jung - jang);
- Davis in Moore trdita, da dosejamo položaje, neodvisno od dedovanja. Družbene neenakosti pa se reproducirajo. Družbene neenakosti in stratifikacija pozitivno vplivajo na učenje, zdravo tekmovalnost. Delno imajo prav;
- Stratifikacija prinaša tudi DISFUNKCIJE, to so prispevki, ki imajo razdiralen, destruktivni pomen. Prispevajo k razkroju družbe.

RAZLAGE FUNKCIONALIZMA - DELIKVENCA

- Tudi kaznovanje ima družbeno funkcijo. Prestopki omogočajo družbi, da izvajajo kontrolo nad posamezniki, npr. obtožba zdravnika, ki je prejel podkupnino. Družba ustrahuje druge, določi mejo med darilom in podkupnino. S tem se je ukvarjal Durkheim;
- a) **Durkheim** - meni, da je neka normalna stopnja delikvence funkcionalna. Kaj je normalno? Tisto, kar je dolgoletno povprečje. Tudi zločin ima svojo povezovalno funkcijo.
- b) **Pareto** - OPTIMUM - Govori o izboljšanju, dokler to ne privede do poslabšanja za druge.

FUNKCIONALIZEM

- Ob koncu prejšnjega stoletja se je razvila SOCIALNA ANTROPOLOGIJA. Njeni predstavniki so: **Radcliffe-Brown, Malinowski, Boas**. V središču je bila *ideja funkcionalne enotnosti družbe*.
- **Družbene odnose si prizadevajo razlagati na sinhroni ravni:**
  - z razmerji,
  - z medsebojno povezanostjo aktualnih družbenih pojavov in institucij.
- **Anarhične družbe so trdno integrirane, da ne prihaja do ostrih spopadov, a funkcionirajo kot celote.** Pozornost posvečajo obredom in običajem, ki na prvi pogled nimajo pomena.
  - a) **Radcliffe-Brown** - meni, da je družba usklajen sistem odnosov, prilagojen zunanji okolici, **družbeni sistem** pa se vzdržuje z usklajevanjem in povezovanjem, ki temeljita na družbenih vrednotah in institucionalnih normah. Razvil je pojem družbenih institucij, obnašanj, verovanj, vrednot... kot njihovega efekta, ki prispeva k ohranjanju družbene stabilnosti in ravnovesja.

Temeljna elementa funkcionalizma:

- 1) Metodološki element se nanaša na analizo efektov, posledic, ki jih proizvaja določena institucija glede na neko široko celoto. Pomembno ugotavljanje vzrokov. V družbi se vzročni in funkcionalni odnosi pojavljajo v zapletenih povezavah, funkcionalna enotnost pa lahko vpliva na eficientni vzrok-funktorja in ga obdrži v aktivnem stanju (revščina stimulira kriminaliteto). Funkcionalna analiza se ukvarja predvsem s funkcijami, ki se jih udeleženci družbenih procesov zavedajo. To so manifestne funkcije, **za sociologijo pa so bolj pomembne nevidne, skrite funkcije** te pa imenujemo latentne.
  - **Merton** - meni, da je **raziskovanje latentnih funkcij družbenih pojavov temeljna naloga sociologije**.
  - Funkcionalisti se najpogosteje ukvarjajo s funkcijami, ki prispevajo h koheziji in interakciji družbe, zanemarjajo pa t.i. disfunkcije.
- 2) Teoretični element obstaja v ustvarjanju modela družbe kot stabilne, harmonične celote, v kateri vsak del nujen za ohranjanje ravnovesja in uspešnega funkcioniranja. Ta sistem razlagajo neodvisno od namenov in ciljev posameznikov na temelju motivov, potreb nagonov zavračajo psihologizem. Zahtevajo razlage na izključno splošno-družbeni ravni. Temeljni stališči funkcionalizma sta začeli vplivat na sociologijo že v 30-letih.

Jedro funkcionalizma:

b) Merton - Po Mertonu temelji funkcionalizem na **3 predpostavkah:**

1. družba je funkcionalno enotna. Vsi standardni družbeni pojavi morajo imeti določeno pozitivno vlogo za funkcioniranje sistema kot celote, da bi določena družba lahko obstajala.
  2. načelo univerzalne funkcionalnosti, po kateri imajo vse kulturne in družbene oblike določene družbeno pozitivne funkcije. Po skrajnih formulacijah te trditve ni noben družbeni običaj preživel, saj vedno opravlja neko funkcijo.
  3. načelo funkcionalne nujnosti ima 2 različici:
    - a) vsi družbeni pojavi in institucije so nujni za družbeno preživetje, struktura družbe je nespremenljiva.
    - b) nujno je le uresničevanje funkcij družbenih pojavov, ki pa se lahko udeležujejo na različne načine.
- V izvorni obliki je funkcionalizem konservativna teorija. Pod vplivom kritik pa se je razširil in privedel do neoevolucionizma. **Za funkcionalistični pristop je značilno:**
    - da ima socializacijo pojmovano kot prisvajanje skupnega sistema idej;
    - se ne sprašuje po možnostih družbenih sprememb;
    - slep je za posameznike in skupine kot ustvarjalce družbenih vrednot in institucij;

- človeka jemlje kot igralca, ki je ponotranjil družbene vrednote, norme... da lahko igra družbeno vlogo, ki mu jo pripisuje sistem v skladu s svojimi potrebami;
- svojo vlogo razume kot organiziran sistem obnašanj in dejavnosti, ki ustrezajo udeležbi posameznika v družbenih skupinah.

SISTEMSKA TEORIJA - NOVA RAZLIČICA FUNKCIONALIZMA

c) **Luhmann** - oblikoval je novo različico funkcionalizma t.i. **sistemsko teorijo**.

- Osnovne enote družbenega življenja so komunikacije, ki obsegajo tudi razumevanje.
- Človek posameznik ne sodi v družbo, temveč v okolje.
- Družba se oblikuje kot družben sistem, vendar bolj poudarja razvoj družbenega sistema.
- Prvotno je bil *segmentaren* (obsegal enote z enako vsebino) kasneje postal *stratificiran* (značilne hierarhične neenakosti) za moderno družbo pa značilna strukturalno funkcionalna defirenciacija oz. oblikovanje samostojnih podsistemov.

Kritika funkcionalizma:

Temeljni očitki so:

- je izrazito abstraktna in formalistična teorija (ne more konkretno razlagati družbenih notranjih mehanizmov);
- domneva, da je družba harmonična, konsenzualna, brezkonfliktna, temeljni pomen pripisuje moči družbenih norm in vrednot;
- ni nobenih razlogov za gibanja in spremembe (spremembe dojemajo kot razraščanje);
- funkcionalisti človeka dojemajo izključno kot akterja družbenih vlog, ki jih je ponotranjil;

15. SIMBOLNI INTERAKCIONIZEM

SIMBOLNI INTERAKCIONIZEM → *delno povzeto iz predavanja*

- Ustanovitelj je **Mead**, ki sam ni ničesar napisal, drugi so objavili zapiske z njegovih predavanj. Simbolni interakcionizem je bil omejen predvsem na ZDA in se pojavlja kot glavni nasprotnik funkcionalizmu. Glavni pojmi o katerih Mead predava so bili:
  - naša lastna predstava o sebi samem;
  - odzivi drugih, ki jim mi sami ponotranjimo.
- Že otrok se zaveda, da imajo drugi drugačno sliko o njem. To potem ponotranji in postane del njega.
- Proces stikov je stalen. O teh »podobah« se pogajamo in prilagajamo. Si prizadevamo same sebe pokazati v boljši luči. To **pogajanje** je odločilno, kakšno podobo drugim uspemo vsiliti s tem.
- To je **ETIKETIRANJE**, ki ni preprosto. Ima posledice za osebo, ki ji nadenemo neko lastnost, ki jo etiketiramo (to lahko odločilno vpliva na njeno prihodnost). Etiketiranje vpliva na lastno presojo o sebi.
  - Primer 1: Nekoga prikažemo kot izjemno lepega. Ko drugi to dojamajo, postane ta oseba domišljava. To pa zato, ker so jo drugi prepričali, da je lepa.
  - Primer 2: Gre za oblikovanje pristranosti v stiku učiteljice in učenca. V tem stiku, ko se učiteljici zazdi, da je otrok nadarjen se bo tudi njemu samemu začelo zdeti, da je nadarjen (njegova samopodoba se dvigne). To ni zavestna pristranost in ne delujejo objektivni dejavniki.
  - Primer 3: Učiteljem so povedali, da imajo 7 inteligentnih otrok, vendar so v resnici vsi bili povprečni. Po enem letu so ugotovili, da se je inteligentnost pri njih dvignila. To je bilo nenavadno. Šlo je za dejstvo, da so učitelji bili zlasti pozorni na te otroke, so jih hvalili, spodbujali. Za učence je pozitivna spodbuda, da je učiteljica v dobrem odnosu z njim. Z dobrim stikom lahko koga po naključju prepričamo v nekaj kar se mu je prej zdelo nemogoče. Stik po naključju prepriča na pozitiven ali negativen način.

- Tako je v šoli, pri zdravniku ... in predvsem je tako, ko gre za delikvenco (prestopništvo). Tu je ta teorija najbolj razširjena. Mislijo, da prestopništvo družbeno konstruirano, da je svojevoljno tisto kar mi določimo kot prepovedano. Še bolj svojevoljna je kazen.
- Zagovorniki etiketiranja, trdijo da je etiketiranje samo vzrok delikventnosti. Velikokrat je relativno, ali je nekaj normalno ali ne. Preučevali so ljudi, marginalne skupine, ki so psihično, moralno in zakonsko na meji (The nats and slats sociology - *Sociologija, ki se ukvarja z norimi in kurbami*), ker najboljše bomo zvedeli resnico o družbi, če bomo preučevali mariginalce (= *ljudje na meji v morali, zakona...*). Pripadniki obrobja so nosilci resnice o družbenem življenju. Ti so nosilci družbenega dogajanja, državni, uradni akti niso resnični, so zavajajoči. Do resnice pridemo s PARTICIPATIVNO OBSERVACIJO. Treba se je pogovarjati in živeti z njimi. Od tod prihajajo slovite raziskave. Tudi prostitutke imajo svoja pravila, ki pa so drugačna od naših. Danes je nam to že bolj sprejemljivo.
- Delikvenco proizvede etiketiranje. Npr. če bodo soseda zaprli se ga bomo izogibali, ko bo prišel ven. Zagovorniki menijo, da smo že prav vsi ,kdaj že storili kakšen prekršek. To počnemo nemotivirano, okoliščine nas privedejo do tega. Večini se zaradi tega nič ne pripeti, za nekatere pa se prične pregon, kar pomeni, da ni uspel prepričati policije, sodnika,... tak človek bo pričel delikventno kariero po **naključju** (ko pride ven ga ljudje ne sprejmejo, prisiljen je, da se druži s prestopniki). Precejšen del prestopnikov niso resnični kršilci zakona (drog bi bilo potrebno prepovedat), ko pa gre za nasilje, dejanja proti premoženju, bi lahko dovolili vsaj 3 prestopke brez kaznovanja, saj bi naj posamezniki sami dojili napake in opustili dejanja. Etiketa je odločilna v družbenem življenju glede usode posameznika, ki se mu etiketa nadene in mu določi prihodnost.

Samouresničljiva prerokba (preroštvo) - pomeni, da kadar določimo da je nekdo tak in tak, se bo le-ta pričel tako vesti. »*Etiketa proizvaja dejanske efekte v družbenem življenju*«, je rekel **Thomas** (če nekaj jemljemo za resnico bo imelo **dejanske efekte, posledice**). Thomas je vzel mnoga pisma poljskih kmetov, priseljencev (19 stoletje) in raziskoval, kako so se prilagodili in umestili v Ameriško družbo ter sestavil knjigo o tem, o čem so pisali domov, na Poljsko.

- Simbolni interakcionizem **ni makrosociološka teorija**: ne pojasnjuje razmerja med bogatimi in revnimi, med državo in razrednim dnom. Proučuje naše vsakdanje stike. Najpomembnejše je to, kar je rutinskega značaja, da bomo sami ugotovili, kaj se dogaja. Tisto, kar je uradno je ZMOTNO. Osredotoča se na to, kako drugega doživljamo, kako se opazujemo, kakšne so geste. Znan zagovornik je **Goffmann**, ki pravi, da mi hočemo skriti resničnega sebe in zato bomo prikrivali:
  - naša tajna zadovoljstva (pitje, kajenje,...);
  - napake, ki smo jih storili;
  - koliko smo se morali potruditi, da smo dosegli neki cilj;
  - žalitve in ponižanja, ki smo jih bili deležni.
- Sociologija mora razkriti to, kar je skrito. Kar se dogaja na medosebni ravni. V družbenem življenju je pomembno dejstvo, da ljudje stalno ustvarjajo simbole in da s pomočjo njih komunicirajo.
- Med temi SIMBOLI je najbolj pomemben **jezik**, ki je vedno navzoč v medčloveških stikih. Človek v svojem življenju potrebuje simbole, ker so nujni za njegovo življenje v družbi in celo za preživetje.
- Da bi človek lahko preživel mora s pomočjo simbolov najprej **razvrstiti predmete narave na HRANO in NE-HRANO**.
- Interakcija je proces v katerem ljudje rešujejo probleme, ki se nanašajo na smisel, na ustrezno reagiranje, na lastno identiteto, na prezentacijo te identitete, na lastno vedenje in vedenje drugih akterjev. **Do medsebojne interakcije prihaja zaradi praktičnih razlogov**.
- Najbolj pomembna je **SIMBOLNA INTERAKCIJA**, tista v kateri ljudje vplivajo drug na drugega s posredovanjem simbolov, ki jih ustvarjajo in razumejo, pojasnjujejo in definirajo.
- V teku simbolne interakcije človek ustvari dve sliki o sebi. Za učinkovito funkcioniranje mora dojeti kakšno podobo imajo drugi o njem, ter to podobo interiorizirati.
- Simbolni interakcionisti se v svojih analizah naslanjajo predvsem na opazovanja z udeležbo, ki so zanje edine relevantne, saj lahko tu ugotovijo najustreznejša stališča akterjev.

a) **Blumer** - je nadeljeval Meadovo delo. Po njegovem **simbolni interakcionizem sloni na 3 trditvah**:

1. Ljudje delujejo na osnovi pomenov, ki jih pripisujejo predmetom in dogodkom (zavrže determinizem);
  2. Pomeni sami izvirajo iz interakcije in niso navzoči na samem začetku. Pomeni se spreminjajo v poteku interakcije.
  3. Pomeni so rezultat interpretativnih postopkov, katere akterji uporabljajo znotraj interakcijskega konteksta. Ko prevzamejo določeno vlogo, akterji pojasnjujejo pomen in namene drugih.
    - Gre za družbo kot konstrukcijo, do katere prihaja v poteku pojasnjevanja namenov udeležencev družbenih dogajanj. Vloge so pogosto nejasne, dvoumne, kar raziskujejo interakcionisti. Človek je aktivno in ustvarjalno bitje ki ustvarja simbole, reagirajoč na situacije.
- b) Becker** eden vodilnih interakcionistov, je raziskoval, kako učitelji ocenjujejo učence (vsi izhajajo iz ideje o idealnem učencu).
- c) Cicourel** - raziskoval šolske svetovalce (ugotovil je, da gre za predstave, ki slonijo na socialnem statusu učencev).
- Šolski uspeh je torej zelo relativna zadeva, ni enostavno rezultat inteligence, dela in pridnosti, temveč tudi določenih definicij učiteljev in učencev samih. Preroštvo, ki se samo uresničuje (učitelj, ko učenca vidi si takoj misli, kakšen je in potem pri spraševanju to tudi potrdi).
- d) Goffman** - je razvil interakcionistični pristop glede organizacij in institucij. Raziskoval je bolnišnice, prišel do pojma **TOTALNE USTANOVE**, ki jo definira, kot mesto bivanja in dela. Tam je veliko število posameznikov v podobnih razmerah, ko so odrezani od širše družbe za daljše obdobje. Življenje poteka na zaprt formalno administriran način. Vsa dela se opravljajo pod strogo kontrolo. Osebam na koncu spremenijo predstavo o sami sebi. Posameznik izgubi vsako kontrolo nad svojim okoljem. Cilj pa je, da bi izgubil prejšnjo identiteto. **Posamezniki reagirajo na več načinov:**
- Se duhovno umika in zapira vase;
  - Zavzame nepomirljivo, nespravljlivo stališče do ustanove;
  - Postaja vzoren;
  - Poskuša ostati miren, poskuša se izogniti vsakemu problemu;
- **Goffmanov** osnovni sklep je: V takih okoliščinah uradni cilji totalnih ustanov nimajo nikakršne zveze z resničnim življenjem, ki poteka v njej. Zato jih prezira. To ima širši pomen, družbeno življenje ima na splošno podobo gledališča, zato njegovo različico interakcionizma imenujejo **dramaturško**.
- Interakcionisti ne upoštevajo, kaj je nekoga pripeljalo v bolnišnico. Izhajajo iz podmene, da družbene ustanove ustvarjajo objekte (žrtve) svoje dejavnosti, umetno brez prave potrebe.
- e) Cicourel** - raziskoval je mladoletniško delikvenco. Obstaja velika razlika v obsegu delikvence, kljub strukturalnim podobnostim. Delikvenca je proizvod interakcije različnih subjektov.
- f) Lemert** - raziskuje jecljanja pri Indijancih (plemena, ki nimajo besede za jecljanje ne poznajo jecljanja). Reakcija družbe naj bi bila tisto, kar omogoča ta pojav. Ne pojasnjuje, zakaj ne jecljajo vsi, če bi naj to bila stigma družbe.
- Podoben z delikvenco je tudi **Lemertov** način obravnave paranoje, ki jo zavrne kot bolezen.

Pripombe, ki letijo na simbolni interakcionizem:

- Usmerja pozornost predvsem na življenje v malih skupinah, izven širšega družbenega in zgodovinskega obsega, neupoštevajoč družbeni determinizem in temeljnih odnosov moči v družbi;
- Družbeno življenje opazuje s stališča posameznika. Kot da bi dogodki potekali v nekem determinističnem vakuumu. Ne priznavajo konsekvenc, takih svojih ugotovitev. Poskušajo umestiti te ugotovitve o pristranskosti organov pregona zopet v simbolno-interakcionističen okvir ter pravijo, da gre za tekmovanje v stigmatizaciji. Te pa privedejo v strukturalne termine (odnosi moči), ki ga ne priznajo;
- Zastopniki etiketiranja ne razlagajo, zakaj inicialno prihaja do kaznivih dejanj in do deviacij. Zanamarijo dejstvo, da so nekateri delikventni, kljub temu, da jih tako ne etiketiramo;
- Nekateri v simbolnem interakcionizmu ugotavljajo ideološke elemente. Podmene o tem, da se vse dogaja v neposredni akciji posameznikov in da so za te odprte vse možnosti, ustrezajo ameriškim sanjam o velikih možnostih posameznika, kar pa zopet pripelje do spontane interakcije, determinizem pa je zavrnen;

- Nagnjeni so k nominalizmu, njim ne ustreza nikakršna stvarnost.

Rezultati empiričnih raziskav, izpodbijajo teorije etiketiranja. Razlike v vedenju nastajajo predvsem pred etiketiranjem.

**16. Poteze razvoja slovenske sociologije - zgodovina
(slovenski sociologi: A. Ušeničnik, B. Zihrel, J. Goričar)**

Aleš UŠENIČNIK (1868 - 1952)

- V začetku 20. stoletja je bila rimokatoliška cerkev najpomembnejša;
- **Aleš Ušeničnik, duhovnik**, predvsem *filozof* (rektor univerze v Ljubljani; univerzitetni profesor; dekan teološke fakultete), je prvi človek Slovenec, ki je v slovenščini izdal knjigo z naslovom *Sociologija*, 1910, in sicer, še pred prvo svetovno vojno (sama knjiga ni pisana sociološko, vsebina je podobna katoliškemu družbenemu nauku, ki je predstavljen tako, da se približuje znanstvenem okviru in tako, da na nek način izpodbija druge tedanje katoliške nauke);
  - V tem času so liberalci in socialisti nasprotovali rimskokatoliški cerkvi in zagovarjali nekaj drugega kot katoliška cerkev (npr. odpravo zasebne lastnine);
  - AVTORITETA = star izraz, ki je po mnenju Ušeničnika osnovni princip v funkcioniranju družbe;
  - Avtoriteta ima svoj izvor v božanskem pravu, zato se sklicuje na to, npr. podarja vrednoto, kot je ta, da je treba spoštovati očeta in njegovo oblast;
  - Nad vsem pa bedi rimskokatoliška cerkev, ki posreduje avtoriteto državi, družini,... ;
  - Njegovo delo je pisano v starem jeziku - pisal pa je veliko tako knjig, kot razprav, člankov,...;
  - Je tudi eden od ustanoviteljev slovenske akademije (SAZU), ki je bila ustanovljena leta 1938 v Ljubljani.

dr. Andrej GOSAR

- Dr. **Andrej Gosar** je bil pravnik, ekonomist, sociolog, filozof, politik, ki je zagovarjal kompromisne rešitve v delovanju družbe;
- Njegovo delo na področju sociologije, se odvija med dvema vojnoma, ko je obstajala enovita država in ni bilo formalne avtonomije. Takrat so najbolj proučevali in obravnavali alkoholizem, tuberkulozo,....;

Evgen SPEKTORSKI in Marko KOSIČ

- Evgen Spektorski in Marko Kosič sta poslana in Beograda v Ljubljano, da bi poučevala sociologijo,
- Spektorski je bil izjemno izobražen, ki pa ni bil pravi sociolog, če tudi je napisal knjigo s pomenljivim naslovom *Zgodovina socialne misli*;
- Kosič je kot profesor na Ljubljanski univerzi zagovarjal formalno sociologijo, se ukvarjal z oblikami družbenega življenja. Pomembno delo je *Toennies* (Skupnost in družba);
- Po II. svetovni vojni so prišli na oblast komunisti, ki so bili zelo IDEOLOGIZIRANI in je med njimi, v prvem obdobju od leta 1945 - 55 veljalo prepričanje, da je sociologija izkrivljena, neznanstvena in zmotna predstava o družbi;
- ZNANOST O DRUŽBI so imenovali HISTORIČNI (zgodovinski) MATERIALIZEM, ki je takrat veljal;

Boris ZIHERL (1910 - 1976)

- **Boris Zihrel**, predavatelj dialektičnega, kasneje historičnega materializma, organizator samostojnega študija sociologije v Sloveniji na filozofski fakulteti v Ljubljani;
- Napisal je veliko knjig, ena od njih je:
  - *Historični materializem*, ki je operacionalizacija Marxove teorije. V tej knjigi govori o družbi, zagovarja enostavno razlago družbenega življenja, ki jo najdemo pri Marxu, zato eni menijo, da siromaši Marxovo teorijo (temelj in nadgradnjo). Vse v družbenem življenju je mogoče pojasniti s

tem, kakšna je BAZA, TEMELJ in VRHNJA GRADNJA, nadstavba, superstruktura oz. stopnja razvoja produkcijskih sredstev. Bazo tvorijo produkcijska sredstva (orodja) glede na stopnjo razvoja. Vsaka nadstavba je določena v bazi. Na univerzi so predavali so historični materializem in ne sociologijo. Spraševali so se, kakšne naj bodo družbene vede. Sociologija je okvir v katerem naj poteka proučevanje, raziskovanje družbenega življenja (vključno z Marxom, ki se ga upošteva).

- Ko smo se sprli s Stalinom je v YU uveden drugačen socializem. Družbene vede so leta '56 sklenili, da naj marksizem in družbo predavajo v socioloških okvirjih.
- Kmalu zatem so pričeli z univerzitetnim poukom sociologije. V YU (pri združenju filozofov in sociologov) so se pojavili štiri učbeniki:

- 1) Jože Goričar iz Sarajeva,
- 2) Radomir Lukić iz Beograda,
- 3) Ante Fijamengo in
- 4) Oleg Mandič iz Zagreba.

- Počasi so se uveljavile tudi druge teorije in se seznanjajo z Webrom, Durkheimom, poleg marksističnih, npr. uveljavil se je FUNKCIONALIZEM, ki ustreza vladajoči ideologiji v komunistično socialist. družbi;
- Vse zanima, iz katerih skupin (vertikalno strukturiranih) je družba sestavljena? Preučevali so slojno sestavo družbe in se spraševali ali gre za sloje ali za razrede?
- Navidezno so bolj primerni razredi, ki pa predpostavljajo konfliktni značaj zato so na nek način tabu tema. Zato so ves bolj zagovarjali sloje, med katerimi ni spopadov. Sloji pa nimajo enak ekonomski in politični sestav oz. nimajo enakih nazorov. Sociologija je izvirala predvsem iz prava.
- S študijem sociologije se je pričelo v 60 -ih letih. Takrat je to bilo na današnji FDV. Pričelo se je tudi z raziskovanjem. Obstajal je inštitut za sociologijo v Ljubljani;
- Katoliška cerkev je prvi boter za sociologijo. Z raziskovanjem se je ukvarjala UDBA (politična policija, ki je zbirala podatke, tudi zapirala in preganjala);
- Že okoli 50-letih so sklenili, da ne zadostuje, če nekaj samo slišiš. Prišli do sklepa da se z javnim mnenjem in strukturo družbe treba ukvarjati znanstveno.
- Sklenili da bodo za to nekoga usposobili: v Sloveniji je bil to **Stane Saksida**, psiholog, ki se je poučeval v anketiranju. Potem postal direktor tega inštituta za sociologijo.
- 1968 l. prične nekaj, kar nikjer drugje v komunističnem svetu ni bilo možno, in sicer, stalni program slovenskega javnega mnenja (delali so vsakoletne raziskave javnega mnenja). Vodja slovenskega raziskovanja je bil **Niko Toš**. V 70-tih letih je torej npr. upadala religioznost, v 80-tih, pa se je spet dvignila (dvignil se je tudi življenjski standard);
- Torej, najprej je še bil socialistični nazor prepričljiv, potem pa več ne. Ko je v 80-tih letih umrl Tito, so se začela kreganja in je šlo vse narobe;
- Naj še omenim **Mirka Kosića**, ki je bil tudi profesor na ljubljanski fakulteti, ukvarjal pa se je s formalno sociologijo oz. z oblikami družbenega življenja.

Jože GORIČAR

- Jože Goričar je najbolj pomembna oseba za sociologijo, takoj za njim pa Stane Saksida:
- Bil je zraven ob ustanovitvi univerzitetne oz. osrednje družboslovne knjižnice Imenovane po njem.
- Učbenik, ki ga je napisal je doživel več izdaj v Beogradu kot v Ljubljani.

17. Teorije družbenih sprememb - klasične (DIFUZIONIZEM, CIKLIZEM)

Teorije družbenih sprememb:

- V SOCIOLOGIJI ni ene enotne teorije družbenih sprememb. **Danes prevladujeta dve:**
  1. modernizacijska in
  2. neomarksistična teorija (Walerstein) - teorija modernega sodobnega sistema.

Klasične teorije družbenih sprememb:

- Kakšen vzorec imajo družbene spremembe, nam dajo odgovor klasične teorije. Npr. če se nek par poroči, je to sprememba, vendar ali je družabna ali individualna? Družbena poteze: ali se poročita v cerkvi ali na občini, kako je razporejeno gospodinjstvo opravilo, drugo delo, kako trdna je zveza?...

Družbene spremembe kažejo na presledek med generacijami (gleda se družbo in posameznika). Družbenih sprememb ni, če je zakon mladih enak zakonu staršev. Iščemo neke vzorce sprememb v času (zgodovini). **Glavne teorije:**

- Difuzionizem
- Ciklizem
- Evolucionizem
- Modernizacija / modernizacijska teorija
- Marksizem / neomarksizem (nova različica marksizma)

1) Difuzionizem (difuzija = širitev):

➤ Izraz izvira iz antropologije. To je nek način spremembe družbe. Npr. raziskava: Kako se v vašem okolju širijo **inovacije** (nekdo je izumil umetno gnojilo, stranišče, tekočo vodo, elektriko,...). Potem se to izpopolni in nadgradi, tako si potem tudi ostali sposodijo (uporabljajo) to stvar. Inovacije se širijo tako, da prihaja do njihove izposoje. Zagovorniki trdijo, da vsi družbeni **izumi imajo en izvor**, ker človeštvo neinovativno, ni nagnjeno k izumljanju, bolj teži k ponavljanju. Mi težimo k temu, da izum prevzamemo, potem ko smo si ga sposodili.

a) **Linton** - zagovornik difuzionizma, je ameriški kulturni antropolog. Vse nam samoumevne stvari so prišle tako, da so enkrat nastale, potem pa se je to širilo, izpopolnjevalo, prilagajalo. Trgovci so potovali, prodajali določene stvari in so od drugih prevzemali, si sposodili določene stvari (npr. čevlje). To so materialni izumi.

➤ Tudi ko gre za kulturne pojave, ki prežemajo v naše življenje, gre za isti proces. Gre za posnemanje, prevzemanje (1. primer.: monoteizma = izumljen 1x se je potem širil z izposojanjem in izpopolnjevanjem; 2. primer: parlamentarizem = bil ustanovljen enkrat- vlada odgovarja parlamenu, sodstvo im asvojo neodvisnost in pri tem se je evropska celina zglovala po Angliji in vendar smo določene stvari preuredili, npr. imamo ustavo, ki jo angleži nimajo). Ko se izumi, ali kakšni pojavi iznajdejo enkrat, se uveljavijo in potem hitro pride do njihove širitve, prilagajanja in posnemanja.

Difuzionisti navajajo pogoje za širitev:

- a) najprej se mora izum umestiti v kulturo;
- b) ne moremo imeti najdbe, ki ni združljiva z našo kulturo;
- c) ta, ki je iznašel izum mora biti v vladajočem položaju.

➤ Difuzionizem je uporaben, tudi kadar gre za razvite države. Ne more pa biti razlaga za celotne družbene spremembe. Družbene spremembe so pogosto povezane s spopadi. Npr. V YU so Albanci najbolj primitiven narod (razširjena družina, 6 in več otrok, ženske so doma,..., kar pa počasi sicer izginja). V času vojne in po njej je prišlo do spodbujanja modernizacije. Gre za to, da je potrebno upoštevati tudi spopade, česar pa pri difuzionizmu ni.

➤ DIFUZIONIZEM je razlaga družbenih sprememb. Teorija, ki pojasnjuje družbene spremembe ob predpostavki, da imajo vsi kulturni izumi, inovacije **en izvor**. Kako širijo iz tega izuma? **Z izposojjo**. Kulturni izumi, materialna sredstva: Npr. postelja ali nekaj duhovnega npr. delitev oblasti; potujoča karavana, ki nosi začimbe preko Afrike; ljudstva, ki imajo čevlje, kar drugi odkrijejo in jih posnemajo, itd.

➤ Bolj se bodo širile iznajdbe, ki so bolj izpopolnjene. Sestavine bodo sprejete, če so združljive s kulturo sprejetja. Sprejeti bodo elementi, ki so njim praktično koristni (npr. če so čevlji od drugod bolj udobni). Nanaša na materialno kulturo. Sprejeti bodo bolj pogosto elementi, ki jih širijo zmagovalke države. Zakaj je angleščina prevladujoč jezik v svetu? Ker je Amerika zmagovalna država.

➤ Difuzija (= širitev) se lahko nanaša tudi na elemente duhovne kulture. En izvor najpomembnejših kulturnih elementov bi bil stari Egipt. Središče naše kulture naj bi bil Egipt, pravijo difuzionisti, v njem je res prišlo do monoteizma (enoboštva).

➤ Naj omenimo še dva modela organizacije, ki se širita po svetu:

- parlamentarni sistem (v Evropi) in
- predsedniški sistem (iz Amerike).

2) Ciklizem:

- Ciklizem sodi v filozofijo zgodovine (gre za drzna razmišljanja in posploševanja). Zgodovina poteka v krogotokih. Obstaja nek daljši vzorec ki privede do ponavljanja. Obstaja krog znotraj katerega tpotekajo določene spremembe in se potem vrnemo na začetek.
- a) **Platon** (4.st.pr.n.št.) - je bil prvi, ki to tako mislil. To bil čas, ko razpadala Atenska demokracija. Platon je menil, da je najboljša stara tradicionalna ureditev, ko se ljudje upoštevali tisto, kar govorili modri starci - **ARISTOKRACIJA**. Zaradi vojn ljudje prenehajo upoštevati besede modrecev. Začnejo upoštevati besede vojščakov, to je **TIMOKRACIJA** in ne več modrecev. Vojaki so nečimerni in ambiciozni, s časom se obogatijo, oblikujejo oblast bogatih - **PLUTOKRACIJA**, ti ne spoštujejo revne večine, splošnega blagra, egoistijo ... Revni strmoglavijo oblast bogatih, pride do **DEMOKRACIJE**. Pri Grkih pojem demokracije vežejo na drhal, na množico s katero se lahko manipulira, spretni govorniki zavedejo množico. Drhal ni zmožna izgraditi institucij in je zato kratkotrajna. Ko množica obupa pride do najslabše in najhujše oblike **TIRANIJE**. Posameznik ali peščica si koristi oblast brez omejitev ne upoštevajoč nikogar (tlačijo, ustrahujejo in morijo). To je najnižja točka v politični obliki. Tirana lahko nadomesti samo modrec. Ko tirane nadomesti modrec tiranijo predrugači v aristokracijo (najboljša oblika). Takšen je **večni krog**. Treba uvesti takšno aristokracijo, kjer ne bo več potrebe po spremembi - to je Platonova trditev o idealni ureditvi države oz. družbe. Platon je prvi nakazal, da ima zgodovina vzorec kroga, ki je večer - **krogotok**.
- b) **Pareto** - Ideja o kroženju se pojavi tudi pri Paretu, kjer gre za kroženje elit. To je del širšega koncepta o tem, da družbe niso stabilne in da je stabilnost treba najti, da ne bo prišlo do nenehnega stroglavljanja elit. Pareto znotraj sociologije zagovarja kroženje elit.
- c) **Sorokin** : razlikuje dva pojmovanja ciklizma :
  1. **Ožji pomen** : naj bi nakazoval dobesedno ponavljanje zgodovine v obliki kroga.
  2. **Širši pomen** : dovoljuje, da prihaja tudi do sprememb, vendar se v bistvu nič ne spreminja, tako da lahko govorimo o relativnem krogu. Bistvo se ponavlja.
- Ciklične teorije zagovarjajo, da je zgodovinsko enostaven krog, kroženje dogodkov in da se nič bistvenega ne spremeni. Zaprte so možnosti za kakršnokoli obliko napredka. Če napredka ni je ciklizem antiprogresistična teorija.

18. Teorije odklonskosti (psihološke, funkcionalistične, anomija, subkultura idr.)

TEORIJE ODKLONSKOSTI

- V sociologiji se pojavljajo tudi **nesociološke teorije odklonskosti**. Obstajao tri teorije odklonskosti:
  1. **BIOLOŠKO - ANTROPOLOŠKE**
  2. **PSIHOLOŠKE**
  3. **SOCIOLOŠKE**
- Kaj je odklon? Kriminaliteta? Kriminologija je pomembna sociološka panoga, ne samo sociološka. Pri oblikovanju kriminologije v začetku 20. st. sta v Ameriki vodila razpravo **Tappan** in **Sutherland**.
  - a) **Tappan** - je izhajal iz pravnega stališča. Samo kazenski zakonik nam pove, kaj je kriminalno dejanje. Kaj je kriminaliteta ? - najboljša opora za razlago je kazenski zakonik.
  - b) **Sutherland** - je nasprotoval takemu stališču. On pravi, da obstajajo tudi kriminalna dejanja, ki niso zapisana v zakoniku. Opozarjal je, da obstaja nekaj čemur pravimo **delikvenca belih ovratnikov**. Managerji, uradniki lahko storijo škodljiva dejanja, ki niso predvidena v kazenskem zakoniku. Tedaj je to bilo še posebej popularno v ZDA. Špekulacije niso bile predvidene kot kazniva dejanja, so pa oškodovale proračun in posameznika. S tem je Sutherland odprl vrata sociološkemu odklonu, ki se ne opira na pravne norme, ampak na družbeno reakcijo. **Odklon je nekaj na kaj družbene oblasti negativno, represivno reagirajo in stigmatizirajo**. Odkloni so širši pojem kot kriminaliteta.
- V družboslovju obstajajo **trije odgovori na to, zakaj prihaja do kriminalitete?**

1. Antropologi in psihologi odgovarjajo predvsem na etiološko vprašanje. Etiologija je veda, ki se ukvarja z vzroki na individualni ravni.
2. Psihologi trdijo, da je počenjanje deviantnih dejanj povezano z osebnostnimi potezami in to je dolgoročno določeno.
3. Sociologi pa se ukvarjajo bolj z epidemiološkimi vprašanji (Zakaj je tega toliko?).

POSEBNE SOCIOLOŠKE TEORIJE → delno povzeto iz predavanja

DELIKVENTNOST ali teorije prestopništva:

- Teorije prestopništva zadevajo posamezne družbene pojave. Ko govorijo o delikventnosti, potem **pravniki** govorijo o **kaznivih dejanjih, hudodelstvih, zločinih**. V sociologije se to obravnava širše.
- **Sociologi pa govorijo o prestopništvu in odklonskosti:**
  - Ker reakcija / odziv družbe utegne biti isti – to je v tem, ko nekoga družba stigmatizira, mu odvzame prostost, o deviacijah kot o enotnem pojavu ne glede na to, da to ni kaznivo dejanje družba se je odzvala na isti način. Zato govorimo o DEVIACIJAH, čeprav to še ni kaznivo dejanje umobolnice);
  - Da utegnejo nekatera dejanja biti **istovrstna** kot kazniva dejanja. Sodijo v isto skupino dejanja.
- a) **Sutherland** (sadrlen) - velja za **ustanovitelja kriminologije**. Sutherland je trdil, da niso vsa družbeno nevarna dejanja zapisana v kazenskem zakoniku (v začetku 20.stoletja). Meril na dejanja kot so poslovne goljufije. Menil je, da je najbolj nevarna kriminaliteta belih ovratnikov (uradnikov, trgovcev in drugih pripadnikov srednjega sloja). Njihove goljufije niso vedno zabeležene v zakoniku. Pravi, da je družba preveč pozorna na tisto, kar počenjajo revni (tepejo se, ropajo,...) premalo pa so pozorni, na goljufije, ki se dogajajo v srednjem sloju. Sociologi pa govorijo bolj široko, v splošnejših kategorijah.
- b) **Hirschi** - Kriminaliteta je del širšega sklopa, t.j. obstajajo tipi osebnosti, ki bodo odvisno od razmer počenjali različna dejanja, ki so lahko kazniva ali pa tudi ne upoštevajo lastnih in njim dolgoročnih interesov. To je istovrsten pojav kot kaznivo dejanje, ker izhaja iz istega osebnostnega sklopa.
- Sociologi pa ne govorimo samo o kriminaliteti, ampak o širši teoriji prestopništva, odklonskosti, ... govorimo bolj široko, v splošnejših kategorijah.

Razlage prestopništva (prof. Flere - članek + delno povzeto iz predavanja):

Obstajajo 3 vrste raziskav o prestopništvu: BIOLOŠKE, PSIHOLOŠKE in SOCIOLOŠKE

- 1) **BIOLOŠKE RAZLAGE** - pravijo, da imajo prestopniko drugačno zgradba telesa - mnogi delajo poskuse za ugotavljanje biološke strukture storilcev in nestorilcev.
  - a) **Lombroso** (vojaški zdravnik) - je pregledoval rekrute in prišel do sklepa, da obstajajo rojeni hudodelci. Le-ti imajo strukturo telesa, ki takoj kaže na to, da gre za hudodelca (našteje 25 telesnih napak - , ki ji imenuje AVTISTIČNI STIGMAT = žig, neka lastnost, ki se je obdržala, fizične nepravilnosti, zobje, nos,... tisti, ki imajo 5 takih znamenj so rojeni hudodelci), ki jih negativno zaznamujemo zaradi telesnih znamenj. Nadalje pravi, da smo mi proizvod evolucije v kateri smo pridobili civiliziranost in opustili primitivnost, agresivnost. Človek je postal dobrohoten, omikan. Pri nekaterih pa ta razvoj ni tako popoln. Ostale so mu fizične potrebe, značilne za naše prednike. Ljudje z petimi takimi znamenji so rojeni hudodelci in jih je treba izločit saj če še niso naredili nič hudega še bodo. Kasneje priznal da le manjši del takšnih.
  - b) **Sheldon** - Američan, ki je kasneje ugotovil, da obstajajo 3 tipi:
    1. suhi visoki;
    2. debeli;
    3. z močnimi kostmi in sklepi.
  - **SKLEP:** Hudodelci so pogosto tisti, iz skupine 2 in 3.
  - **Kromosomska teorija**, pomeni, da so pregledali par morilcev v različnih delih sveta. Ta teorija govori tudi o zgradbi telesa, vendar od znotraj (v GENI-h). Kromosomi - imajo genski

zapis XY. Nekateri pregledani moški, so imeli dvojni moški kromosom, tako, da je zapis XYY, ki je pomenil za raziskovalce skupno 47 kromosomov namesti 46, koliko jih je normalnih. Potem to pomeni, da gre za očitno gensko napako, ti moški so označeni kot hudodelci. Pozneje se je pokazalo, da ni vse kakor so mislili in da je med hudodelci veliko takih, ki nimajo takšne genske napake. Med navadnimi ljudmi je 1% takih, ki to gensko napako imajo, med zaporniki pa je ta procent približno 2 %.

- **Sociobiološka teorija** - zagovarja trditev, da mi nismo osebki, ampak seštevki genov. Ti geni se hočejo razširiti in obdržati v stvarnosti. Imajo 2 vrsti preživetvenih strategij- to je zapisano v genih. Mladi moški želi čim več premoženja, s katerim si bo pridobil žensko, da mu bo rodila otroke (želijo si številčnejše potomstvo), pa tudi zato, da si lahko zagotovi varnost. To se ujema z nekaterimi dejstvi o kriminalu. 4 / 5 kaznivih dejanj naredijo moški. To je število kaznivih dejanj, ki so preganjana od 15 do 21 leta (vrhunec) potem pa upada.

2) PSIHOLOŠKE RAZLAGE - trdijo, da je počenjanje deviantnih dejanj povezano z OSEBNOSTJO in da je kot takšno dolgoročno določeno z vsemi potezami, ki sodijo zraven. Osebnosti so formirane. Zakaj? O tem si psihološke razlage niso enotne. Najbolj znani ameriški psiholog 20. stoletja je Hans Eysenck (aisek), ki je nemškega izvora .

a) Eysenck (aisek) - meni, da osebnost sestoji iz 4 komponent:

1. Inteligenca (IQ);
2. ekstravertnost;
3. nevroticizem in
4. psihoticizem.

- Ali bo nekdo nagnjen k kaznivim dejanjem je odvisno od tega, kako je nagnjen / občutljiv na bolečino, potem od vzgoje (dosledna vzgoja z sistematičnim kaznovanjem in nagrajevanjem). Bohotenje kriminalitete je rezultat **permisivne vzgoje** (dopuščajoča vzgoja brez meja) - takšna vzgoja bi naj bila značilna za današnji čas. Raven bolečine je odvisna od določene komponente osebnosti. Otroke je potrebno dosledno kaznovati. Obširne so raziskave narejene na tem področju.

b) Freud (frojd)- govoril o sestavinah osebnosti. Vsakdo ima osebnost sestavljeno iz instinktov, norm in vrednot, ki vodijo našo vest ter komponent, ki uravnavajo naše razmerje z realnostjo. Instinkti so nespremenljivi, možno pa jih je zatreti. Lahko prekanaliziramo njihovo energijo v drugo smer. Kriminallec ima šibek SUPEREGO (vest), ki najbrž ni dovolj razvit - le ta tlači agresivnost. Ali pa pravijo, da ima defekten EGO ali ID (zato ne znajo najti ustreznega razmerja do realnosti). Psihoanaliza govori o tem kakšna mora biti socializacija (ne le en odrasli) strog umevujoč, disciplirajoč oče in čustvena, mila mati. Ugotovili so, da pomanjkanje ljubeče (čustvene) matere pri deklicah vodi v deviantnost (prof. Flere - psihoanaliza ni potrjena).

- **PSIHOLOŠKA RAZLAGA ZA KRIMINALCE:** pravi, da naj bi šlo za bolniki (psihopati). **Psihopatija** (ali tudi **sociopatija**) je psihiatrična diagnoza, pri kateri gre za seznam simptomov, ki morajo biti podani, da lahko govorimo o takšni diagnozi:
  - kronično lažejo,
  - ne morejo navezati trajnejšega čustvenega stika s posameznikom,
  - iz napak se ničesar ne naučijo,
  - imajo videz iskrenosti in prepričljivosti, ko lažejo,
  - počenjajo prestopke ker jih to vzburja.Raziskave je pokazala, da je vsaj pol zastopnikov psihopatov, vendar še to ni vsa razlaga tega.

3) SOCIOLOŠKE RAZLAGE

- a) Hirschi** (hirši) Travis - je danes najbolj znani kriminolog (najbolj znan, ker je najbolj citiran v bazi podatkov ISI). Zagovarjal je tezo, da je posameznika treba brzdati, ker je vsak nagnjen k temu, da dela prekrške. Posameznik je znotraj sebe, nagnjen k kriminalu, zato ga je treba kontrolirati, nadzirati. V tem smislu je govoril o DRUŽBENEM NADZORU (družba je ta, ki posameznika brzda). Elementi tega so:
- zaupanje v družbene norme (štejemo, da so družbene norme upravičene, tudi neumne);

- navezanost na druge (pomembno nam je mnenje drugih in zato bomo spoštovali norme);
- vložek (nekaj smo vložili v družbeno stvarnost in potem nekaj izgubiš, če prekršiš norme);
- vključenost (posamezniki ki so vključeni v vsakodnevne dejavnosti)

SOCIALNA - NOTRANJA KONTROLA: Le ta pojasnjuje ali bo nekdo delal prekrške. Pridobimo jo do 8 leta starosti, s čustvenim navezovanjem na drugega (1 odrasli, ki bo sistematično kaznoval in nagrajeval). Sicer pa dobimo osebo z **nizko samokontrolo** (osebo, ki se ne zna brzdati):

- je impulzivna (nekaj delam, kar se mi takrat zdi fajn in ne razmišljam o posledicah);
- usmerjenost k lahkim nalogam;
- nagnjenost k tveganju;
- ki ima raje fizične kot mentalne dejavnosti in
- je osredotočena na lastne interese (najprej poskrbim zase, nič zato če povzročam težave drugim).

Hirschi misli, da je to splošna razlaga prestopništva. Zato druge teorije niso potrebne. 1.UGOVOR - Kaj pa mafija? One so organizirane, svoje akcije planirajo vnaprej. Prestopnik se v tistem hipu odloča za trenutno korist. To kar vemo o mafiji je proizvod raznih dovtipov. 2.UGOVOR - Kaj pa kriminaliteta v podjetjih? Hirschi pravi, da gre zopet za teke ljudi, ki imajo nizko samokontrolo, če tudi gre za 50-letnika, ki nikoli prej ni storil nobenega prekrška. Potem rečejo, da ga samo delo v podjetju sili k temu. Mnenja so, da ta teorija prispeva k splošni kriminaliteti (pretepi, kraje, vandalizem,...).

Marksizem in kriminal:

a) Marx - Marksizem nima razlage za kriminaliteto. Družba, ki proizvaja hkrati bogastvo in revščino, je bolana družba - to je Marxovo mnenje.

b) Bongor W. - Nizozemec, kapitalizem povzroča kriminaliteto na ta način da vzpodbuja v nas nebrzdani egoizem (oboževanje blaga).

BOLJ ZNANE SOCIOLOŠKE RAZLAGE so: funkcionalizem, anomija in etiketiranje.

Funkcionalizem in kriminal:

a) Durkheim - Funkcija kriminala je integrativna (preprečuje da pride do konflikta, razkola - **Durkheim** v knjigi Samomor)oz. ima skrito integrativno funkcijo. Durkheim si je prizadeval ugotoviti, kdaj je samomor družbeno urejeno dejanje, ko ne gre samo za posameznika. Urejenost samomorov izhaja iz statistične pravilnosti (iz leta v leto enako število samomorov), kar kaže na družbeno urejenost samomora. V drugi polovici 19 stoletja je ta stopnja povsem pravilna. Družba je posamezniku dokazuje, da je nadrejena, da je nad posameznikom in ga obsoja. Nekoč samomorilcev niso pokopavali na katoliškem pokopališču. S tem je družba kaznovala posameznike in potrdila, da ona odloča, kaj je dovoljeno in kaj ni. Zato smo jo dolžni spoštovati..

b) Ianni (Jani)- sociolog italijanskega rodu, ki dela v Ameriki v boljši univerzah (Harvard, Boston, Yalle, Columbia), nakaže spremembe pri mafiji. Nekoč so bile te iz Južne Italije, zdaj pa obstajajo različne etnične mafije, ki so najbolj hude in največ jih je iz Latinske Amerike. Sprememba je tudi v tem, da so tudi ženske aktivni člani mafije. Za te člane mafije opravlja funkcijo vzpona v družbi, ko so redne poti blokirane, nekako v 30 letih, (mafija članom plača obiskovanje šole, jih zaposli,...). Ianni pravi, da mafija za Italijane in druge etnične skupine opravlja **funkcijo vzpona** v družbi, ko so jim redne poti zaprte. Doma govorijo italijansko, v šolo angleško. Nekoč so se starši bali, da bi otroke preveč šolali, ker jih potem nič več ne bi ubogali. Danes so Italijani integrirani v ameriško družbo, sploh pa niso nič več na družbenem dnu. Obstaja solidarnost znotraj skupine, ki izvira sorodnosti etičnih skupin. V Sloveniji naj bi obstajala Albanska in Črnogorska mafija.

Anomija in kriminal:

a) Durkheim - samomor ne moremo pojasnjevati psihološko. Obstaja stabilna stopnja samomorilnosti, ki je stabilna. Sprva je tako bilo, potem je prišlo do rasti te stopnje. Egoistični, fanatični, altruistični in novi tip samomora. Družba je postala anomična. Prišel do pojma **anomije** (gr. anos = zakon; anomija = *odsotnost zakona, brezzakonje*), anomija prevladuje v družbi. Vzpostavi se novi družbeni

tip, ko gre za razmerje posameznika in družbe. Morala je izginila. Norme so izgubile moč prisiljevanja, so brez značaja brzdanja, kot nekoč.

- b) **Merton** (znani sociolog) - Prevzame Durkheimovo trditev. Prizadeval si je operacionalizirati različne teorije, tudi anomijo. Trdil je, da se anomičnost kaže v tem, da so pričakovanja prevelika (od otrok pričakuje uspešnost v šoli, uspešnost, bogastvo je tisto, ki šteje). To pa je nemogoča situacija. Ne moremo biti vsi na vrhu. Tistim, ki ne kaže dobro, bodo določene drugačne poti. Tem pritiskom so najbolj izpostavljeni dečki, najstniki iz nižjih razredov. Le-ti vedo, da če tudi opravijo šolo nimajo istih možnosti. To je teorija stresa, pritiska.

Etiketiranje in kriminal:

- a) **Durkheim** - Tudi izvira iz Durkheima. Neko dejanje ni samo po sebi zločin, ampak to postane, ko ga tako razglasimo (iz knjige: *Pravila sociološke metode*).
- b) **Becker (beker), Lemert** - avtorja sta iz ZDA, ki pravita, da se delikventnost oblikuje v nekem družbenem procesu, ki je v naprej odprt. Nihče ni zločinec za vse čase. Postati zločinec je proces, ki je odvisen od naše interakcije z drugimi posamezniki. Vsakdo med nami stori neka dejanja, ki niso dovoljena. To storimo brez jasne motivacije in naklepa. Vendar, to bomo sčasoma opustili. Če pa pride do odzivanja družbe v negativni obliki (če nam npr. ne uspe prepričati policista, da nas nes ne pelje k sodniku), potem pridemo v zapor, sosedje se nas izogibajo. Ljudje nas etiketiramo (= označijo, žigosajo), kar pa je po drugi strani VZROK, da ostanemo na strani kriminala, saj takšna situacija sili ljudi, da najdejo stike le z njim podobnimi kriminalci, ki so izobčeni. To teoriji naj bi empirično ovrgli.
- **Simbolni interakcionizem** - Nekateri avtorji pravijo, da ni treba kršilce kaznovati (vsaj 3x), ker je ta kazen tista, ki bo odprla niz stikov, ki bo šla v to smer.

19. Teorije stratifikacije (razredi, sloji in elite ter množice)

TEORIJA STRATIFIKACIJE

- Teorija stratifikacije poudarja, da v družbi obstaja **večje število plasti oz. slojev, najmanj trije**. Ta ideja o obstoju treh slojev med katerimi naj bi bilo skladje, poteka že od Aristotela.
  - a) **Aristotel** je menil, da **bi družba našla mir, če bo obstajal močan srednji sloj**, in če bi bila vladavina zakonita.
  - b) **Warner** pa je ugotovil obstoj šestih slojev: višji, srednji, nižji (vsaki pa se razdeli še v zgornji in spodnji) Uporabljal je psihologistični pristop. Vprašal je anketirane: Katere sloje ločijo v njihovem mestu? Warneru lahko **očitamo**:
    1. da se družbena struktura ne oblikuje na ravni mesta, ampak celote;
    2. Družbena struktura je objektivni pojav in zaznava ni nujno, da je tudi subjektivni pojav.
- Stratifikacijska teorija: ima funkcionalistično razlago. Ali z drugimi besedami: »Teoretična razlaga slojevitosti kot temeljne oblike diferenciacije izhaja iz funkcionalističnih podmen. Po mnenju nekaterih je to celo edina oblika strukturiranja družbe, da ... lahko sloji zadovoljujejo neko univerzalno potrebo družbe. ta potreba se nanaša na učinkovito opravljanje poklicnih nalog.
- Družbena struktura je konsenzualna tvorba, v družbi obstaja soglasje glede razlik:
  - a) **Parsons** - kot funkcionalist pravi, da soglasje izhaja iz skupnega sistema vrednot.
  - b) **Davis in Moore** - sta podala razlago: Nujno je, da zagotovimo funkcioniranje mnogih dejavnosti, zato so udeleženci v družbi soodvisni. Stratifikacija je univerzalen družbeni pojav, mora opravljati neko univerzalno funkcijo. Ta pa je v vzpodbujanju talentiranih, da preložijo nagrade, naj se žrtvujejo in usposobijo za bolj kompleksne naloge.
  - c) **Wright** - je zagovornik Marxovo teorije razredov in »prišel do sklepa, da je izkoriščanje temeljnega pomena za razredne odnose in poteka tudi danes z nič manjšo intenziteto.« Spremenila pa se je podlaga za izkoriščanje, ki nima za podlago samo razporeditve lastnine, ampak gre tudi za avtoriteto (organizacijski položaj in kot tretji element je položaj do katerega pridemo na podlagi spričevala (izkoriščevalski položaj imaš na podlagi diplome), po bourdieu

»kulturni kapital« se dokazuje z diplomami. Prizadeval si je to dokazati s podatki, ki se nanašajo na vrednostna stališča.

➤ **V zgodovini ugotavljamo več tipov slojev in slojevitosti, glavne razlike med njimi pa so v odprtosti oz. možnosti za družbeno gibljivost:**

1. KASTE - pripadnost je dedovana, pri kastah ni družbene gibljivosti, je teoretično nemogoča. Hindu-religija predpisuje, da vsak ki je rojen v določeni kasti, mora skleniti zakonsko zvezo znotraj te kaste. Ni možno, da spremeni svoj položaj - svoj položaj si zaslužil v svojih preteklih življenjih.
  - Sorokin pa je ugotovil, da so vedno obstajale izjeme in, da je budizem nastal kot reakcija zoper to ureditev. Tam je gibljivost prepovedana.
2. STANOVI - značilni za srednji vek. Stanovi so načeloma zaprti, a proti koncu fevdalnega obdobja so omejitve popustile.
3. SLOJI KOT ODPRTE SKUPINE - Za moderne sloje pa je značilno, da so načeloma odprti in v institucionalni strukturi nimajo podpore, vsi smo enaki, enakopravni, od naše pridnosti in prizadevanja bo odvisno, kam se bomo povzpeli. Vendar pa dejansko obstajajo sloji in obstajajo meje v gibljivosti, ker si višji sloji prizadevajo, da čim manj nižjih slojev pride med višje. Obstajajo pa mehanizmi, ki to zagotavljajo. Višji sloji imajo sredstva, da preprečijo prevelik obseg gibljivosti. (šola ni nevtralna, vendar pa obstajajo nekateri, ki so aktivni, drugi pa so spodaj, so ekonomsko neaktivni, nezaposleni in to je trajno - gospodarstvo je uspešno, zmanjšuje pa se število zaposlenih, zlasti nekvalificiranih).

Teorije stratifikacije (= razslojenosti, slojevitosti) → delno povzeto iz predavanja

➤ Mnoge teorije razlagajo, da obstajajo trije razredi : višji, srednji in nižji.

OSNOVNA STALIŠČA STRATIFIKACIJE, so naslednja:

1. Marxovo stališče;
  2. funkcionalistično stališče;
  3. teorija elit;
  4. stališče o astrukturalnosti družbe (ko ni možno ugotoviti vzorca neenakosti ! ?)
- Od **Webra** lahko povzamemo, kar je povedal o vzorcu in o stratifikaciji. Obstajajo **3 podlage** za stratifikacijsko grupiranje:
- 1) gmotni položaj / ekonomskih posledic;
  - 2) moč ali vpliv / izobrazba;
  - 3) ugled.
- **Weber** ne trdi, da VZORCA NI ! Gre bolj za mešanje dejavnikov (poklic, izobrazba,...) Potrebno je ugotoviti, kako družbeni položaj vpliva na oblikovanje političnega prepričanja, ideološka stališča, verska stališča,... to je naloga sociologa. Stratifikacijska teorija si prizadeva ugotoviti, katere skupine v družbi resnično obstajajo.

Teorija o smrti razreda:

- Potekajo razprave ali je v sodobnem času izginila razrednost. Dokazujejo, da družbeni položaj več ne vpliva na volilne odločitve (kot npr. pred 50. leti). To danes manj drži kot nekoč, meni Jan **Pakulski**.
- V nasprotju s tem so TRI velike teorije, ki pravijo, da obstajajo višji in nižji razredi:

1. Marksistično stališče :

- a) **Marx** - po njegovi teoriji obstajata dva razreda: lastniki in nelastniki produkcijskih sredstev. Ta dva razreda sta v bistvu vedno v spopadu, če tudi se spopad vedno ne kaže (le občasno). Vsi spopadi so za Marxa razredni spopadi. Marx meni, da vsak proizvodni sistem oz. način proizvodnje poraja tudi 2 nasprotujoča si razreda in sicer tako, da si nekateri (lastniki) prilastijo proizvodna sredstva, drugi pa so prisiljeni delati za lastnike. Pri tem gre za

zasebno lastnino, kje ima lastnik vse pravice. Lastnina se lahko uresniči na različne načine - problem menedžerjev.

- b) **Wright** - zagovarja stališče, da menedžerji imajo sredstva v lasti. Obvladujejo organizacijo podjetja, na ta način so del razreda lastnikov v nasprotju s tistimi katerih delo je predmet izkoriščanja. V spopad vodi dejstvo, da lastniki dobijajo presežek. Spopad poraja spremembe. Gre torej za dve skupini, ena izkorišča drugo, odtod spopad, ki poraja spremembe. Istočasno priznava, da obstajajo tudi tisti, ki spadajo v t.i. srednji sloj (niso izkoriščevalci in niso izkoriščani. Marx je bil slep za tiste, ki ne sodijo v dva razreda - oni so nekakšen prehodni razred - ni bil velik **srednji sloj**. Ko ni spopadov – gre najbrž za močne mehanizme, ki zatirajo spopad (npr. medije).

2. Funkcionalistično stališče :

- Po tem stališču obstaja več skupin (kot jih priznava marksizem), večje število slojev, kot posledica tega, da pri slojih gre za skupine poklicev, ki delajo sloje. Razmerje med skupinami mora biti SKLADNO. Če nastane konflikt, je le začesen in je to nekaj patološkega, boleznega. Skupina se nagiba k skladnosti:

1. STRATIFIKACIJA JE UNIVERZALNA (če tudi pravi Marx, da bo izginila).

- **Razlike se porajajo univerzalno.** V družbi se pojavljajo različni posamezniki, bolj ali manj talentirani. Prve med njimi je treba nagraditi in jih spodbuditi, da prevzemajo višje položaje v družbi. Funkcionalisti poudarjajo daljše in višje šolanje. Razlike v nagrajevanju so spodbuda za prizadevanje v pričakovanju, da se nadarjeni bolj učijo, delajo in potem opravljajo kompleksnejše naloge v družbi. Za učinkovitost je potrebna tekmovalnost. Ta je vzpodbuda za vse druge. Opravljene morajo biti prav VSE naloge, od smetarja do direktorja.

2. MERITOKRACIJA

- a) **Young** (razvil idejo o meritokraciji) - Stratifikacijska lestvica se oblikuje skladno z našimi prizadevanji in sposobnostmi. MERIT = *nagrada, zaslužnost*. Pri vrhu so pridni in talentirani, na dnu so psihiočno zaostali, neinteligentni.

- Otroci, katerih starši so izobraženi, imajo že v OŠ boljši uspeh. Funkcionalisti zanemarjajo to, da se položaj deduje, da nimamo vsi istih štartnih pozicij. Potrebna je kulturna stratifikacija.

3. Teorija elit :

- ELITA je tanka plast ljudi, največji del družbe pa sestoji iz MOŽICE (ki je pasivna, nedejavna, z njo se ni vredno ukvarjati). Da bi preučili družbo je potrebno, da preučimo elito..

- a) **Pareto** - meni, da ima elita (on govori o aristokraciji in ne o eliti v današnjem pomenu besede) neke psihične lastnosti, ki jo ločijo od drugih ljudi. Obvladajo razmere s silo (močno so agresivni, elito uveljavljajo s tem, da strogo vladajo), Pareto jim pravi LEVI. Reziduum ohranjanja skupkov pravi, da v eliti morajo biti tudi LISJAKI v katerih je izražen reziduum prilagajanja. Tisto, kar elito oblikuje so neke posebne psihične lastnosti. Lahko pa se zgodi, da v nekem danem položaju KONTRAELITA strmoglavijo elito.

- b) **Platon** - govori, da imajo pripadniki elite druge psihološke lastnosti. Imajo superiorni intelekt oz. sposobnosti, ki so z vzgojo oplemeniteni. Nimajo pa ničesar v lasti in nimajo družine, le kot taki so lahko dobri vladarji.

- c) **Herrnstein & Murray** - sta raziskovala skupine (15-18 let) in določila IQ (šolski uspeh, poklic, izobrazbo, storilnost kaznivih dejanj,...) kot odločilen faktor in ne socialni izvor, ki se ga lahko podeduje.

- Prvo mnenje je torej, da naj bi elita imela podlago v IQ - ju.
- Drugo mnenje je, da se naj elita oblikuje v družbenem življenju.

d) **Michels** Robert (mihels) - je preučeval sindikate in stranke. Govori o teoriji, ki jo imenuje **ŽELEZNI ZAKON OLIGARHIJE** oz. če so organizacije manj demokratične, so bolj učinkovite. Na političnem prizorišču se je treba hitro odzivati. Pride do oblikovanja majhne skupine, ki odloča - **OLIGARHIJA**. Če člani nekritično sprejmejo tisto, kar govorijo vodje je organizacija bolj učinkovita.

e) **Mills** (ameriški sociolog) - Napisal je knjigo: *Elita oblasti*. V njej trdi, da v Ameriki 19 stoletja ni bilo elite. Odločalo se je v krajevnih enotah, mesta so odločala. Po vojni se oblikujejo nacionalne elite, ki imajo moč:

- vse večja so pooblastila zvezne vlade;
- vojska, prevzema vse večji delež nacionalnega produkta in proračuna;
- znanstvene raziskave, so vezane predvsem na vojsko.

Vojaška, gospodarska in politična elita je zedinjena. Oblikovanje te elite duši ameriško demokracijo.

20. Teorija svetovnega sistema (I. Wallerstein)

Immanuel Wallerstein (1930 - še živi) : Američan, ki dela s sodelavci.

- Najbolj znano delo: *Zaton Amerike in Utopistike* (preberi spremno besedo !!!)
- Wallerstein trdi, da obstajajo zgodovinske zakonitosti (razlika med kratkoročnimi zgodovinskimi spremembami in dolgoročnimi tokovi). Po njegovem mnenju je menjava neenakomerna (na tem sloni današnji moderni sistem - enote, ki jih opazuje Wallerstein niso enake tistim, ki jih opazuje Marx - danes izkoriščanje poteka med državami oz. deželami);
- V 16. stoletju se oblikuje jedro držav, kjer jim je uspelo vsiliti takšne pogoje menjave, da so tisti s katerimi so menjavali dobili manj kot tisti, ki so jih izkoriščali: izmenjava med jedrom in obrobjem. Države, ki so predmet izkoriščanja, tvorijo obrobje ali periferijo (bodisi politično ali gospodarsko izkoriščanje);
- V 20 stoletju zajema menjava in izkoriščanje ves svet (moderne svetovni sistem). Za države na periferije je značilno, da so izkoriščane in v nekem stanju nestabilnosti, da so v vojnah, revolucijah,... Znotraj jedra pa je ena stabilna demokracija;
- **SOCIALIZEM, KOMUNIZEM** : te države so bile menjalno vključene v predmet izkoriščanja; oktobrska revolucija je pomenila, da se je na Vzhodu izboljšal položaj delavca;
- Poleg **DRŽAV JEDRA** in obrobja obstaja še **PERIFERIJA**, to so države, ki niso predmet izrazitega izkoriščanja; Slov. sodi v periferijo, ne zato ker je revna, ampak ker nima te sile, da bi druge izkoriščala.
- Wallerstein uvaja pojem **SVETOVNI SISTEM** in zlasti **MODERNI SVETOVNI SISTEM** ;
  1. **SVETOVNI SISTEM** je časovno oz. zgodovinsko in prostorsko omejeno področje, ki ga integrirajo določena razmerja, določeni družbeni mehanizmi (cesarstva).
  2. **MODERNI SVETOVNI SISTEM**, ki se oblikuje s 16. stoletjem ima princip organizacije, ki ni ne vojaški ne političen, ampak **ekonomski princip organizacije** :
    - gre za eksploatacijo,
    - izkoriščanje,
    - za mednarodno delitev dela.
- Politična ureditev tu niti ni bistvena. Bistveno je da so določene države in skupine znotraj njih zagotovile kopičenje gnetnega bogastva. Zato je možno spreminjanje političnih odnosov, da države izginjajo. Je sposoben absorbirati razne spremembe, ostati pa mora možnost pridobivanja in kopičenja dobička. Wallerstein trdi, da so gospodarski mehanizmi veliko učinkovitejši in bolj zanesljivi kot sredstva zagotavljanja premoči, kot pa politična in vojaška sredstva.

- Za moderni svetovni sistem je značilno, da obstajajo DRŽAVE JEDRA, kjer se razvijajo izpopolnjene tehnologije, donosne gospodarske dejavnosti, ki imajo tak položaj, da lahko izkoriščajo druge države, (območje Z Evrope, potem tudi S Amerike). Države tega področja si na različne načine zagotavljajo dominacijo v svetovnem gospodarstvu. Geografska območja, ki so navezana na države jedra tvorijo PERIFERIJO (obrobje) in POL-PERIFERIJO.
- **Dežele periferije** oskrbujejo jedro s surovinami in ceneno delovno silo.
- **Dežele pol-periferije** pa niso niti izrazito izkoriščevalske niti izrazito izkoriščane. Izmenjujejo blago z jedrom in so del modernega svetovnega sistema.. države jedra so politično stabilne, preprečujejo pa politično stabilizacijo držav periferije, ker bi jim to otežilo izkoriščanje. Tudi moderni svetovni sistem je časovno omejen in bo izginil, ko bo izčrpal sposobnosti prilagajanja.

21. KULTURALIZEM (M. Weber kot kulturalist in S. Huntington)

KULTURALISTIČNA TEORIJA

Trdi, da je bistvo vsake etnične skupine v skupnem spominu - skupnost spomina - Webrov izraz. Niti jezik, niti religija nista odločilna. Odločilna je skupnost spomina oz. etnični mit - nacionalni mit. (kralj Matjaž)

Ta teorija je moderna različica spiritualistične teorije.

Huntington - ciklični klimatski vplivi izražajo predvsem v narodovem zdravju in s tem mortaliteti prebivalstva.

22. Razlage modernizacije v socioloških teorijah (evolucionizem, modernizacija in marksizem)

3) Evolucionizem, modernizacija in marksizem:

- Teoretiki modernizacije dobro razdelajo evolucionistično idejo. Zagovornik evolucionizma je Herbert Spencer.
  - a) **Spencer** - Družba se spreminja po istem vzorcu kot poteka evolucija v naravi. Tok evolucije:
    - premočrten (ena linija)
    - razvojne stopnje
    - samodejen tok
- Zagovorniki evolucionizma so bili liberalci, ki so nasprotovali poseganju države v družbo (naj država ne pomaga socialno šibkim, tudi ne gospodarstvu).
- Spencer je menil, da so že prometni znaki škodljivi. Evolucije ni treba pospeševati in ne zavirati. BISTVO je v : členitvi, diferenciaciji, specializaciji, razvejanju. Organi opravljajo specializirane naloge, tak organizem je bolj popoln. Tako je tudi v družbi, ki je prisotna delitev dela (poklicna, institucionalna). To se vidi tudi na univerzah. Prve univerze so imele samo 4. fakultete. Danes imajo več šol, oddelkov, smeri,... To je **členitev**. V primitivnih družbah ni šole, je pa vzgoja, ki je del vsakdanjega življenja. Kasneje se pojavijo šole, specializirane samo za izobraževanje. Vzorec vse večje členitve , ki ga zagovarjajo evolucionisti. Družba postane s členitvijo bolj prilagojena, večjo možnost ima za preživetje. To prinese konkurenčne prednosti.
- Spencer je pomemben pri teoriji modernizacije, ker se modernizacije nenehno nadaljuje. Kaj modernizacija vsebuje?
  - MODERNIZACIJA **ni** GLOBALIZACIJA (svet postaja ena celota, to je prisotno, trend novejšega časa). Ta pojava nista enaka. Modernizacija traja dlje časa, recimo z francosko revolucijo bi se lahko začela, odvija pa se do danes.
- Spencer je ob Comteu in Marxu pomemben. **Ločimo vojaški in industrijsko družbo:**

VOJAŠKA DRUŽBA	INDUSTRIJSKA DRUŽBA
<ul style="list-style-type: none"> • prisila s strogimi kaznimi • država je vladajoča 	<ul style="list-style-type: none"> • prostovoljno sodelovanje preko pogodb • država je servis občanov

<ul style="list-style-type: none"> • samozadostna ekonomska dejavnost (vse, kar se v plemenu pridelala, tam ostane) • pripisana oz. predelana slojevitost (podložnikov sin je lahko samo podložnik) • VREDNOTE: pogum, disciplina, domoljubje • nerazvita 	<ul style="list-style-type: none"> • prosta trgovina • slojevitost na podlagi dosežka • iniciativnost, neodvisnost • razvita glede na členitev
---	--

4) Modernizacijska teorija / teorija modernizacije :

- a) **Spencer** - osnovni vzorec sprememb, ki loči moderno od postmoderne družbe. Težko je nakazati, kdaj se prične moderna družba;
- b) **Weber** - je govoril o racionalizaciji, ki ima duhovno jedro, ki nas pelje iz tradicije, kjer je življenje prežeto z običaji (kmet je zaupal žegnanju, moderni kmet pa modernim tehnološkim sredstvom za dober pridelek). Zavrača se tradicija, upoštevajo se empirično preverljiva učinkovita sredstva. V ozadju je človekova sebičnost.;
- c) **Durkheim** - je poudarjal specializacijo (razvito od nerazvitega. loči mehansko in organsko);
- d) **A. Inkeles in S. Eisenstadt** - (ki še živi in je pomembnejši od prvega avtorja), sta zagovornika teorije modernizacije, ker nam najbolj vsestransko in najuspešneje pojasni družbene spremembe v zgodovinskem merilu. Eisenstadt je preučeval tudi slepe poti, neuspehe v modernizaciji. Zagovorniki modernizacije pravijo, da je modernizacija pojem, ki najjasneje nakazuje kakšne so spremembe v družbi.
- e) **T. Parsons** (1979, zadnje obdobje) - Vsa področja družbenega življenja se na medsebojno povezan način spreminjajo, se odmikajo od tradicije. Po Parsonsu je to modernizacija :
1. **GOSPODARSTVO**, kot področje sprememb pokaže več sprememb, ki se nanašajo na: **oblikovanje TRGA**. Proizvajamo za trg, ne pa samo zase. Menjave se uresničujejo na vse bolj popoln način (z menjavo daril, kovinski denar, papir, kartice).
    - stalna specializacija dela;
    - spreminjajo se energetske viri (predmoderna- organski viri, kmet in vol sta vlekla plug, kar so nadomestili stroji)
    - izpopolnjevanje delovnih sredstev (preneha se obrt in nastane industrija).
  2. **SPREMEMBE DEMOGRAFSKEGA ZNAČAJA** - Število rojstev in smrti je veliko (posebej še otrok), ker rojevanje ni bilo kontrolirano. To nadomestki demografski prehod, tako da najprej občutno pada število smrti (boljša zdravstvena oskrba), potem se rodi manj otrok (načrtovanje rojstev). To pa vodi v staranje prebivalstva.
  3. **DRUŽINA** - V predmoderni je vzorec razširjene družine (več nuklearnih družin živi skupaj). Sorodniki se povezujejo v eno družino. Ta princip je patriarhalnega značaja (dva brata, bratranci,...). Z modernizacijo se to spremeni. Navezanost je premoženjskega značaja (bratje in bratranci, vsi imajo eno kmetijo, dekleta z doto gredo, se poročijo). Kasneje nastane nuklearna družina: zakonci z otroki, mogoče je še zraven babica. S tem se spremembe ne končajo. Nastane afinitetna družina (otroci živijo dolgo pri starših). Družina se zožuje (Durkheim).
  4. **IZOBRAŽEVANJE** - V predmoderni ni bilo splošne izobraževalne ustanove (to pomeni za vse otroke). 1872 - splošna OŠ, nadalje se uveljavlja splošna srednja šola. Itd.
  5. **OBLIKOVANJE NARODOV** - v Avstroogrski se je vedelo, da so nekateri Slovenci, drugi Italijani, Nemci, Čehi; vendar država ni bila organizirana po nacionalnem principu. Bile so znotraj kronovine (Štajerska, Kranjska,...). Etnične skupnosti se vsaj oblikujejo kot kulturne in politične. Kulturne se oblikujejo glede na jezikovni standard (mi smo ga dobili s Trubarjem). Nekateri narodi so izginili, drugi so kot manjšine tudi danes, nekateri kot večnacionalne skupnosti (Anglija in VB).

6. POLITIKA - V moderni družbi je POSREDNIŠKA politika, ki se vrši preko strank in to v javnosti. Kaže se tendenca po oblikovanju formalno političnega življenja. Kaže se tendenca k oblikovanju predsedniške demokracije. Lahko pa se projekt modernizacije zruši.
7. STRATIFIKACIJA - Z modernizacijo se spremeni en vidik stratifikacije: ali je bogastvo bolj ali manj enakomerno razporejeno (o tem s različna mnenja). Družbeni položaj je v predmodernej organizaciji družbe bil podedovan (pripisana stratifikacija, askriptivnega značaja). Zdaj gre za meritokritsko stratifikacijo. Pomemben je naš osebni dosežek, ki pa je tudi pod vplivom družbenega položaja družine.
8. KULTURA - nekoč je bila sekularizacija, to je upadanje vpliva religije v družinskem življenju (kmet zaupa tehničnim sredstvom in ne žeganju njive). Obstajajo poskusi verske prenove,... KULTURNI PLURALIZEM je znotraj družb, ki se modernizirajo. Obstajajo kulturni vzorci (različni, vredno. vzorci so takšni in drugačni):
  - svoboda do izbire,
  - zavračanje patriarhalnosti.
9. SPOL - mislimo na razmerje. Rodney Starrick: »samo rojevanje naredi žensko popolno« je izjava, ki je naletela na največ nestrinjanja v Skandinaviji (Slovenija je blizu temu v %). Največ strinjanja pa je požela v Turčiji.
10. OSEBNOSTNA STRUKTURA - Je taka, ki je dovzetna in odprta za inovacije, ki je pripravljena sprejeti drugačne družbene razmere, fleksibilna, uveljavlja spremembe pri delu, zanima se za javne zadeve,... vse to so poteze, značilne za nosilce modernizacijskih sprememb. Slovenija je v kontinuirani modernizaciji.
  - Modernizacija je ENOTEN PROCES, ki dosega vse vidike družbenega življenja, s tem postaja družba vse bolj učinkovita in prilagojena zunanemu okolju. To trdijo zagovorniki modernizacije. To je glavna PROTIMARKSISTIČNA teorija družbenih sprememb v današnjem času,. Vsi gremo po eni poti, vsem pa se ne uspe vključiti (npr. afriške države).
  - DANAŠNJI MARKSIZEM - *dependentizem* oz. vzdrževanje nerazvitih držav. To je drugo stališče do sprememb. Modernizacijska teorija povežemo predvsem s Spencerjem, lahko jo povežemo tudi z Webrom in Durkheimom.
    - **DEPENDENTIZEM** (ni identičen marksizmu) - gre za odvisnost nerazvitih držav od razvitih. To je teorija, do katere so prišli latinsko-ameriški ekonomisti, ki so se soočali z dejstvi, da ZDA, združene banke... dajajo pomoč nerazvitim državam. Hkrati se pa stopnja razvitosti NE spreminja. Kljub pomoči države ostajajo nerazvite. Tako so prišli do SKLEPA: V ozadju menjalnih razmerij obstajajo mehanizmi, ki zagotavljajo, da nerazvite države ostajajo nerazvite in odvisne od ostalih držav. Najprej je šlo za surovine, ki so jih proizvajale nerazvite države (kovine, rudnine...), razvite pa so proizvajale izdelke, ki so dražji od surovin:
      - a) razvite države: finančne dejavnost, vojaška industrija, vesoljska industrija, raziskovalna dejavnost → presežna vrednost;
      - b) je ena od razlag razmerij gospodarskega značaja v svetovnem merilu, ki je vgrajen v modernem svetovnem sistemu.

23. Teorije etnicitete

RAZLAGE ETIČNOSTI → povzeto iz predavanja

- Ko govorimo o etičnih skupinah ni nujno, da imajo državo oz. držav. ureditev (npr. Baski, jo nimajo)
- Sociologi in antropologi govorijo o etičnih skupinah drugače kot pravniki. Za pravnike so Romi etična skupina, ker tako piše v ustavi (vsaj pri nas). Madžari pa so manjšina. Sociologe zanima, kaj je etična skupina, če so kakšne izginile (npr. Kelti), če so druge državno oblikovane,... itd.
- Etnične skupine nekaj povezuje v enovitost. Ni pa enotnosti glede tega, ali lahko posplošimo etičnost, ali lahko na enak način obravnavamo prejšnje etnije in sedanje?
- Opaziti pa je, da je znotraj etičnih skupin vedno prisotna solidarnost, ljubezen,... Tudi danes zagovarjajo to teorijo, opazno znotraj etičnih skupin, ki ji pravimo **PRIMORDIALIZEM** – ki ga povezuje:

- **ga s prirojenim čustvom in**
  - **s sociobiologijo** (podobnosti **genov**, zaradi katerih izražamo medsebojno solidarnost).
- Etnične skupine so najstarejša vrsta družbenih skupin. V njej ni potrebno pojasnjevati solidarnosti, saj se s tem že rodimo (prirojeno čustvo).
- Sociobiologijo (družbeno življenje v celoti lahko pojasnimo z geni), ker imamo podobne gene (verjamemo v to) mi tudi izražamo medsebojno solidarnost. Ali imamo res podobne gene z pripadniki istega naroda ali pa smo samo v to prepričani je drugo vprašanje. Ko gledaš na Evropo od J do S je število plavookih in plavolasih vse večje. Današnje raziskave potrjujejo, da obstaja neka genska podobnost na posameznem ozemlju. Posamezni narodi imajo **enak biološki izvor**.
- Nekaj je na tem, da obstaja neka genska solidarnost na podobnih ozemljih. To je tako prvotno dejstvo, da ga ni potrebno posebno preučevati. Vendar to, da imajo posamezni narodi različni izvor in zato neenako vrednost, to trditev pa so zavrnili.
- a) **Weber** - »Narod je skupnost (skupina) »spomina«, pravi Weber. Pomeni, da imajo narodi neko skupno interpretacijo zgodovine. Imajo neke zgodovinske legende v katere verjamejo in jih te ločijo od sosedov. Legende povedo, kakšen je IZVOR vsakega naroda, kdo so njegovi JUNAKI, kako je narod dosegel neko UVELJAVITEV, kao smo (npr. SLO) zaradi, krivic in tragike naše zgodovine padli in se ponovno vzpenjamo. Weber je zromantiziral zgodovino: junaki, krivice,...
- b) **Smith** Anthony - zagovarja drugačno teorijo. Če so narodi zaslužnjeni v legende, potem se v današnjem času NE morejo vključiti v globalizacijo. V 19 stoletju pa so legende imele spodbujevalno vlogo. Narod pa je duhovna tvorba oz. kultur., ker je zanjo značilne, jezik, religija,...
- c) **Nairn** (nern) Tom, **Hechter** Michael - Etnične skupine se spopadajo. To je pozitivno za oblikovanje modernih narodov. Moderni narodi se oblikujejo s spopadom etničnih skupin.

d) NASPROTNA MNENJA:

1. Niso vse etnične skupine enake, spreminjajo se. Drugače je v predmoderni in drugače v postmoderni družbi. PREDMODERNA DRUŽBA, 17 stoletje: prisotne so vezi (če poznaš standardni jezik, se lahko pogovarjaš), etničnost (ni pa še bila narodna) je obstajala, kljub močni religiozni pripadnosti, komunikacija je bila šibka. MODERNIZACIJA, spremeni značaj etničnih skupin. Postanejo trdneje povezane, bolj jasno določijo meje etničnih skupin (ozemeljske in tudi glede na dialekte, narečja). **Oblikovanje modernih narodov je pod vplivom zgodovinskih in družbenih okoliščin. Standardizacija jezika privede do trdnejše vezi med pripadniki etič. skupin.**
2. Tudi **TISK** (knjige, časopisi,...), pomaga k oblikovanju trdnejše vezi med pripadniki etničnih skupin. Pojavi se nova družbena skupina INTELIGENCA, ki spodbuja oblikovanje nacionalne strukture, politične ureditve (v Sloveniji so to: učitelji in duhovniki, kar pa ni bilo povsod enako: ponekod so to bili aristokrati, drugje spet uradništvo,...itd.). ETIČNA SKUPINA SE PREOBLIKUJE V NAROD, ki ima svoj jezik (z izjemami: Američani in Angleži imajo isti jezik). Za MODERNI NAROD je nujno, da so pri njegovem oblikovanju pomembni vsi sloji. Moderni narod si prizadeva zagotoviti neko kulturno avtonomijo (potem tudi politično). Ustanoviti moderno državo, ki sloni na splošni volilni pravici - težnja naroda (vendar: najprej kultura, potem država).

e) Druge teorije: GEOGRAFSKA IN VOLUNTARISTIČNA TEORIJA

1. GEOGRAFSKA - ozemlje vpliva na posameznike, tako da določa njihovo narodnost (Nemčija);
2. VOLUNTARISTIČNA TEORIJA NARODA (volun = volja) - posamezniki sami odločaji, volja odloča; * Mislec **Renon** - nič ni vnaprej določeno, vsak je svoboden, vsak se lahko sam opredeli.

ETNIČNE SKUPNOSTI: predmoderna etnična skupnost - 1.PLEME (pred oblikovanjem države), 2.LJUDSTVO (v času fevdalizma, sužnjelastništva), 3.NAROD (to je moderni tip - lastna kultura, jezik) 4.NACIJA (ko narod pridobi državo govorimo o naciji !)

*24. Kritična teorija v sociologiji

- V širšem smislu se vse, kar je zavestno antipozitivistično, včasih imenuje kritično.

- V ožjem pomenu pa je izraz kritična teorija v sociologiji omejen na t.i. *frankfurtsko šolo*. Kritična teorija ima za sociologijo velik pomen. pri tem gre za skupino *Judovskih mislecev* navezanih na frankfurtski Inštitut za družbene raziskave ustanovljen po 1. svetovni vojni, ki pa je svojo teoretično podobo pričental dobivati 1931, ko je *Horkheimer* postal direktor, in je tej šoli dal osnovno podobo.
- Sem spadajo še: *Fromm, Adorno, Marcuse*.
- Druga generacija kritične teorije *Habermas, Offe*,... a so se precej oddaljili od izvornih idej krit. teorije.
- Nastanek te teorije je bil pod močnim vplivom zgodovinskih okoliščin (zmage oktobrske revolucije v Rusiji). Ti avtorji bili pod vplivom marksizma predvsem **Luckacsem** (Zgodovina in razredna zavest).
- Na nastanek je vplival predvsem *razvoj marksizma* (ekonomizacija in vulgarizacija v obliki historičnega materializma). Tega so ti avtorji zavračali. Ni se jim zdel vreden razprave. Na je oblikovanje vplivalo tudi nezadovoljstvo s pozitivistično usmerjenostjo razvoja znanosti. Pa tudi pojav fašizma. Po drugi svetovni vojni pa tudi stabilizacija kapitalizma (kar je za njih bilo nepričakovano).
- Kritičnost pri teh avtorjih pomeni zavračanje sistematičnosti. Pri njih je skupno prizadevanje po razodevanju skritih možnosti korenito drugačnega, človeku ustrežnejšega ustroja družbe.
- Kritika pomeni slediti *Maksov* prizadevanjem po kritiki ekonomije in še bolj po kritiki ideologije ter slediti *Freudov* prizadevanjem po prodiranju do nezavestne plasti človekove osebnosti. Hoteli so združiti, posodobiti Marxova in Freudova stališča.
- Kritika predvsem pomeni dvom o etabliranih, uveljavljenih, splošno sprejetih resnicah, dejstvih, podmenah. Spraševati se je treba po upravičenosti družbenih pravil. Izhajajo iz podmene da spremenljivost družbenega življenja onemogoča ne le doseganje univerzalnih resnic, temveč tudi univerzalno veljavnih metod spoznanja družbenega življenja in zgodovine. Dvomit kaže glede tega da je družba resnično nekaj ločenega od posameznika.
- Najgloblje kritika je prizadevanje pri raziskovanju tistih pogojev spoznanja, ki formalno znanstveno spoznanje v teoriji in praksi spreobrnejo v brezumnost, blaznost.

Znanost:

- Frankfurtovci so zelo kritični do same obstoječe znanosti, kot družbene sile. Znanost sama je postala zaslužnjena sila. Sami principi slehernega znanstvenega odnosa do stvarnosti zadevajo, predpostavljajo manipulacijo in prizadevanje po obvladovanju te stvarnosti. Naj bi uveljavljali stališča spoznavanja kot sredstva za obvladanje razmer. Potrebno je vzpostaviti odnos sprave s stvarnostjo z naravo in ljudmi.
- Ponavadi je kritika naslovljena na pozitivizem in scientizem, ne pa na znanost kot takšno. Pozitivizmu postavljajo nasproti holizem oz. totaliteto, spoznanje celote (potrebo po takšnem spoznanju in takšni analizi, kjer se posamezna spoznanja umestijo v širše sklope, toda zahteva po spoznanju totalitete ni dobesedno možna po znanstveni poti).
- Zahtevajo znanost, ki razkrije stvarnost, obstoječe odnose gospostva in represije, loči bistvo od videza.
- Ostro nasprotovali ločitvi stavkov o stvarnosti od vrednostnih stavkov, to namreč onemogoča kritiko.
- Oblikovanje celote je prvi predpogoj splošnega koncepta znotraj katerega se posamični podatki lahko organizirajo, piše glavni avtor **Avtoritarne osebnosti**.
  - a) *Adorno* (Avtoritarne osebnosti) - pravi, da so osebna mnenja drugotnega pomena v oblikovanju vzorcev delovanja, predvsem pri delu. Objektivni dejavniki vplivajo in da so mnenja in stališča pogosto posredovana, preden se oblikujejo v delovanje. Ne zavrača javno mnenjskega in anketnega proučevanja osebnostnih potez in globinskih struktur nazorov.
- *Kritika pozitivne znanosti se nadaljuje v kritiko miselnosti in praktičnega delovanja moderne družbe*. V sodobni družbi dominira instrumentalna racionalnost, kateri Horkheimer in Adorno zoperstavljata praktično racionalnost. Ta naj bi bila usmerjena na odpravljanje popredmetenja družbenih razmerij. Ustreza delovanju v pogojih, ki jih Marx poimenuje kot človekovo odtujenost. Po

njihovem mnenju takšno delovanje ni značilno za pogoje sodobne družbe. Prevladuje instrumentalna racionalnost. Gre za pojmovanje, da je situacijo potrebno tehnično čim bolj učinkovito obvladati. Človek postane sam najprej sredstvo, potem pa suženj takšne dejavnosti. Stvarnost predrugačila v silo zaslužnjevanja.

- b) **Marcuse** - poudaril možnosti, da se dosežki znanosti uporabljajo za represijo nad človekom, za tlačanje, zatiranje njegovih resničnih potreb (enodimenzionalni človek). Pojem instrumentalne racionalizacije prevzame od Webra. Za to stališče večina kritikov meni da je romantično, da izraža nostalgijo po preteklih časih.

Množično komuniciranje:

- Delno izhaja iz marksizma. Zavrača sleherni ekonomizem. Ostajajo ideje o odtujenosti, o sprevrženosti sedanosti in o zahtevi po znanosti kot kritični dejavnosti.
- V sodobni družbi ni prišlo do spremembe, ki bi pomenila emancipacijo. Izrabljanje še vedno obstaja. Pri Marksu je najbolj poudarjena lastnina nad produkcijskimi sredstvi, Frankfurtovci pa so menili, da ima množično komuniciranje odločilno vlogo v udejanjanju procesa vladavine v sodobni družbi.
- To idejo, da ima množično komuniciranje odločilno vlogo v udejanjanju procesa vladavine v sodobni družbi je še bolj razvil **Marcuse** v svoji knjigi *Enodimenzionalni človek*. On meni, da je kapitalizem uspel zožiti človeka na eno samo razsežnost (*potrošniško*). Uničena je njegova sposobnost ustvarjanja, spreminjanja sedanosti. **Reklame in propaganda** ustvarjajo pri človeku umetne potrebe, usmerjajo človeka k zadostitvi teh potreb, človek pa pozabi na svoje resnične potrebe, ki ostanejo potlačene. Meri na sodobno kapitalistično družbo, ki da je sistem stabiliziran in nevprašljiv, kar pa obžaluje.

c) **Lowenthal**: v delu *Preroki prevare* in drugi avtorji iz te skupine analizirajo politično propagando, kot sredstvo udejanjanja modernega totalitarizma. Zanj je značilno, da njena sporočila delujejo na podzavestne mehanizme sprejemnikov, s pomočjo govorniških preobratov. Organizacija se pojavlja kot cilj. Uspeh doseže ko, ko pri sprejemnikih pride do potrebe po propagandnih sporočilih, ko začno zadovoljevati njihove umetne potrebe. V propagandi se uresničuje ritual s katerim se prikazujejo domnevne informacije o skritih hudodelstvih sovražnikov, kar za poslušalce postane zadovoljstvo. Med ekonomsko in politično propagando ni bistvenih razlik.

Avtoritarna osebnost:

- **Koncept avtoritarne osebnosti je glavni socialnopsihološki prispevek kritične teorije.**
- Ideja prihaja iz **Fromm**ove postavke o tem, da se je meščan odpovedal svoji nekdanji prometejski emancipativnosti in pristal na represijo ter prenavo sadomazohistične strukture osebnosti.
- To je oblikoval **Adorno** s skupino sodelavcev.
- Ni jasno kako pride do oblikovanja tega osebnostnega tipa kot dominantnega. Najbrž gre za regresijo moderne družbe, za situacijo krize v njenem funkcioniranju. Gre za proces socializacije osebnosti.
- Avtoritarni značaj bo verjetno prišel iz doma kjer je stroga disciplina. Stališče do politike postane neusmiljeno in v njem se v največji meri pojavlja sadizem. Največji pomen imajo predsodki.
- **Avtoritarno osebnost definirajo:**
  - poudarjanje toge hierarhije družbe in njene politične strukture,
  - zavračanje demokratičnih postopkov v politiki,
  - opiranje na velikega vodjo in na prisilno kontrolo pri ohranjanju reda,
  - pripravljenost na omejevanje človekovih pravic in svoboščin,
  - fundamentalno stališče do vere,
  - zavračanje novosti in odprtosti,
  - pretiran interes za seks.

Usoda moderne družbe:

- Poudarek je na odpravi represije in zatiranja.

- Najznačilnejša je Marcusejeva knjiga : *Enodimenzionalni človek*.
  - V njej govori o tem, da je racionalnost sodobne, razvite industrijske, zlasti kapitalistične družbe oprta na višjo iracionalnost. Produktivnost in njena rast sta vpeti v produkcijo vojaških sredstev, tudi znanstveno raziskovanje je predvsem militarizirano. Mikroracionalnost te družbe kot njeno makroracionalnost. Dominacija v razviti kapitalistični družbi postane ugodna, kar je vezano na potrošništvo, stalno dviganje materialnega standarda, na sladko pasivnost pri izpostavljenosti ekonomskih medijem. Pride do integracije proletariata in vseh drugih sil, ki bi lahko bile do vladajočega sistema subverzivne. Proletariat in buržoazija sta še vedno osnovna razreda, vendar je proletariat nehal biti subverzivna sila. Prevladuje brezupje do situacije splošne integriranosti in instrumentalizacije človekovih potreb. Oblike nadzorstva in represije so postale bolj učinkovite. Izginilo sleherno resnično oporečništvo. Komformizem je postal splošen. Status quo je definitivno vzpostavljen, čeprav krivičen. Sprevrženo načelo strpnosti. Toleranca naj bi bila subverzivna in osvobodilna sila, današnja toleranca pa postaja legitimizacijsko sredstvo znotraj represivne, nesvobodne družbe. Ta knjiga je tudi vplivala na študentsko gibanje (sveta knjiga gibanja). Gibanje, kot da je hotelo dokazati, da je še vedno možno spremeniti družbeni sistem v emancipativnem smislu. Marcuse, ki je bil nekakšen guru študentov, je kasneje priznal, da stanje ni brezupno. Obstajajo določene možnosti za osvoboditev, ki jo on pojmuje predvsem kot uresničevanje Freudovega principa zadovoljstva, odpravo sleherne represije v družbi, v civilizaciji, kar je Freud imel za nemogoče.
- Splošni duh frankfurtovcev je bil *webrovski* - ni pravega upanja da je moderno družbo možno spremeniti v emancipativnem smislu.
  - *Horkheimer* - sleherna svoboda posameznika je odpravljena. , edini up videl v religiji in menil, da teologija edina presega videz in dosega zavest o svetu.
  - *Marcuse* je menil da seksualna revolucija vsebuje emancipatorni potencial da so nosilci tega gibanja.

Kritika:

Vse pglavitne ideje so vprašljive. Znanost ni le zaslužnevalna sila, brez nje si ni mogoče zamisliti človeške družbe. Znanost brez principov znanstvene dejavnosti ni možna. Zahteva po spoznanju totalitete ni neposredno možna. Kulturna represija ni nekaj novega. Ni družba brez konfliktov. Ideje o instrumentalni racionalizaciji najdemo že pri Webbru.

KRITIČNA TEORIJA (do anketiranja) → povzeto iz predavanja

- Teorija je nastala v Nemčiji pred 2. svetovno vojno. Sestavljala skupina judovskih mislecev, ki so jo ustanovili v Frankfurtu, odtod ime: Frankfurtska šola, Inštitut za raziskovanja. Ukvarjali tudi z anketnimi raziskovanji. *Adorno*: je kritiziral anketno metodo in o tem napisal članek.
- Frankfurtovci so raziskovali javno mnenje, ko še niso bile razširjene ankete. Delavci so zagovarjali socialistične metode, kasneje pa so (z anketo) ugotovili, da so ti delavci ksenofobni in pripravljeni na vse, da bi se uvedel nek red. Delavci so verbalno bili pripravljeni, da bi se vdali v neko demokratično podjetje. Tako velja, da niso volili nacistične stranke (kljub temu, da je Hitler prišel legalno na oblast). Vendar so raziskovalci so zbežali iz Nemčije še pred vojno.
- Frankfurtska šola ali kritična sociologija (to ne pomeni, da kritizira). Kritično pomeni, da znanost presega obstoječe. Znanstvenik posega v sfero mogočega. To pomeni, da se ne omejuje na dejstva ki jih ugotovi, ampak razmišlja na tak način, da preseže obstoječe. Resnica je polna, ko dokaže obstoječe. To je osnovno stališče. Ali z besedami *Adorna* : »dokler sociologija ne privede teh antitez lastne sestave v dinamičen medsebojni odnos, ne more razviti svojega potenciala.«
- Viri frankfurtovcev so pri Marxu in Freudu. Le ti jih navdihujejo in povezujejo. Od Marksa prevzamejo zgodnje ideje (filozof, kako pogoj življenja privede do odtujitve, človek začne delati na slabši način od tistega kar je zmožen, človek je sredstvo ustanove, so predmeti, ki ga omejujejo). Kako odstraniti zatiranje (potlačitev) je nakazal Freud.
- Najpomembnejša imena: *Adorno, Fromm, Marcuse* (markuze)
  - a) *Marcuse* - napisal: *Enodimenzionalni človek*

- Svet je popredmeten svet, oblikovali smo ustanove, ki z nami vladajo, vendar je to možno odstraniti. V knjigi piše, da je v današnjem svetu delavstvo ostalo integrirano v obstoječi kapitalistični red, in da ga več ni možno menjati. Mehanizmi zatiranja so postali tako popolni, vseobsežni, da smo mi svoje potrebe predrugačili (izpridili).
1. IDEJA: Ljudi, delavce smo spremenili, da jih družbeni sistem lahko zadovolji. Človek resnično potrebuje ljubezen a to predrugači v dobrino, v potrošniške potrebe smo preoblikovali ljudi. Ljudi raje trošimo, s potrošnjo se manipulira (vedno hočemo nekaj novega). To je nadomestek za pristno medsebojno razumevanje. Predvsem z mediji, reklamami in propagandami krepijo v nas LAŽNE POTREBE, tako, da predrugačijo naše potrebe v potrošniške dobrine. Z ljudmi se manipulira, da stalno hočejo novo blago, ki je nadomestek za pristno medsebojno vez.
  2. IDEJA: družbeni sistem, da bi funkcioniral potrebuje sovražnika (Durkheim je že imel to idejo).
  3. IDEJA: kdo bi utegnil bit subjekt sprememb. Delavstvo ne, ker je uspešno integrirano. To so lahko le skupine na obrobju družbenega sistema. To je mladina, ki ni vključena v proces dela. Na nek način je Marcuse postal Guru (vodja) študentskega gibanja. Medijska manipulacija je odločilna.
  4. IDEJA: Marcuse se čudi, kaj se zgodilo z idejo TOLERANCE, ki je bila uvedena v času razsvetljenstva in je bila uveljavljena, do drugačne veroizpovedi. To je bila osvobodilna ideja. Od takrat toleranca izgubi svoj osvobodilni pomen.
    - b) **Fromm** - psihologijo preučeval s humanističnega stališča. Bil je prvi, ki je oblikovanje posebnega tipa osebnosti izpostavil kot problem. Poudaril je, da sodobne razmere oblikujejo posebno obliko sadomazohistične osebnosti. Moral je zbežali v Ameriko.
    - c) **Adorno** - proučuje osebnostne tipe, in oblikovanje osebnostnega tipa, ki bi lahko bil v ozadju Hitlerjevega obnašanja (vedenje kot Hitler). Znanstveniki so delali na oblikovanju inštrumentov za merjenje osebnosti. Najprej so delali na zapornikih, šolarjih, potem na Nemcih. Prišli so do pojma - Avtoritarna osebnost. To je bilo globinsko proučevanje osebnosti. Pojem avtoritarna osebnost še danes funkcionira (obstaja). To je instrument, ki dejansko funkcionira v raziskovanju političnega vedenja ljudi. To so osebe, ki imajo izrazite predsodke, razmišljajo o črno-belih temah.

Kritična (frankfurtska šola) šola: SPLOŠNE SOCIOLOŠKE TEORIJE → *povzeto iz predavanja*

Marcuse je obravnaval sodobno družbo in pri tem izhajal iz kombinacije Freudovskih in Marksističnih predpostavk. S humanističnega stališča situacija brezupna. Glavni mehanizem ki preprečuje človekovo samouresničitev so **mediji**, ki nam vcepljajo lažne potrebe (potrebe po potrošnji). Mediji z nami manipulirajo (ekonomska, politična, propaganda, razvedrilo...) in nam preprečujejo soočenje samih s seboj. Uveljavlja zatiranje resničnih potreb, sistem je represiven. Njegova knjiga: Enodimenzionalni človek. Kritizirali so ga: menili so, da UPI obstajajo v študentih. **Fromm** je tudi poudarjal socialno psihologijo in povezal Freuda (humanistična dojetanja človekovega značaja) z Marksom.

*25. Sociologične (kolektivno-psihološke) teorije

- Jedro te teorije je v domnevi, da je družba trden, enoten, usklajen in močni integriran sistem, popolnoma neodvisen od posameznikov, pri čemer je enotnost družbe in njena moč predvsem posledica kulture oz. obstoja kulturne tvorbe, ki integrira družbo v sistem.
- a) **Hegel** - je reden od predhodnikov teh teorij, ki jih najdemo v teoloških naukih (ljudskih religijah), romantičnih teorijah o ljudskem duhu in v teoriji o razvoju absolutnega duha, ki se izraža tudi v družbi in njenem razvoju.
  - b) **Durkheim** - francoski teoretik, je trdil, da je družba trdno integrirana skupnost, sistem, podoben živemu bitju (ni organizem). Enotnost družbe in njena sposobnost, da deluje kot celota izhajata iz kolektivne (družbene) zavesti oz. kolektivnih predstav. Te obstajajo objektivno, nahajajo se v zavestih posameznikov, in so vendarle samostojne. Ni preciziral tega pojma (menijo pa, da je podoben sociološkemu pojmu kulture). Kolektivna zavest je interiorizirana v otroštvu, njen vpliv pa je predvsem v tem, da ga sili k brzdanju in podrejanju potrebam in zahtevam družbe. Možno je objektivno ugotoviti obstoj družbene zavesti in jo empirično opazovati. Največji pomen med kolektivnimi predstavami pripisuje religiji (skrita vsebina oboževanje družbe), ki je tudi najstarejša. Religija ima funkcijo kot mehanizem, ki zagotavlja podrejanje posameznika družbeni skupnosti.

- **Družbene institucije in pojavi ne morejo biti tvorba posameznikov, ampak vedno in edino družbe kot celote.** To je mogoče tudi statistično dokazati (primer: pri samomorih obstajajo pravila, ki jih lahko razlagamo edino s splošno družbeno pogojenostjo). Ohranjanje kolektivne zavesti v aktivnem stanju predpostavlja, da bo v družbi prišlo do nizke stopnje kršitev norm in standardov, kar družbeni skupnosti omogoča reagiranje. Z obsojanjem kršilcev, se skupnost potrjuje kot celota, sposobna za delovanje. Manjša količina kršitev bo omogočila večjo aktivnost in prožnost družbe. Dejavniki družbene kohezije so lahko celo vojne in naravne katastrofe ter so zato normalni pojavi (*t.i. Durkheimov paradoks*).
- Durkheim spregleda dejstvo, da so tudi kolektivne predstave in družbene institucije predvsem objektivizirani produkti povezane dejavnosti posameznikov.
- Durkheim je znan tudi po stališčih, ki so vezana na pozitivizem. Med take sodi njegovo pojmovanje metodologije in razlage v sociologiji. Sociolog naj pristopa k predmetu z zunanje strani, kot k predmetu, saj ga je le tako možno znanstveno spoznati. Treba je najti zunanje kazalce, ki neposredno ustrezajo notranjemu bistvu pojava. Znanstvena razlaga je popolna šele kot povezava vzročne in funkcionalne razlage.
- Durkheim družbo deli na dva tipa v odvisnosti od stopnje razvoja delitve dela:
  1. DRUŽBA Z NERAZVITO DELITVIJO DELA - je družba v kateri morajo vsi posamezniki ravnati in se vesti na isti način imenuje **družba z mehanično solidarnostjo**. Uniformnost take družbe se nanaša na poseben tip osebnosti, še posebej na uradno vero. V kaznovanju prevladuje restribucija (kaznovani prizadet s trpljenjem in oškodovanjem).
  2. DRUŽBA Z RAZVITO DELITVIJO DELA (poklic) - v tej družbi z organsko solidarnostjo pa so možni različni tipi osebnosti, različne vere in svetovni nazori, v pravu prevladuje **retributivno pravo** (temelji na povračilu škode). Taka družba prihaja do kohezije na temelju medsebojne odvisnosti članov družbe, ki proizvajajo različne izdelke in storitve, uniformnost ni več potrebna. **Anomija** - pojem vpeljal on, pomeni pa razkroj prava in spoštovanja družbenih pravil nasploh. Do njega prihaja zaradi individualizma, pretirane konkurenčnosti, neuspešne integriranosti posameznika v družbo ter patološke in vsiljene delitve dela v družbi. Njegovo razlikovanje pojmov mehanične in organske solidarnosti vodi do pojmov modernizacije in moderne družbe.
- c) **Sorokin** - Med kolektivno-psihološke teorije lahko štejemo tudi pojmovanje **Sorokina**, ameriškega sociologa ruskega porekla, po katerem obstajata dve vrsti spoznavanja resnice:
  1. SENZATSKA (čutna) - do katere pridemo s čutili in še posebej z znanostjo in
  2. IDEATSKA (nadčutna) - do katere pridemo predvsem z religijo.
  3. Pozna tudi tretji IDEALISTIČNI TIP KULTURE in družbe, ki pa je skladen spoj obeh tipov dojemanja resnice v isti družbi.
    - Senzatskemu (dinamična umetnost, nenasitnost glede čutnih potreb, pogodba, ne mora brzdati egoizma in se sprevrže v despotski);
    - ideatskemu (umetniki prizadevali za transcendenco, v glasbi evforija nezaželena, vlada asketizem, družba trdno integrirana z duhovnimi vrednotami, močna solidarnost, vendar to pripelje do degeneracije in preobrazbe v nasprotni senzatski sistem) in
    - idealističnemu tipu družbe in kulture ustrezajo tipi mentalitete, osebnosti, umetnosti, prava ... vse to je on razlagal v 4 zvezkih svoje knjige **Družbena in kulturna dinamika**.
- V senzatzizmu je Sorokin neupravičeno izenačil princip čutnega preverjanja v znanosti s hedonizmom, kot življenjskim stilom. Naklonjen je bil idealizmu. Menil je, da 20.st. predstavlja konec dolge senzatske dobe, zato je vse dogodke v tem stoletju razlagal kot znamenja definitivne krize senzatzizma, vzrok zanjo naj bi bila ekspanzija znanosti, hedonizma in človekove neobrzdaniosti.

*26. Biologizem in soc. teorije, ki temeljijo na biologizmu

Biologizem in sociološke teorije, ki temeljijo na biologizmu

V 19.stoletju se s pomočjo biologije, ki doživi velik napredek, omogoči napredek tudi drugim znanostim.

Značilnosti:

- prilagajanje zaradi preživetja v živem svetu:

- boj za preživetje;
- družba je v bistvu podobna živemu organizmu, vsaj razvija po istem vzorcu, kot poteka razvoj živih organizmov.

Vplivi ki izhajajo iz biologije:

1) TEORIJA O NEENAKOSTI IN VOJNI RAS - *zastarela teorija* (19. stoletje in začetek 20. stoletja);

- **Lapouge in Ammon** - želela sta pojasniti družbeno življenje z meritvami zgradbe glave in teles ljudi. Tako sta določila, da obstajata:
  - a) AZIJSKI TIP - ta je najbolj drzen, pogumen;
  - b) MEDITERANSKI TIP in
  - c) PREHODNI TIP v Evropi.
  - Različne rase imajo različne živalske prednike, zato so rase neenake in nujno poteka boj ras.
- **L. Gumpowicz** - narodi so iz različnih bioloških skupin, zato se morajo nujno boriti med seboj, spopad je večer in neizogiben; Narodi so proizvod mešanja, vse rase pa imajo iste živalske prednike, ugotavljajo danes v ZDA (kvantografija, vse merijo). Vsi pripadniki pa nimajo istih rezultatov pri merjenju inteligenčnega testa (najboljše rezultate imajo rumeni, belci imajo zelo dobre, črnci pa slabe). Soočanje ras in narodov, ki da so biološko neenaki vrednosti in se zato spopadajo.
- **Gobineau (gobino)** - je zagovarjal tezo, da je naravni spopad je dober, ker privede do prevlade supriornih (plavolasih in modrookih). Načelo demokracije pa to onemogoča, ker daje vsem enake možnosti.

2) DRUGE TEORIJE

1. **KLASIČNE TEORIJE** - v sociologiji so predvsem naturalistične teorije, takšne, ki zreducirajo družbeno življenje na zakonitosti, modele, ki veljajo v naravoslovju. Gre za redukcijo družbenega življenja na naravno, mehansko. Kaj takega ne sodi v sociologijo, prej v predhodnico sociologije.
2. **GEOGRAFSKA TEORIJA V SOCIOLOGIJI**

- **E. Spektorski** - delo: Zgodovina socialne filozofije (prevedel Josip Vidmar);
  - Geografska teorija v sociologiji pojasnjuje, kako je družbeno življenje na različne načine določeno z geografskimi dejavniki: klimo, konfiguracijo tal, vode, gore...
  - V 19. stoletju, so se spraševali, kako bi lahko družbene pojave pojasnili z geografskimi dejavniki?
  - Nekateri raziskovalci družinskega življenja, v 19. stoletju, so bili mnenja, da je **tip družine določen z geografsko lokacijo**, geografsko pogojujejo družinsko življenje (vsaj v nerazviti družbi):
    - a) V nižinah, kjer živijo na živinorejski način je družbeno življenje avtoritarno in represivno;
    - b) Na obalah pa je družbeno življenje takšno, da starši pripravljajo otroke na neodvisno življenje.

1) TIP POLITIČNE UREDITVE Z GEOGRAFSKIM POLOŽAJEM

- **Montesquieu** - pravi, da so Francozi zmerni in kulturni. Severnjaki so svobodni, Južnjaki potrebujejo vladarje, ki bi jih gnali k delu (ker je vročina, se jim ne ljubi delati);
  - Pojavljajo se cikli, v katerih se izmenjajo poljedelska rodna in nerodna obdobja. Majhen pridelek ima posledice v družbenem življenju. Pride do upadanja celotne gospodarske dejavnosti, do upadanja števila prebivalstva, do slabšega zdravja;
- **Iben Khaldun** - pravi, da geografske razmere, ki proizvajajo nomadsko družbo, družbo živinorejcev, ki so tudi vojščaki, proizvajajo trdno organizirano družbo z velikim spoštovanjem avtoritete.

- Pripravljeni so za napade na mesta, kjer so koncentrirana bogastva. V mestih se živi na lahkoten način (npr. kurjava), na komforen, ugoden način. ***Iben Khaldun je bil predhodnik sociologije.***

2) GEOGRAFSKI DETERMINIZEM - je bolj prisoten v klasični sociologiji kot razmerje med živinorejci, ki živijo v gorah in poljedelci, ki živijo v nižavah:

- Živinorejci v gorah radi ukradejo kakšno žival (npr. ovco), in to šteje za junaško dejanje.
- Poljedelci v nižavah živijo na način pridonosti. Veliko dela je potrebnega, da prideš do pridelka.
- Danes z geografskim determinizmom ne moremo pojasniti družbenega dogajanja. Družinska struktura se spreminja, čeprav se geografski dejavniki ne spreminjajo.

3) RAZŠIRJENA GEOPOLITIČNA TEORIJA - pravi, da geografski položaj določa usodo neke družbe.

a) **Ratzel** - meni, da ljudstva, ki živijo na velikih planjavah imajo optimizem mladosti in so vojaški osvajalci.

- Geografski dejavniki določajo politično življenje in politično usodo.
- Danes imamo drugo **skupino teorij, ki izhajajo iz biologije, ki je veliko vplivala na sociologijo:**

3. ORGANICIZEM IN EVOLUCIONIZEM

- Pri **organicizmu** pravzaprav za dve različni ideji:

- 1) prva poudarja identiteto družbe in organizma oz. trdi, da je družba vrsta organizma;
- 2) druga pa da se družba in narava razvijata na enak evolutivni način.

- Ideje organicizma se pojavijo že v Platonovi Državi. Drugi zagovorniki teh idej so še: angleški teoretik Spencer, ruski sociolog Lilienfeld, belgijski sociolog Worms, nemška teoretika Schaeffleja in Bluntschlija.

- Organicizem je bil zelo razširjen. V sociologiji je pustil funkcionalizem, ki je njegovo nadaljevanje. Po tej teoriji je družba organizem, kot vsako drugo živo bitje. Človeško družbo bomo lahko najpopolnejše pojasnili, če izhajamo iz organizma.

a) **Spencer** (1820 - 1903), gradbeni inženir, ki se sam izobražuje, Anglež → Delo: ***Načela sociologije***, 1890, govori tudi o razlikah med družbo in organizmom. Tudi družbe si prizadevajo preživeti v boju za preživetje, enako kot živi organizmi. Družbe se razvijajo na isti način kot živi organizmi. Družbe postajajo vse bolj kompleksne, z večjim številom organov. Ta razvoj je samodejen. Ni usmerjen in tudi ne sme biti. Preživeli bodo itak samo najsposobnejši. Spencer se zoperstavlja poseganju države v družbene skupnosti (temu, kar danes pravimo državna intervencija). Države ne bi smela niti regulirati prometa z znaki ali prepovedati kajenja v nekaterih prostorih. Družbeni razvoj naj poteka spontano.

- In vendar Spencer **govori o 3 razlikah**, kako se družba razlikuje od organizma:
  1. organizem je simetričen v družbi pa ni simetrije;
  2. organizem je trden agregat oz. telo, družba pa to ni;
  3. v organizmu je zavest skoncentrirana v enem mestu, v družbi se nahaja v vseh posameznikih.
- Spencer je zagovornik zmernega organicizma, ki pravi, da je **družba nad-organizem** (supra-organizem; višja stopnja), ter da je podobnost med družbo in organizmom omejena. V tistem času je to bil predmet spora! Pri tem gre, po Spencerju, predvsem za isti vzorec razvoja, diferenciacije in specializacije delov, omenjena podobnost pa obstaja tudi glede strukture, sestave in funkcioniranja.

b) **Lilienfeld** - je nasprotoval mnenju Spencerja in zanikal obstoj kakršnihkoli razlik me živimi organizmi in družbami (nobenih razlik ni, večja gibljivost nam pove le, da gre za bolj izpopolnjen tip organizma, hierarhija pa ustreza simetriji organizmov). Soc. naj temelji izključno na biologiji.

- c) **Bluntschli** - je tudi nasprotoval mnenju Spencerja in pravi, da ni razlike med družbo in organizmom. Take teze je privedel do absurdnosti: država je moškega, cerkev pa ženskega spola. Iskal je družbene ustanove, ki bi ustrezale srcu, pljučem ... Sociologija naj temelji izključno na biologiji.
- Pri drugi smeri, **evolucionizmu** pa gre za poudarjanje enotnosti in identitete razvoja živih organizmov kot celote in človeške družbe. Evolucionizem je pomemben v razlagi nekaterih razsežnosti družbenega gibanja.
- a) **Spencer** - je najizrazitejši predstavnik te struje, razlikuje **3 stopnje razvoja družbe**:
1. Vojaška (varovanje in osvojitvev ozemelj, prisila);
    - Vojaška država je zatiralna, samozadostna, ima podedovano (pripisano) slojevitost,...
  2. Revolucionarno-prehodno in
  3. Industrijsko-humano (miroljubna proizvodnja in menjava, prostovoljno sodelovanje).
    - Industrijska država skrbi za trgovino, slojevitost pa je rezultat naših dosežkov...
- Družbeni razvoj zahteva vse večjo samostojnost in svobodo posameznikov. O prvotni družbi ne vemo nič zanesljivega in vendar so menili, da je danes popolnoma drugače (npr. danes enoboštvo, predtem mnogoboštvo)
- b) Taylor (tajlor) - ki je bil zagovornik evolucionizma, meni, da družina še ni bila diferencirana, niso bile jasno določene zakonske prepovedi. Obstaja razvojna premica med preteklostjo in prihodnostjo. Na tej premici obstajajo ločeni stadiji (politeistična religija, monoteistična, animistična, sekularistična). **To je razvoj**:
- od homogenosti (ameba) k heterogenosti (človeško bitje, kjer obstaja veliko organov in tkiv);
  - od enostavnosti do sestavljenosti;
- Družbene institucije postajajo vse bolj specializirane. Npr. šolstvo: v primitivni družini ni šole, otroci so vzgojeni, tako da sodelujejo pri delu, verskih obredih,... ne gredo pa v šolo;
- Sčasoma dobimo ustanovo, ki je specializirana za izobraževanje. V 11. stoletju se oblikujejo univerze. V 15. stoletju se pojavi gimnazija, šele nato osnovna šola, ki postane v Sloveniji obvezna od leta 1872. Še vedno poteka proces členitve šolskega sistema. Začenja se prej (že v vrtcu, konča kasneje).
- Evolucionisti dokazujejo, da celotni razvoj poteka tako.
- Družba postane bolj prilagojena in učinkovita, če ima več specializiranih ustanov. Tiste družbe, ki se ne udeležujejo tega procesa, izginejo. Ead hunring = to so agencije, ki se ukvarjajo s tem, da najdejo prave ljudi za pravo službo.
- **Evolucionizem je tisto, kar je danes teorija modernizacije.**
- Pri obeh primerih (organicizmu in evolucizmu) naj bi šlo za ista pravila progresivne diferenciacije delov, ki pripelje do popolnejše prilagojenosti (adaptacije) posameznega dela zunanjemu okolju in s tem k bolj učinkovitemu funkcioniranju celote.